



communitas
foundation

ХРИСТИЯНСТВО КУЛТУРА

Издава фондация „Комунитас“

Редакция

Център за култура и дебат „Червената къща“
София 1000, ул. „Любен Каравелов“ 15
Тел./факс: 981 0555
e-mail: hkultura@communitas-bg.org

Главен редактор

д-р Момчил Методиев

редакционен екип:

Димитър Спасов
Венета Домусчиева
Тони Николов

оформление:

Чавдар Гюзелев
Николай Киров

разпространение:

Стефан Банков

печат:

Полиграфически комбинат – София

През 2012 г. списание „Християнство и култура“ излиза в 10 броя и се подготвя от два редакционни екипа.

Редакционният екип с главен редактор Момчил Методиев в състав В. Домусчиева, Д. Спасов, и Т. Николов подготвя шест броя и си поставя за цел да разглежда актуални и дискусийни проблеми от областта на християнството и културата.

Редакционният екип с главен редактор проф. К. Янакиев в състав проф. Г. Каприев, проф. Ц. Бояджиев и Н. Трейман подготвя четири броя с академична насоченост.

Списание е свободна дискусийна територия. Не бива да се очаква, че публикуваните текстове се вписват в една единна (и единствено възможна) коректност. Материалите в списанието отразяват личните позиции на своите автори и независимо от възможните различия трябва да бъдат възприемани като покана за диалог.

© „Християнство и култура“, 2012

Непоръчани от редакцията ръкописи и материали не се връщат и съхраняват.

Всички права са запазени!

Цена 5 лева.

Интернет издание с пълен архив на списанието:

www.hkultura.com

ISSN 1311 – 9761

Броят е илюстриран с творби на Атанас Атанасов.

ХРИСТИЯНСТВО

содържание

година XI/2012/брой 10 (77)

КУЛТУРА

Разговор в редакцията	5
Да си възстановим страха от Господа и срама от хората – с Митрополита на САЩ, Канада и Австралия Йосиф разговорят Димитър Спасов и Момчил Методиев	
Солта на земята	14
Архимандрит Иринеи: Смисълт на страданието	Димитрина Чернева
Актуално	22
Патриарх с госие ще отвори бездна от въпроси – с г-р Николай Михайлов разговорят Тони Николов и Димитрина Чернева	
Европа и християнството	27
Писмо до европейците	Жорж Бернанос
Миряните в Църквата	42
Съборност и създаване на православни мирянски организации	Атанас Славов
Мирянски инициативи след 1990 г. Мисията възможна?	Димитър Спасов
Християнска литература	57
Кратки есета за размисъл и молитва	Калин Михайлов
Парафраза на книгата на пророк Йона в стихове	Тодор Червенков
Християнство и култура	72
Християнството и кризата на съвременната култура	Евгений Спекторски
Източниците на творчеството	преп. Мария Скобцова
Светата лечителка от Бинген	Людмила Димова
Християнство и история	104
Уилям Сеймур – пионерът на харизматичната вълна в съвременното християнство	г-р Вениамин Пеев
Хоризонти	113
Фалшива „симфония”	Анатолий Черняев
Жените епископи: как да продължим напред?	Саби Хенсман
Клуб Християнство и култура	128
За силата и славата на Църквата – дискусия между отец Николай Нешков и проф. Калин Янакиев по повод романа на Греъм Грийн <i>Силата и славата</i>	
Рождество	138
Раждането на Христос в нашия живот	Лимасолски митр. Атанасий
Галерия	143
Атанас Атанасов	

Абонамент за списание *Християнство и Култура*

ХРИСТИЯНСТВО КУЛТУРА

**През 2013 г. списание
Християнство и култура
ще излезе в 10 броя.**

Цени за абонамент в България:

За 12 месеца – 25 лева

За 6 месеца – 15 лева

Абонаментът може да се направи:

Онлайн на адрес

www.roncalli-books.org

„Български пощи“ ЕАД – кам. № 1866 – <http://www.bgpost.bg/>

„Разпространение на печата“ АД – <http://razprostranenie.com/>

„Доби прес“ ЕООД – www.dobipress.bg

За повече информация:

Стефан Банков; Тел. 0884009250; e-mail: sbankov@communitas-bg.org



Митрополитът на САЩ, Канада и Австралия Йосиф (със светско име Иван Благоев Босаков) е роден на 6 декември 1942 г. в с. Славовица, Пазарджишко. През 1961 г. завършва Софийската духовна семинария, а през 1970 г. и Духовната академия „Св. Климент Охридски“ в София. Постриган е в монашество с името Йосиф на 12 април 1970 г. в Троянската св. обител от Ловчанския митрополит Максим. На 3 май 1970 г. е ръкоположен в йеродяконски чин, а на 27 декември 1970 г. и за йеромонах и е назначен за протосингел на Ловчанската митро-

полия. След избора на Ловчанския митрополит Максим за Български патриарх и Софийски митрополит, от юли 1971 г. той е протосингел на Софийската митрополия. От 10 октомври 1971 г. йеромонах Йосиф е на богословска специализация в Московската духовна академия, където на 21 юли 1973 г. е възведен в архимандритско гостойнство от Руския патриарх Пимен. След завръщането си в България отново поема задълженията си като протосингел на Софийската митрополия, която длъжност изпълнява до декември 1980 г. На 7 декември 1980 г. в Патриаршеската катедрала „Св. Александър Невски“ е хиротонисан в епископски сан с титлата Велички и е назначен за втори викарий на Софийския митрополит. За кратко е игумен на Троянската св. обител, а от 1 юни 1982 г. е първи викарий на Софийския митрополит, както остава до края на март 1983 г. От 1 април 1983 г. епископ Йосиф е управляващ на българската Акронска епархия в САЩ, а на 17 април 1986 г. е избран за Акронски митрополит. След като на 18 декември 1989 г. Св. синод взима решение да възстанови съществуващата до 1969 г. единна българска Американска и Австралийска епархия, на 19 декември той е избран за Американски и Австралийски митрополит. По решение на Петия църковно-народен събор, проведен на 17 декември 2001 г. в гр. София, той се титулува Американски, Канадски и Австралийски митрополит. На 27 ноември 2012 г. Св. синод определи митр. Йосиф за говорител по подготовката на Патриаршеския избирателен църковен събор.

ДА СИ ВЪЗСТАНОВИМ СТРАХА ОТ ГОСПОДА И СРАМА ОТ ХОРАТА

С Митрополита на САЩ, Канада и Австралия разговарят
Димитър Спасов и Момчил Методиев

Като духовник, израснал под крилото на покойния патриарх, предлагам да започнем разговор с вашия спомен за него. С какво ще го запомните лично вие? С какво според вас трябва да го запомни църковният народ, а и цялото общество? Как бихте описали годините на неговото служение?

Четиридесет и шест години бях свързан духовно с приснопамятния Български патриарх Максим (миро да капе на гроба му!). Роден в годината на татко и мама – 1914 г., той бе духовникът, на когото дължа всичко в църковното ми израстване. Много са спомените за него, които ще помня до гроб. На пострижението ми в Троянския манастир, когато каза в словото си към мен: „Днес Иван умря”, майка ми изпищя в сред множеството: „Не, той е жив!”. И когато гядо Максим продължи: „Днес духовно се роди Йосиф!”, тя не можа да разбере промяната, която и за нея, и за мен постави начало на нов живот в Христа, който водач с Божията помощ досега.

Друг важен спомен е неговото виждане, изказано още през 1971 г., когато като негов протосингел в Ловеч, той, вече като патриарх, сподели, че ще ме изпрати на служение зад граница, за да го представлявам.

Няма да забравя също думите му на изпроводяк през 1982 г., когато, като негов първи викарий в София с послушание и игумен в Троянския манастир след 10-годишно служение като негов протосингел, ми рече: „Благодаря ти за честното служение. Бях спокоен и сигурен с теб, като мой сътрудник на Господнята нива, че никога не ме подведе!”. Думи, които той повтори през август 2012 г., когато го посетих в Университетската болница в „Лозенец”.

Когато бях уволнен от директора на изповеданията Методи Спасов през 1993 г. по чл. 13 на комунистическия Закон за вероизповеданията, гядо Максим при нарочно посещение при министър-председателя Димитър Попов ме спаси от освобождаването ми от дължност в Америка, въпреки че Св. синод на БПЦ е бил съгласен с разпореждането на М. Спасов.

Ще запомня гядо Максим и с това, че той лично, не като председател на Св. синод, а като Софийски митрополит, по моя настоятелна молба се застъпи и спаси от разруха църквата в родното ми село Славовица, Пазарджишко, църквата „Св. Иван Рилски” в Перник, църквата в село Браковци, Пернишко, и особено столичната църква „Св. София” от превръщането ѝ в музей, както настояваше Националният институт за паметниците на културата и по нареждане на Политбюро на БКП, за което имаше и съгласието на Св. синод на БПЦ.

Българският православен народ и цялото ни общество ще запомни гядо Максим като „втори Евтимий”, водач българския вярващ народ след службата си в „Покров Богородичен” в София към българския президент Желю Желев, за да го помолите за съдействие срещу безчестното превземане на патриаршеския дом на ул. „Калоян” № 7 от лумпените на Христо Събеv.

Цялото ни общество ще запомни гядо Максим с разкъсаното му було в присъствието на Цариградския патриарх Димитрий пред патриаршеската катедрала „Св. Ал. Невски” в бурните години на разкола.

Българският православен народ няма да забрави и благословията на гядо Максим в Народното събрание на Симеон II, на Георги Първанов, на Росен Плевнелиев,

като ръководители на гържавата.

Участието на българското общество в погребението му свидетелства, че народът ни го призна като човек Божи, търсещ Царството небесно и неговата правда, в резултат на което Господ ни придава всичко останало.

Що се отнася до годините на неговото служение, гледайки от Америка, аз бих ги описал като години и служение, отдадени на запазването и съхраняването на съществуващото преди него и при него правно положение на БПЦ.

Преди няколко седмици в храмовете слушахме евангелското четиво за онзи благочестив началник, опазил от младини преданието на отците, който искал да наследи живот вечен (Лук. 18: 18-27). Едно само не му достигало, но то се оказало фатално. Ако народът Божи от диоцеза на Българската православна църква отправя подобен въпрос към нашия Господ, какъв отговор според вас ще чуем? Кое едно нещо не ни достига?

Благодаря ви за този въпрос. На сърце ми е това евангелско повествование от младини. Не само защото Господ Иисус Христос коригирал „благочестивия началник“ заради обръщението към Него, наричайки Го: „Учителю благий“, но особено за любимия ми призив, отправен към него: „Па ела и върви след Мене“.

Ето това не достигнало на „благочестивия началник“, което се оказало фатално за него. Той не пожелал да стане „съвършен“, а си отишъл от Господа натъжен. Не се чудете на това! То не бе лека работа за богатия момък, то не е лека работа и за народа Божи от поместната ни БПЦ, който е в морална и материална криза понастоящем. Но въпросът тук е, ако като бедни православни българи запитаме благия Учител Господ Иисус какво още не ни достига като вярващи в Него люде, мисля, че Той, Благият, ще ни отговори по същия начин и със същите думи: „Народе мой български! Ела и върви след Мене!“. Не ни достига това, дето изповядваме в Символа на вярата, че вярваме в Него, ала не Го следваме.

Ако пък има измежду нас в диоцеза на БПЦ някои, които като св. апостол Петър да рекат на Господа Иисуса: „Ето, ние оставихме всичко и Те последвахме“, Той също ще им рече: „Истина ви казвам: няма никои, който да е оставил къща, или родители, или братя, или сестри, или жена, или деца, заради царството Божие, и да не е получил много повече в сегашно време, па и в идещия век, живот вечен“ (Лук. 18:28-30).

Кое е нещото, което не ни достига? Вярата в думите на Господа: „Върви след Мене“, които се отнасят и за всеки един от нас, православните българи. „Ела и върви след Мене! Вярвай в Мене и в Моите пътища и тогава ще имаш основание да отговориш на въпроса „преуспяла ли е православната ни вяра?“ Да, тя е преуспяла и ще преуспее, благодарение на кръстната Ми смърт и защото ти, българино, вярваш в Моята победа, както и в това, че Аз действам. Да. Аз действам, но и ти, българино, действай. Вярата е преуспявала, преуспява и ще преуспее, защото и ти вярваш и действаш. Щом вярваш, ти ще победиш с Мене,

та после и с Мене да царстваш в Царството Ми!

Съгласно устава на БПЦ патриархът не притежава никакви изключителни правомощия и е само пръв след равни. Това означава, че неговата власт и влияние, доколкото изобщо можем да говорим за власт, произлизат най-вече от авторитета му сред църковния народ и обществото. Доколко тази особеност на патриаршеското служение ще ръководи вас и вашите събратя от Св. синод при избора на тримата митрополити, кандидати за патриаршеския престол?

Ясен за всички ни е Уставът на БПЦ – патриархът е при Св. синод, негов председател, негов говорител, пръв измежду равни. Той е нашият посредник пред управляващите, пред обществото, пред целия свят. Към него е отправена цялата кореспонденция, в неговия авторитет се състои неговата власт. Всичко това добре се знае от моите събратя, епархийските митрополити, членовете на Св. синод на БПЦ – Българска патриаршия и тази особеност на патриаршеското служение ръководи нашите лични и служебни взаимоотношения с него като наш председател. Всички митрополити сме доволни от големите правомощия и власт, които ни дава Уставът на БПЦ – Българска патриаршия, утешавайки се, че Българският патриарх няма власт над нас, а всички ние сме като Св. синод, в който на първо място е патриархът като негов председател, и сме спокойни, че нито той без нас, нито ние без него можем да направим големи промени в църковния ни и административен живот. С една гума, не се боим, че при избора на тримата митрополити, кандидати за патриаршеския престол, може да има някой с характер на деспот.

В едно ваше интервю казахте, че новият български патриарх трябва да е анализатор, да умее да се възглежда и вслушва в хората и процесите около нас. Кои спореж вас са темите и проблемите, с които трябва да се започне, и защо?

Много са проблемите. Трудно е да се каже кои от тях имат приоритет. Защото всички са важни и чакат разрешение колкото е възможно по-скоро. Вътрешното ни устройство като че ли е най-важното. Абсолютно необходимо е Св. синод да бъде единен и ако не в пълно единодушие, то поне 2/3 от членовете му трябва да са единни в избора на най-потребното, т.е. Св. синод трябва да пази съборността, централизацията и авторитета ни като върховна църковна управа.

Всеизвестно е, че финансовото ни състояние е в криза. Заедно със Св. синод новоизбраният Български патриарх е задължен да направи точен и пълен анализ на имотното ни състояние, което да обезпечи нашата материална издръжка, особено заплатите и осигуровките на българския клир. Защото имаме богати църкви, богати епархии, а беден Св. синод и омаломощена материално БПЦ.

Дисциплината от горе до долу също се нуждае от корекция. Трябва да се знаят правата на всеки един от БПЦ, но да не се оставят настрана и задълженията, както и отговорностите ни пред Бога, Св. Църква и обществото. Необходимо е

да си възстановим страха от Господа и срама от хората.

Думите на Господа Иисуса Христа: „Идете, научете всички народи като ги кръщавате в името на Отца и Сина и Св. Духа” (Мат. 28:19) също така трябва да залегнат в незабавната ни програма за действие, т.е. проблемите на Духовната семинария, на богословските ни факултети, на прицърковните ни училища и общото образование на нашите миряни, очакват нашата грижа и любов. Наш дълг е да тръгнем на мисия, да усилим просветната дейност и да възцърковим народа на България. Добре ще бъде, ако Св. синод предложи програма за актуализиране на разпространението на Св. Евангелие според духовните и материални нужди на народа ни. Както досегашният, така и новият Български патриарх трябва да има на сърце усърдното църковно служение, така че православните българи в Родината и в диаспора да пазят бащината си православна вяра, за да не станат слуги и роби на чужди народи (св. Методий Славянобългарски) и да имат Господа Иисуса Христа за крепост и щит, Нему да се уповават, да Го слушат и в Него да спасяват душите си.

През 2007 г. изпратихте открито писмо до Синода по повод несъгласието си с архонтската титла на Слави Бинев. Преди няколко месеца в отсъствието на Негово Светейшество и на трима митрополити (вие също отсъствахте) Синодът гласува решение за даване на архонтска титла, което срещна силната съпротива на църковния народ и на част от митрополитите. Промени ли се нещо във вашето отношение към тази практика в българския ѝ вариант? Какво мислите за опасенията на някои хора, че архонтите или сходни бизнес структури могат да окажат влияние върху предстоящия патриаршески избор?

Рагвам се, че повдигате отново този въпрос, защото един път завинаги той трябва да получи отговор в църковните ни среди. Вярно е, че аз съм бил от ония, които изразиха отдалеч несъгласието си с архонтската титла по принцип. Истина е, че не съм гласувал и че сега стоя твърдо на позицията си против даването на тази титла. Няма да има промяна и в бъдеще на моето разбиране, че не бива да се въвежда произвеждането на архонти в българския им вариант. Нещо повече, поддържам силната съпротива на църковния ни народ и на част от митрополитите да се направи всичко възможно за възстановяването на Синодалното решение от 2008 г., че даването на такава титла не е в традицията на БПЦ. За сведение искам да кажа на читателите на списанието, че съм представил на Св. синод за разглеждане резолюцията на 37-ия годишен събор на Българската източноправославна епархия в САЩ, Канада и Австралия от юли 2012 г., в която изразяваме становището на българския клир и миряни от цялата ни епархия по този казус и молим Св. синод да анулира решението на Пловдивския епархийски съвет, станало без консенсусно решение и на Св. синод на БПЦ, с което ние зад граница не сме съгласни и затова настояваме да се върне силата и правотата на решенията на Св. синод от 2008 г.

Колкото и да е неприятна, темата за „досиетата” не може да не присъства в дискусията около избора на нов патриарх. След като те станаха публич-

ни, можем да кажем, че вашето госие и на митрополит Неофит са едни от малкото, в които няма нищо компрометиращо. Не забравяме и вашето писмо от 2008 г., озаглавено „Прощавай, български народе?“¹. Затова ни се иска, вместо да се замеряме с агентурни псевдоними, да поговорим по този въпрос от човешка гледна точка и отвъд черно-бялата поляризация. Ако може да разкажете малко повече за онази епоха, за намесата на гържавата в църковните дела, доколко „безопасно“ беше духовното служение в тези години, доколко сянката на Държавна сигурност присъстваше в годините след 1989 г.?

Наистина е неприятна темата за госиетата. Съгласен съм, че тя се дискутира около избора на новия ни патриарх. Нека да се знае всичко за нас, та белким си възстановим страха от Господа и срама от човеците. Защото агентурните ни псевдоними са факт, който не може и не бива да се отминава от човешка гледна точка. Защото съм служител и на Бога, поради което ще разкажа малко повече за духовното ми служение в онази епоха.

Изповядам, че неспокойни бяха годините от 1980 до 1988 за мен. Както е редът, питаха ме навремето в Св. синод дали искам да стана епископ. Отговорих, че нямам нищо против. Това добре, но се чу, че няма дълго да стоя пръв викарий на Софийския митрополит по послушание и игумен на Троянския манастир, а ще ме повишават, за да ме пратят мимо съгласието ми на загранично служение. Тази вест сложи началото на по-силното влияние на злите сили върху мен, чито представители бяха моите вербовчици от секретните български служби. Увлъкъл се в бездната на греха, за мое съжаление, и аз станах ангел на дявола (Мат.25:4) и като него клеветник, измамник на вселената (Откр. 12: 7-9).

При всяка среща уж „склучвахме договор“ с вербовчика аз да не казвам никому нищо за срещите, а по мое настояване и той да си мълчи. Но какво се случи! Разбра се от оповестеното извинение на моя вербовчик, че той не само е докладвал по-нагоре, но е напълнил и две папки, като ги е нарекъл госие, и като мой таен кръстник ми е дал не едно, но две имена: „Николов“ и „Зографов“, които освен Благоев Босаков, аз не съм знаел до частичното прочитане на папките.

Казвам частично, защото, когато ми позволиха да си прочета госието, красиво момиче стоеше неотклонно до мен и не ми разреши да видя добре прищипаните и отново засекретени страници от моето житие-битие.

Това още повече озадачи моята готовност да зная всичко написано от другите за мен. Защото освен официалния отговор на г-н Ангреев навремето, че за мен не са събирани сведения, при четенето на госието си намерих в свободната за четене територия мои официални доклади до Негово Светейшество Българския патриарх Максим (Бог да го помилва!) в битността ми като администратор и управляващ епископ на бившата Акронска епархия от 1983 до 1988 г. А такива

¹ Писмото на митр. Йосиф от 1 юли 2008 г. беше публикувано на сайта *Православие.бг.*, а впоследствие препечатано от много други медии. Писмото може да бъде прочетено и в бр. 29 на *Християнство и култура*, включително и на адрес: http://www.hkultura.com/db_text/2008_29.pdf#page=13

доклади, които съм бил длъжен да правя според Устава на БПЦ-БП до председателя на Св. синод, аз пиша и сега. Защото такива са изискванията на администрацията и управлението на институциите.

И сега, като разсъждавам логично, си казвам: щом моите официални доклади са в моето досие, то тогава съм бил наистина доносник и клеветник. Нещо повече, макар да съм освободен от наблюдение още през 1988 г., аз отново пиша доклади за делата на епархията, молейки Св. синод за различни благословения, което означава, че аз съм доносник и сега.

Загадъчното е, че както вербуването и покръстването ми с нови бащини и фамилни имена е станало между 1983 и 1988 г., без официално да бъда уведомен, така и свалянето ми от отчет през 1988 г. е направено тайно, без да ме известят като „техен човек”.

Добре би било да се знае официално каква е причината за моето „уволнение като агент”. Тъй като в моята памет изникват факти, че не само съм „забравил паролата” за евентуални инструкции и задачи, но не е постъпил нито един „нарочен доклад” за двойната ми дейност цели пет години.

Затова се удивявам, по каква причина тайните служби ме уволниха в 1988 г., а на следващата 1989 г. Св. синод отново мимо моето желание пак ме повиши и ме избра за митрополит на току-що обединените Акронска и Нюйоркска епархии в една с име Българска източноправославна епархия в Америка и Австралия и съм първият митрополит, избран след политическите промени в България.

Като оставям учудването си настрана, връщам се на факта, че аз съм работил заедно с поднебесните духове на злобата (Еф. 6:12). И то свободно паднал и упорито останал за няколко години в състоянието на злата си дейтелност. Хубавото обаче при мене е, че докато злите духове не могат да се покаят, то, по милостта на Господа, аз продължавам да се кая и прибъзвам до Неговото милосърдие, по съвета на св. Теофан Затворник.

Милостив Господ, падналите духове бяха изгонени от първоначалното им жилище (Иуда ст. 6) и свалени от небето (Лук. 10:18), а аз все още съм на мястото си. Съжалявам и се кая, че наистина съм бил на особени места, където се създаваха планове, получаваха се разпореждания, приемаха се отчети с одобряване или укоряване на изпълнителите. Такива са „така наричаните дълбини сатанински” (Откр. 2:24), както се изразява св. Йоан Богослов.

Нищо обаче не става случайно. Според гумите на св. Теофан Затворник дяволът се представя за господар, та хората чрез призрака на неговата измама да се втурнат в самоугodie и чрез последното да му служат.

Поради това вярвам, че Бог също допусна изкушенията ми с цел. Защото чрез тях ми се предоставиха случаи да упражнявам и да се укрепвам в добродетелите, а чрез това и да получавам награди от Господа, обещани от Него на ония, които Го обичат (Иак.1:12).

Благодаря на Господа, че чрез изкушенията аз разкрих съкровените свойства и качества на душата си, а също опознах своите недостатъци и грешни предразположения, които дано да ме предпазват от духовна гордост (1 Кор. 12:7), от нерадение и безгрижност, като ме заставят да бъда внимателен и бдителен над себе си занапрег.

Слава на Господа, че ограничи и спря злата деятелност на вербовчиците. Без такова ограничение посятоето от тях в Църквата ни човешко зло постепенно щеше да се умножи и щеше да достигне ужасяващи размери.

Велик е Бог, че допусна вербовчиците да ми въздействат заради свободата, която Той ми гарува. Вярно, не се отвориха духовните ми очи овреме и затова се клатушках ту на едната, ту на другата страна, в зависимост от това доколко душата ми общуваше с Господа чрез вярата, покаянието и ревността по добрите дела или отклоненията ми от Него, поради нерадението, безгрижността и охлаждането към доброто.

Благодаря на Бога, че не ме отхвърли като Негов служител и по молитвите на клира и православно изпълнение на епархията ми се освободих от робството на вербовчика и от вербован агент в миналото, сега вярвам, че ще успея да възвърна достойнството си да бъда отново чедо Божие.

Благодаря на Господа, че ме избави от капаните и засадите по всичките ми пътища и бе с мен в мислите, чувствата, срещите, в житейските дела и в общуванията ми с хората.

Горещо моля особено досточтимите православни християни, читатели на сп. *Християнство и култура* да ми простят агентурното минало, да се помолят на Господа да приеме покаянието ми, да изкорени от сърцето ми греховните страсти и да не ме връща по пътя на предишния ми живот. Защото с Него, с Господа, съм по-силен!

През 2010 г. престана да съществува Постоянната конференция на православните канонични епископи в Америка (SCOBA) и започна работа нейният правоприменик – Епископската асамблея на Православната църква в Америка. Какво наложи промяната на организационната форма? Има ли основание след две години да се каже, че това е реална стъпка към обединение на православните в Америка, или противоречията все още доминират?

Наистина през 2010 г. престана да съществува Постоянната конференция на каноничните православни епископи в САЩ и Канада (SCOBA) и започна работа нейният правоприменик – Епископската асамблея на православната църква в Северна и Централна Америка. Вече трета година ние продължаваме работата си в съгласие с решението на Главите на поместните автокефални църкви и Всеправославната предсъборна конференция в Шамбези, Швейцария. Глобалната цел за все по-успешното задълбочаване и осъществяване на православно единство в диаспора наложи промяната на организационната форма. Защото SCOBA

беше само за САЩ и Канада, а сега епископските събирания на православните в диаспора са по целия свят. Целта е всички православни юрисдикции в диаспора да работят в единство за успеха на съвместната пастирска дейност в полза на православната ни мисия и свидетелство в различните райони по света, както и налагащото се коригиране на каноничните аномалии в различните православни юрисдикции в диаспора.

Като председател на Комисията по въпросите на клира в Асамблеята, имах задачата да събера информация от всички православни юрисдикции в Северна и Централна Америка относно изискванията за ръкоположение на свещениците, процедурите относно назначенията и преместването на клириците, както и начините на заплащане, пенсиониране и здравно осигуряване на клириците.

Третата епископска асамблея на 12–14 септември 2012 в Чикаго, САЩ, даде надежда, че съвместната ни работа е крачка към единството на всички православни в Северна и Централна Америка, макар че противоречията между нас все още съществуват.

Повече от две десетилетия след началото на прехода достъпът до архивите на Държавна сигурност предостави възможност да се запознаем с информацията и за многобройните жертви на комунистическия режим сред църковния клир и народ. В Евангелието от Матей, гл. 5:10-13, се казва: „Блажени изгонените заради правда, защото тяхно е царството небесно. Блажени сте вие, когато ви похулят и изгонят, и кажат против вас лъжовно каква и да е лоша гума заради Мене....Вие сте солта на земята”. Новата рубрика на списанието – *Солта на земята*, си поставя за цел с помощта на архивни свидетелства да бъдат подпомогнати многобройните опити за идентифициране съдбата на тези жертви.

Християнство и култура



Димитрина Чернева е завършила теология и философия в СУ „Св. Климент Охридски”. От 2000 г. работи като журналист. В продължение на няколко години е водещ на сутрешния блок на програма „Хоризонт” на БНР. През 2001 г. печели първа награда „Радиопредаване на годината” на международния фестивал по журналистика „Вяра. Надежда. Любов” в категорията „Журналистическо разследване”. Била е редактор на сутрешния блок на БНТ и редактор на новините в RE:TV. Редактор в Портал „Култура” (kultura.bg/web).

Димитрина Чернева

АРХИМАНДРИТ ИРИНЕЙ: СМИСЪЛЪТ НА СТРАДАНИЕТО

Кошмари витаят в родителските глави на Константин и Николина Попниколови в студените ноемврийски дни на 1944 г. Арестуван на 20 септември същата година, синът им, 34-годишният архимандрит Иринеи, е в неизвестност вече повече от месец. За последен път Константин и Николина го виждат на 30 септември в една от стаите в Дома на слепите на ул. „Пиротска”. Знаят само, че в деня на арестуването му е закаран най-напред в столичната Криминална полиция, която по това време се помещава на първия етаж в Съдебната палата. Няколко часа по-късно е отведен в Дирекцията на Народната милиция на Львов мост, където е „малтретиран най-безчовечно”. На 29 септември е преместен в Дома на слепите, а след полунощ на 30 септември е изведен оттам, след което следите му се губят. „Правихме постъпки навсякъде пред различни лица и учреждения с молба да ни се каже само дали е жив и ето вече шеста седмица от последното виждане, никой нищо не ни съобщава”, пишат изтерзаните родители в писмо до

министър-председателя на 9 ноември 1944 г. „Душите ни са смутени. Синът ни е облечен само с една риза, един пограсник и едно тънко расо. Времето се променява и настъпва почти есен. Има нужда от облекло – било долни грехи, било топли горни грехи. Но и това се отказваме. Страшно предчувствие ни гнети. Страхуваме се за живота на сина си. Молим бъдете добър и ни съобщете само дали е жив. Прилагаме една снимка за улеснение.”¹

„Именувам се архимандрит Иринеи, в мире Донко Попконстантинов.” Така започват показанията на арестувания веднага след 9 септември млад духовник. Роген в многолюдно семейство, в което почти всички деца получават висше образование, Донко завършва Духовната семинария в София, след което постъпва в Богословския факултет на Софийския гържавен университет. Година по-късно, през лятото на 1931 г., благодарение на препоръката на Софийския митрополит Стефан продължава образованието си като стипендиант на Богословския факултет в Кишинев. През



Иринеи (с черната коса и брада) е редом до митрополит Стефан и вляво от него.

1934 г. завършва Кишиневския университет с титлата лисансие по богословие и заминава за Рим като стипендиант на Ватикана. „Понеже имах доста свободно време и горях от желание да се образовам по-всестранно, затова едновременно с Папския източен институт записах и Философския факултет при Държавния римски университет. В продължение на три години и половина имах възможност да посещавам и двата университета и да гържа съвестно изпитите. Днес, когато съм далеч от тези дни, си припомням с просълзени от благодарност очи, че постоянно бях подпомаган материално от Негово Високопреосвещенство Софийския митрополит Стефан.” През 1937 г. Донко защитава докторат и е обявен за доктор по философия на Римския гържавен университет. По същото време получава диплома за завършено обучение по сравнително богословие в Папския източен институт. Отново по препоръка на митрополит Стефан и с цел „да проучи порядките в Англиканската църква” през същата 1937 г. посещава на три пъти по три месеца Англия, където взема участие в англикано-православната конференция в Лондон.

След като се завръща в София, Донко Попконстантинов е назначен за учител в Софийската духовна семинария. След дълго себеизпитване, вътрешно възлюбване и запознаване „с плодовете на ангелското житие” решава да приеме монашеството. На 4 декември 1937 г. е постриган за монах и ръкоположен за йеродякон от

¹ Архив на Комисията по досиетата (АКРДОПБГДСРБНА), лично досие на архимандрит Иринеи.

Софийския митрополит Стефан. Приема името Иринеј. На следващата 1938 г. е ръкоположен в йеромонашески чин. Заради влошените му отношения с тогавашния ректор на семинарията в София през 1940 г. е преместен като учител в Пловдивската духовна семинария. Година по-късно – на 1 август 1941 г. – е назначен за протосингел на Софийския митрополит Стефан. Заема тази длъжност до задръжането си на 20 септември 1944 г.



Иринеј е младият духовник (с черната брада) зад цар Борис и вдясно от него.

Още през август 1941 г. – две седмици след назначаването му за протосингел – Иринеј е изненадан от дописка във в. *Зора* със заглавие „Забравил, че е българин и че служи на Българската църква“. В дописката от 22 август е разказана следната история: „На 14 август към 3 ч. следобед в трамвай №3 по посока от „Погуене“ към „Св. Неделя“ йеромонах Иринеј, протосингел на Софийската митрополия, казал на свой спътник с висок глас, посочвайки една минаваща германска войскова команда: „Тази германска папач, тези скакалци ще погубят България. Причината са тези македонци, това черно племе. Право казваше... (не се чува името), че те нито са сърби, нито са българи. Ще погубят България. Да вземат всички македонци и да ги изселят, да ги пратят там да си чупят главата, нека там да правят гръжава“. Свидетел на случилото се е Люба Томова, която, възмутена от „предателството“ на отца, прави донесение за него в полицията. Самата Томова има досие в отдел „Политически“ на полицията, в което е определена като „македонствуваща“, за нея има съмнения, че се е срещала с бившия член на ЦК на ВМРО Иван Михайлов и е получавала от него инструкции за работа в България.² В дописката на в. *Зора* отец Иринеј е обвинен в „противонародни и противодържавни внушения“, подчертава се, че за много по-малки провинения „хората се изпращат или да чукат камъни, или ги възстановяват на временно местожителство в провинцията“. В резултат са заведени преписки в Министерството на вътрешните работи, в Министерството на войната и в Министерството на външните работи. Наместник-председателят на Св. синод, Видинският митрополит Неофит, изпраща писмо до секретаря на Синода заедно с текста на казаното от Иринеј в трамвая и нарежда да бъде направена проверка и да се докладва.

Удивително, но по същото време – само няколко дни преди това – е документирано още едно „провинение“ на Иринеј. Пътувайки с влак от Пловдив до София

² Пак там.

на 26 юли 1941 г., младият духовник се включва в разговора на спътниците си в купето и заявява, че „българите сме продажно племе”, че не сме научили нищо от германците, а караме по старите прийоми, че „цялото ни офицерство, което е отишло в новите земи, се е завърнало с камиони и вагони с плячка”, че в културно отношение стоим „много назад от големите и причината за това е, че никога не сме имали правителство, което да управлява, както трябва”, че „в правителството винаги са влизали хора с кухи глави”, че „българите не са гали нищо на света – нито в поезията, нито в изкуството, нито във философията”. Сведения за този разговор бързо са изпратени до отдел „Държавна сигурност” в Дирекцията на полицията. Годината е 1941-ва. Лицата, свидетелстващи за разговора във влака – Николай Ников от София и Димитър Лучански от Бургас.

От Областното полицейско управление в Пловдив съобщават следните сведения за йеромонах Иринеї, събрани набързо – „англофил-продажник, много близък на г. Стефан, пращан в Италия и в Англия. Предпочитал английски”³. На 14 октомври 1941 г. от отдел „Държавна сигурност” съобщават до Министерството на войната, че дознанието срещу протосингела на Софийската митрополия е приключено и е изпратено на прокурор в Софийския областен съд. При разпита свидетелите Николай Ников, Димитър Лучански и Люба Томова потвърждават обвиненията срещу йеромонаха.

„Почнаха разследвания, започнаха да ме викат в Дирекцията на полицията и това продължи доста време”, пише в показанията си от септември 1944 г. Иринеї⁴. И признава – „отричах категорично, търсих приятели и познати да ми помогнат и да ме атестират като симпатизиращ на германците, защото натискът от Зора и други места да бъда ликвидиран бе огромен”. И ако по време на разпитите през септември 1941 г. окачествява обвинението за случилото се в трамвая като нагло и лишено от каквото и да е основание и заявява, че не е казвал такива думи по адрес на германската армия, „която има благородната и свята мисия да освободи света и нас от всякакво робство и да ни възвърне заграбените земи”, три години по-късно му се налага да убеждава палачите си, че ако в този момент бъдат запитани хората от в. Зора, те ще потвърдят, че е казал тези думи, „които бяха резултат от едно мое дълбоко убеждение в един момент, когато рядко можеше да се намери човек, който да похули германците”.

Няколко са версиите за неволите на архимандрит Иринеї преди 9 септември 1944 г. Иринеї Константинов, племенник на тогавашния протосингел на Софийския митрополит, е убеден, че поводите за разследването срещу него са формални и неоснователни, а зад тях стоят истинските причини, свързани с „интрига на много високо ниво”. „Къде е истината обаче, дали става дума за атака срещу екзарх Стефан, или е направена замяна, като е бил рискуван Иринеї заради оцеляването на някой друг – това не е ясно. Имам чувството – твърди Константинов – че не всички във висшия клир са обичали Иринеї. Все пак той

³ Пак там.

⁴ Пак там.

е бил много различен – съдя по това, което са ми разказвали баща ми⁵ и хора, които са го познавали. Той е знаел шест езика. Свирил е на цигулка. Завършил е висшето си образование в Италия с докторат по философия. Бил е председател на Епархийския духовния съд в Софийска митрополия. Много пътувал, обикалял из цяла Европа и поддържал контактите на Българската църква навън. Църковният историк Стефан Чурешки го нарича „външния министър на Синода.“⁶

Освен образован, Иринеи бил и красавец. Възстановявайки спомените на своята преподавателка по западноевропейска литература проф. Надя Андреева, племенникът на архимандрита разказва, че много момичета били влюбени в него и мечтаели да го срещнат как излиза от митрополията, тъй като искали да го зърнат, макар и отдалеко.

Един от документите, свързан с разследването срещу архимандрит Иринеи, потвърждава версията, че е възможно разправата с младия протосингел да е предизвикана от ревност в църковните среди. Още преди 9 септември от отдел „Държавна сигурност“ се разпореждат „да бъде разпитано лицето Ане Стоицев Пероноски от гр. София, на служба при протосингелната каса, който да установи – слушал ли е през 1941–1942 г. Радио „Москва“. Оттам говорено ли е изрично за архимандрит г-р Иринеи, протосингел на Софийската митрополия и председател на Духовния съд? Говореното във връзка с писаното във в. *Зора* ли е? Какви мисли са изказани за архимандрит г-р Иринеи? Наречен ли е „един високообразован млад владица, станал изразител на общественото мнение в изстрадаला България“? Казано ли е, че бил с прогресивни разбирания, и подчертана ли е смелостта му да критикува тогавашната българска власт и тази на окупаторите-узурпатори германци? Казано ли е, че това е лицето, което ще бъде утрешният духовен водач на България и пр.“⁷

Не по-малко вероятна е версията, че в случая с архимандрит Иринеи става дума за режисирана атака срещу екзарх Стефан – един от най-авторитетните висши духовници по това време, известен като противник на политиката на българската държава отпреди 1944 г. за обвързване с нацистка Германия. „Не крия, че който ме е запитвал какви разбирания има дяго Стефан – пише в показанията си след 9 септември Иринеи, – съм казвал истината, известна на всички хора – а именно, че е англофил и русофил и че му прави чест това константно отношение по въпроса.“ В същите показания младият духовник признава, че по време на кампанията срещу него като германофоб Софийският митрополит Стефан взема решение да го уволни от поста протосингел. Преди да приведе решението си в изпълнение обаче, двамата посещават Ловчанския митрополит Филарет, който по това време се лекува в Горна баня. „Тогаво дяго Филарет го разубеди и той ме остави още на служба, макар че имал силен натиск от страна на някакви генерали и властници за моето уволнение... После постепенно почнаха да ме забравят. Така свърши този инцидент, по време на който всички приятели и

⁵ Бащата на Иринеи Константинов – Борис, е най-големият брат на архимандрит Иринеи.

⁶ Интервю с Иринеи Константинов от 8 декември 2012 г.

⁷ Личен архив на Иринеи Константинов.

познати се страхуваха да ме гледат и поздравяват, поради това, че бях публичен като враг на България щом се възмущавам от германците.”

Веднага след овладяването на властта от комунистите през 1944 г. започва политика на репресия към Православната църква и останалите християнски изповедания. Убити са десетки духовници, много православни свещеници са арестувани и вкарани в затвори и трудови лагери. Няколко са и версиите, свързани с изчезването на архимандрит Иринеи след 9 септември 1944 г. „Още в първите дни след установяването на новата власт брат му Борис случайно гочува мълвата, че е арестуван. Намира го в неговата канцелария в Митрополията и му предава какво се говори, съветвайки го да се укрие някъде до отминаване на опасността. Архимандрит Иринеи успокоява брат си, че няма за какво да се крие, тъй като съвестта му е чиста.”⁸ На 20 септември 1944 г. изненадващо на бюрото му е оставена бележка. Текстът гласи: „До Н. В... Съгласно заповедта Ни от 20-тогого съобщаваме Ви, че Ви освобождаваме от длъжността Протосингел при Светата ни Митрополия, считано от 20.09.1944 г.” Бележката е подписана от Софийския митрополит Стефан. В ранния следобед на същия ден отец Иринеи е арестуван на излизане от Съдебната палата. Някои обвиняват Софийския митрополит в предателство спрямо младия духовник, а други приемат, че оставената бележка е опит за предупреждение към Иринеи да напусне страната или да се укрие.



Два месеца по-късно – на 17 ноември 1944 г. – в канцеларията на министър-председателя Кимон Георгиев е заведено писмо, изпратено от протоиерей Константин Попниколов и съпругата му Николина, родители на арестувания архимандрит. „До 29 септември 1944 г. – жалват се те – имахме връзка със сина си, като му носехме грехи и храна. На тая дата е приключено и гознанието. Държали го отговорен за някаква книга, която той превел от румънски на български език. Абсолютно нищо друго. Ако нещо се говори, то е за да оправдават задържането му. Лежал е бил в стая №8. Страшно много е бил измъчван и най-безчовечно малтретиран, затова че не могли нищо да установят. Вечерта на 29 септември 1944 г. синът ни е бил отведен в Дома на слепите на ул. „Пиротска”. На другия ден – 30 септември 1944 г., ние видяхме сина си между 2 и 3 часа след обед в една от стаите на третия етаж. Същият ден вечерта, към 12,30 часа след полунощ, синът ни е бил изведен извън тая сграда и до ден днешен нямаме никакви сведения за живота му.”

⁸ Илчевски, Стефан. *Архимандрит д-р Иринеи Попконстантинов, протосингел на Софийската митрополия.* – Църковен вестник, бр. 23, 2002 г.

Напразни са усилията на неговите роднини да го открият или да научат нещо за него. Представителите на властта отказват да признаят дали е убит, дали е изчезнал, или е жив. В документ с гриф „Строго секретно“ от 16 февруари 1953 г. началникът на Отдел II в Държавна сигурност подполковник Г. Костов нарежда да бъде направена справка относно Донко Попконстантинов, „ликвидиран след 09.09. 1944 г.“. Няколко месеца по-късно – на 11 ноември 1953 г. – капитан Пайтов от II отдел на ДС рапортува: „Поради това, че лицето Донко Попконстантинов е бил С.С. на Р.О. (секретен сътрудник на Разузнавателен отдел), след 09.09.1944 г. е изчезнал безследно (ликвидиран)⁹. Предлагам работата по разписката да се прекрати, като се картотекира в отдел II-ри на ДС“.

„Дълго време не знаехме дали е умрял или не – разказва Иринеї Константинов. – Нямахме как да го погребем и да го положим в семейната гробница, защото не знаехме къде е тялото му. Накрая го погребяхме символично, като поставихме само портрета му, датата на раждане и датата на изчезване.“

Множество са и версиите за това как е убит архимандрит Иринеї. Според една от тях духовникът е откаран с джип в Пернишко, изтласкан е от колата и е блъскан от застанали в кръг хора срещу запален в средата огън, докато изгори. Според друга е бил отведен край Петрохан, където е завързан за едно дърво и разстрелян. Има и трета версия, според която е загинал някъде в Русия. „Никої не знае нищо и до този момент. Баба ми, Бог да я прости, все се надяваше, че ще почука на вратата и ще се появи“, разказва още племенникът на отец Иринеї.

„Душите ни са смутени. Синът ни е облечен само с една риза, един пограсник и едно тънко расо. Времето се променява и настъпва почти есен. Има нужда от облекло – било голни грехи, било топли горни грехи. Но и това се отказваме. Страшно предчувствие ни гнети. Страхуваме се за живота на сина си. Молим бъдете добър и ни съобщете само дали е жив.“ Изпратеното до министър-председателя писмо остава без отговор. Времената са смутни. На 25 октомври 1944 г. вестник *Свобода* излиза с призив всички предатели на българската държава да бъдат изправени пред Народния съд. Приложен е „пълен списък на ония, които тикнаха България в пропастта“. Съобщава се, че разпитите ще започнат от 30 октомври. Съобщава се също, че освен регенти, министри и депутати като народни врагове ще бъдат обвинени и следните висши духовни лица – Врачанският митрополит Паисий, Пловдивският митрополит Кирил, ректорът на Духовната семинария архимандрит Николай, началникът на културното отделение при Светия синод архимандрит Йосиф, епископският протосингел архимандрит Стефан, Софийският протосингел Иринеї и йеромонах Наум.

„С политика не съм се занимавал и не се занимавам, както тогава, тъй и сега“, признава в показанията си през септември 1944 г. отец Иринеї. И продължава, отговаряйки точка по точка на зададените въпроси: „Преведох от румънски език книгата *Християнство и комунизъм*. В нея се прави един паралел между християнството и комунизма и съвсем съдържано се прави анализ на двете учения. Рядко би се разсърдил човек на автора, защото никъде не се нахвърля просташки сре-

⁹ Думата „ликвидиран“ е задраскана, вдясно от нея е написано с червен молив: „Това не се доказва“.

щу този строй. Против новия строй не съм бил никога, защото в цял свят всеки културен човек виждаше, че буржоазията не може да даде добруване за хората. Всичко беше прогнило... С организация „Бранник“ не съм имал нищо общо. В новата власт искаме да видим справедливост, братство и преданост към България. Това е веруюто на духовника като последовател на Христа.” Накрая се подписва и уточнява, че собственоръчно е написал и подписал тези показания. Очевидно тук някъде свършват свидетелствата за него и земния му път.

В една своя проповед за силата на молитвата, изнесена години преди това, Иринеј казва: „Величието на християнството е в това, че то не само освети, но и осмисли страданието”. Неосмислено и неосветено за поколенията обаче остава страданието на самия отец Иринеј и на десетки свещеници, избити от комунистите „в стихийно „възмездителен” порядък”¹⁰. Българската православна църква единствена между православните църкви все още не е издирила и канонизирала новомъчениците, избити за вярата по време на комунизма. Днешната духовна йерархия „съсредоточено се разсейва да научи” имената на новите мъченици, опаковайки паметта им в мълчание „за второ погребение и вечна амнезия”¹¹.

¹⁰ Д-р Николай Михайлов, *Трудно изречено*. – *Християнство и култура*, бр. 3, 2002 г.

¹¹ Пак там.



Д-р Николай Михайлов е роден през 1946 г. Лекар психиатър и магистър по богословие. Дългогодишен преподавател в НАТФИЗ „Кръстьо Сарафов“ и в Нов български университет. Народен представител в 40-ото народно събрание.

ПАТРИАРХ С ДОСИЕ ШЕ ОТВОРИ БЕЗДНА ОТ ВЪПРОСИ

С д-р Николай Михайлов разговарят Тони Николов и Димитрина Чернева

Намираме се в една отгавна непозната ситуация за БПЦ – избор на патриарх след кончината на Негово Светейшество Максим. Църковният народ е стъписан, а в Светия синод ясно се очертаха различните лагери. Какви са най-хлъзгавите погводни камъни, които ни очакват занапрег?

Най-хлъзгавият погводен камък е да се удавим в гуми. Друг погводен камък е да си въобразим, че знаем какво мисли църковният народ. И трети – да узурпираме мандата да го представляваме под напора на страсти.

Можем ли да говорим за клерикализация на Църквата и кои са основните причини за това? Как може да бъде възстановено съзнанието за Църквата като общност и да бъде осмислена тази общност отвъд институционалните отношения?

Църквата е съборен йерархически организъм. Съгласие на трите йерархични степени в дух на любов. Парадигматичен образ на църковното управление е Апостолският събор от I век. *Изволия Духу Святому и нам*. Три века по-късно св. Григорий Богослов ще си обещае кракът му да не стъпва на събор по причина на омерзение от епископските нрави. Това в IV век. Оттогава са изминали 17 века по посока на Апокалипсиса. До гнешната апостасия.

Християните днес са „когнитивно малцинство“, утре – гонено. Нека си дадем сметка за историческия час. Това би ни спестило илюзии, включително и реформаторски илюзии.

Църквата може да бъде осмислена като общност, но тя не става общност по причина на това, че е осмислена. Проблемът не е в дефицита на осмисляне, а в дефицита. В дефицита на вяра и дух. Църквата като общност е благодатно събитие, а не просто еклесиологичен норматив, лесно постижима богословска конструкция. И със сигурност не е инфантилна еуфория в стила на „ах, къде ще сложим розите!“. Тези внезапно възникнали щастливи общности, доколкото ги има, ще трябва да бъдат проверени за наличие на благочестив фалш и тънък групов нарцисизъм, защото това е първото, което ни връхлита в „общност“. Особено ако въпросните общности са мобилизирани да отстояват „кауза“, която разполовява света им на „прави“ и „неправи“, като ги снабдява с лукса да се чувстват „прави“, за сметка на „неправите“. Така се отправва в баналното направление на груповите патологии, описани във всеки учебник по социална психология и наречени на аскетически език не иначе, а „прелест“.

Клерикализацията е злоупотреба с власт. Висшият клир наследява от комунизма известни номенклатурни навици, обогатени в новите условия с вкус към бизнеса и отчасти към лукса. Контрастът между неговото предназначение и публичния му образ придобива на моменти скандален характер. Тъй като този клир е неререформируем по духовен път, натискът отвън за повече благоприличие е практически неизбежен и се случва, тъй да се каже, естествено, по силата на всепроникващото медийно око. Не могат да се скрият и не можем да ги скрием, даже и да бихме желали. Реакцията е неизбежна. Висшият клир се нуждае от корекция на дезориентацията му за време, място и обществено-политически събития. Внимателно и благоразумно. При груби прояви на духовна невменяемост – твърдо.

Но това не означава превръщането на Църквата в „общност“ в съгласие с еклесиологичния идеал, а най-обикновено цивилизоване от гледна точка на здравия разум и „европейските цивилизационни стандарти“. Докарали сме я дотам – да се борим с варварството на свято място.

Каква е според Вас ролята на миряните в живота на Църквата? Ако синодалните архиереи измъчват българското общество със своята „травматична неразкаяност и обидена злост“ и „дремат в XIX век“, както сте заявявал, то не е ли именно гласът на миряните един от гласовете, които биха могли да спомогнат за преодоляването на кризата в общественото доверие към Църквата?

Още малко за митрополитите. С малки изключения тези митрополити са номенклатурни кадри на тоталитарния режим. Някои от тях са с религиозна вяра, други – не. Карьерите им, строго погледнато, са под голям каноничен въпрос и не издържат акривия¹. Но не в това е бедата. Бедата е в културната им неа-

¹ От гр. ἀκρίβεια – строго съответствие с каноничната гледна точка. – Б. ред.

гекватност и потискащ провинциализъм. Покриват изцяло фолклорния образ на „дядо владица“ и Бешковата рисунка на „попа“. По-взискателната част на българското общество се пита откъде се взеха и не е ли могло да се намерят други. Антропологичният профил на българския клир е дълбок въпрос, без съмнение свързан с тоталитаризма, но и по-общо с историческата ни съдба – с робствата, верноподаничеството, обскурантизма, суеверието, ритуализма, магизма и недоверието към разума. Православието в България е исторически „утаено“, приспособено към етно-културната специфика на българския човек. Този човек е възпитаван в послушание, а не в самостоятелност и отговорност. Образът на Църквата като лечебница е двустра метафора – утешава, лекува и демобилизира. Представата за християнина като за пациент сменя отговорност и оневинява „по болест“. Но тази представа не възпитава граждански отговорни хора, а в най-добрия случай – каещи се полумонаси. Фамилно-битовият стил и изводимата от него лексика вдетиняват. Ако 45-годишният епископ е „Дядо“, то ние сме му внуци. Дечица на дядо владица. А какво става с човешката отговорност, щом сме му внуци? Става Матушка, бабяшка, цар и поясни поклони. Става източна йерархия.

Българският клир е образ и подобие на своя народ. Клирът и народът са в съгласие по религиозния въпрос. Българското православие е *б ъ л г а р с к о* православие. Не пробужда, а приспива. Ритуалът е панацея. Ритуалът е магия за превръщане на сложното в просто, на граматичното в лирично. Ритуалът е потребление на магична медицина, опушена с тамян и опята акапелно. Естетиката е по-важна от етиката. Никакъв интерес към моралната проблематика, към самостоятелната ценност на истината. Душевният уют има решителен примат над истината, над доблестта, над достойнството. На Изток са калугерите, на Запад рицарите.

Колаборационизмът на епископата има и по-дълбоки причини, свързани с феномена на моралното равнодушие като религиозна „добродетел“. Религиозното суспендира етическото. Досуц по Киркегор. Западното Просвещение от началната му фаза може да бъде изтълкувано като бунт на разума срещу хедонистичната редукция на вярата, срещу традиционния уют на религиозната грямка. Вярата е преживявана по „принципа на удоволствието“, което ще рече нагонно и самозасладително, съвсем по Фройд. „Православната“ религиозност плаче за критическо осмисляне, за преглед от позициите на независимата богодадена съвест. Дневниците на Шмеман имат огромен принос за пробуждане на православната съвест, размишленията му реабилитират човешката честност в лоното на лениво-консервативното „православие“, дремещо в самодоволство и „смирена“ гордост. Затова горят книгите му.

Питате ме за миряните. Скептичен съм. Не знам къде са тези миряни. Със сигурност ги има, но те се крият по силата на здрав духовен рефлекс. Тези, които се виждат, ми се струват проблематични, защото са във властта на разнообразни пристрастия, включително и политически. Всяка кампанийно-активистка версия за преодоляване на „кризата“ не преодолява кризата, а анонимността на спасителите. Обслужва страсти. На този етап на историята вярата е в радикален

смисъл на гумата частен въпрос, въздишка и плач. Публикуваната религиозност е крайно съмнителна, съмнявам се, че някой ѝ вярва. Но това са неизбежните уговорки. Църквата е обществено тематизирана, въведена е в публичен процес на осмисляне и критика. Това означава, че нещата ще се случват така, както се случват. Амбициозни миряни ще атакуват, висшият клир ще се отбранява, а от всичко това, да се нагяваме, ще произлезе някакво „добро“.

Съществува ли от църковна гледна точка достатъчно ясна разлика между мирянска и гражданска активност?

Мирянинът е в Църквата, гражданинът в обществото. Как тези две ипостаси съжителстват под свода на индивидуалната съвест, е конкретен жизнен въпрос, а не терминологична грама. Позицията на съвестта между света и Църквата, между „Божия Град“ и „гяволския град“ е аскетическа позиция. Противоречието е разрешимо тъкмо в съвестта и в действие под ръководството на съвестта, а не в ума. Основното недоразумение е свързано, струва ми се с илюзията на автономните задължения – на гражданина и на мирянина. Мирянинът живее в Църквата по духовен закон, в обществото – по светски. Подобен етически паралелизъм, тази своеобразна шизоетика е не само етически, но и психологически невъзможна. На практика версията деградира до откровена доминация на светския модус, до пълна и окончателна победа на гражданина над мирянина. Афоризмът на тази лукава позиция беше произнесен веднъж от една симпатична и простодушна млада дама по следния незабравим начин: „Ако съм християнка, това не значи, че съм глупава“. Всеки път когато качеството ми на „християнка“ ме излага на риск да бъда глупава, казва тя, спирам да бъда християнка, за да не бъда глупава. Репликата ѝ предизвика бурен смях и осъзнаване, че изрича дълбоко засекретената истина, правилото на двойното „православно“ счетоводство. Благочестиви във вярата, макиавелисти в политиката. Комедията на социално реализирания мистик.

Нека си представим избор на патриарх с досие. Как това ще промени живота на Църквата?

Няма да е добре, ако изберат патриарх с досие. Интуицията на част от хората, че България е провалена страна, ще намери ново потвърждение, тъй да се каже, мистическа санкция. Оформя се впечатление за пустош, за радикална несъстоятелност. Ако избирателното тяло извърши някое ярко безобразие, ще се смирим вкупом, но ще се отвори втора бездна от въпроси. Какво става с този народ, включително с църковния народ, с неговия клир, защо това равнодушие и откъде тази небрежност? Ще бъде осъзнат разкол, по-дълбок от „онзи“, който измъчи Църквата през деветдесетте години. Разкол на съвестите. Не вярвам българският клир да извърши такова посегателство върху църковния мир. Не вярвам да се подведе от народното безразличие, не вярвам да се изкуши да избере „мениджър със здрава ръка“, „способен да въведе ред“, не вярвам да се подчини на външен натиск. Вярвам, че избирателното тяло ще прояви милост и ще осъзнае своята историческа отговорност.

Какъв хоризонт се очертава пред БПЦ – необходимост от реформи или запазване на статуквото?

Хоризонт на внимателно отстраняване на най-ярките безобразия. Малко повече административен разум. Корекции в православния „стил“, отстъпление на „селското“. Крайно пестеливо медийно присъствие на висшия клир. Не са за показване. Скромност на реформаторите от мирянския чин. Благоразумно укротяване на всяка неумерена реформаторска амбиция. Особено активните трябва да бъдат гръпнати за ръкава. Не живеем във времето на Тълчилеща. БПЦ не може да понесе амбициозна реформа. Ще стане още по-лошо. Ядра на духовен и културен обмен. Книгоиздаване. Високата култура е дерибат на християнството и притвор на храма. Трябва да бъде стимулирана и спонсорирана. Молитва. От самото начало и до края.

Изключително талантлив публицист и автор на романи, пресъздаващи духовната битка между доброто и злото, Жорж Бернанос (1888–1948) е един от най-големите християнски писатели на XX в. На българския читател вече са познати неговите шедеври *Под слънцето на сатаната* (1926), *Дневникът на един селски свещеник* (1936), *Диалози на кармелитките* (1948). Предложеният тук текст е едно от неговите седем открити писма до англичаните и европейците, четени в годините на Втората световна война по Радио Лондон (публикувани едва във вече освободения Париж през 1946 г.) Преводът е направен по изданието *Lettre aux Anglais*, Gallimard, 1946.



Жорж Бернанос

ПИСМО ДО ЕВРОПЕЙЦИТЕ

Ноември 1941 г.

Хора от Европа! Хора от Европа! Бих искал да ви отдам гължимото, макар останалата част от света да е престанала да вярва във вас. Хора от Европа, каквато и тайна да се крие във вашата история и във вашата участ, никои не може да гледа без отвращение как се разкъсвате помежду си. Самият аз се опитвам да ви разбера. Не искам обаче да изпадам в лекомислен *гобинизъм*¹, казвайки, че не чак толкова много векове ви делят от вашите предци, които имперските властници наричаха *варвари* – под което имаха предвид не толкова диваци, колкото бунтовници, врагове на закона. Варварин в ухото на римляните е звучало така, както днес за мнозина звучи гумата революционер. Варварите всъщност са революционери, но са били такива, без да го знаят; те гържат на своите стари военни корени – и са истински влюбени в свободата, което би могло да мине и за анархия в очите на римския прокуратор, доколкото става дума не толкова за чувство, колкото за инстинкт. Онова, което е могло да се чуе в бедняшките им колиби или по селските площади, вярвайте ми, би трябвало да е сходно с това, което може да се чуе днес от който и да е винопрогавец...

¹ В смисъла на „расова теория“ по името на нейния създател – Жозеф Артур дьо Гобино (1816–1882), автор на *За неравенството на човешките раси*. – Б. пр.

Щом настъпва моментът, те са готови по съвсем естествен начин да се разправят с буржоата – „да превърнем миналото в *чиста гъска*” – като се опитват да изградят оригинална култура, видимо вдъхновена от омразата към хората на закона, лихварите, бюрократите и търговците, сиреч към четирите вида лица, от които са пострадали по време на робството. Така те са изградили, макар и с налукване, една много сложна система, която времето крайно е опростило – от взаимни задължения, гарантирани от свободни ангажименти, за да може подчинението да се превърне в лоялност. Не отричам, че опитът търпи провал. Той се проваля, защото те са били предадени. Цялата наша история в продължение на векове бе подложена на една бавна, но неудържима реставрация на езичеството, на реванша на езичеството спрямо християнската цивилизация, която едва се е очертавала на хоризонта, защото самите духовници може би не са вярвали достатъчно в нея и никога не са посмели с открито сърце да поемат нейния риск.

Хора от Европа! Хора от Франция! Всички тези исторически размисли, разбира се, че ви звучат като на китайски, но не по-малко вярно е, че редът, който ви бе наложен отгавна, не е вашият ред. Не е този ред, който вие бихте създали, не е този, който бихте се заели да изградите. От четиригесет години всички тези дискусии изглеждат направо спекулативни, защото никои не се осмелява да назове този ред с истинското му име. Сега вие го знаете, защото преценявате вашата цивилизация според делата ѝ, преценявате гървото според плодовете му. Пък и ако не внимавате, нищо чудно утре безжалостната логика да ви наложи не само възстановяването на робството – защо не? – но и обожествяването на фюрерите. Хора от Европа, вашите духовни или временни учители ви лъжат, когато ви подканват да вярвате, че само въплъщават миналото в настоящето. Те са крили чудовището възможно най-дълго, може би дори са забавили неговия растеж. Виждате ли сега колко то е пораснало, как вече само показва зъби и нокти; така че е безполезно да наричаме тигъра котка или да си мислим, че ако го погладим по гушата, то ще заспи по-дълбоко. „Езическата гържава възкръсна!” – тъкмо този тревожен вик би трябвало да отеква денем и нощем сред хората, ако все още са останали хора. Езическата гържава не само се е въплътила в институции, тя се е наложила над умовете и съвестите. Комунисти или тоталитаристи – работници или буржоа – всеки от нас има различен образ на своя си бог и му се кланя според собствените си обичаи. Ала всички вече жадуват неговото царство – *adveniat regnum tuum!*² – народите не желаят да поемат риск, да живеят живота си на народи, тъй както човекът, достоен за това име, живее живота си на човек. Днес, както и преди гвадесет века, те възлагат надежди на колосалната бюрокрация. Вече са прекалено страхливи, за да поемат свободно задълженията си и направо умират от страх при мисълта за възможните последици от сторените от тях грехове. Ето защо на драго сърце възлагат на администрацията грижата да ги пази от тях самите; да ги насилва да правят каквото трябва, като все пак им бъде гарантирана тяхната собствена любов, тъй че да минават в очите си за избиратели – да изглеждат все едно, че те контролират тази огромна машина. Забележете, че те ясно си дават сметка накъде вървят нещата и че утре администрацията ще стане толкова могъща, че титулт на латерански каноник, отреждан от Светия отец на всеки президент на републиката, едва ли би могъл да промени някой депутат или

² Да дойде твоето царство (лат.). – Б. пр.

сенатор повече, отколкото някой чадър. Няма значение! Те дори възнамеряват още повече да усложнят системата. Лондонската преса триумфално обяви онзи ген, че учените трябва да се сдрусат – спасението на демокрациите го изисквало. Ала в коя страна, ви питам, има повече учени, отколкото в Германия? Стерилизирането на душевно болните, елиминирането на по-нисшите видове, подлагането на нашия вид на процедури на селекция, така че по-слабите, в съответствие с природните закони да бъдат безжалостно жертвани в името на по-силните – всичко това ми се струва дяволски научно! Няма значение! Няма значение! Комитетите на физиолозите ще дискутират с комитетите на моралистите и комитетите на богословите, докато се стигне дотам, че всяко неотменно гражданско право бъде гарантирано от гузина бюра, отворени всекидневно от десет до седемнадесет часа, с изключение, разбира се, на неделите и празничните дни... Ах, авторите на регламентите имат още работа на чернова! Колкото и усложнена да е нашата администрация, тя е само една детинска игра в сравнение с тази на Римската империя, няколко години преди възцаряването на Константин!... Езическата гържава възкръсна!... Внимание! Пазете се! Това съвсем не означава, че гържавните глави, тези глупаци, не ходят на изповед! А означава, че голям брой хора се отказват от героичната част на своя живот, че те отказват да встъпят в облог, подобно на Паскал, на страната на вечните ценности. Отбележете добре, че те не ги отричат изцяло. Ала дори и тези, които вярват в тях, не искат да се обзаложат в тяхна полза. И това е всичко; те не усещат в себе си призвание да се ангажират в тази насока. Биха искали, но не могат. Изгубили са усет за справедливостта; те са абсолютно неспособни да жагуват справедливостта с онова желание, което Евангелието гръзва да сравни с глада и жаждата. Лично те искат възможно най-малко да страдат от несправедливостта, поради което се смаляват пред нея, гледат да се снишат, за да не ги засегне, да не се отличат с нещо, да се изгубят в стадото. Още щом хората решиха да обединят посредствеността си, Езическата гържава възкръсна и оттогава само набира сила. Хората стават все по-посредствени, а Езическата гържава – все по-силна. На определено ниво на усъвършенстване на посредствеността, на уеднаквяването и на стагната дисциплина, те ще изгубят достойнството си на човеци и гържавата ще се превърне в Бог. Какво значение ще има тогава името, под което ще я обожествяваме – демокрация или диктатура?

Хора от Европа! Не сте страдали толкова, за да се впуснете наново в едно сто пъти пробвано и сто пъти провалило начинание. Не е вярно, както твърдеше Жан-Жак³, че човекът се ражда добър, а обществото го разваля. Както и не е вярно, че обществото, усъвършенствано до безкрайност, ще е в състояние безкрайно да подобри човешката участ. Винаги настъпва време, когато обществото иска повече, отколкото дава, и когато дори най-малкото нарастване на благосъстоянието се заплаща с цената на съществена свобода. Доста жлъчно се подиграват над хората, които търсят в този свят Царството Божие. Ала онези, които претендират, че ще установят царството на човека, си подготвят много по-болезнени разочарования, защото земният рай е далеч по-недостъпен, отколкото другия. И дори да съумее да открие пътя към него, нашият човешки вид ще стигне до него силно деградирал: земният рай се превърна в рая на глупците.

³ Става дума за Жан-Жак Русо. – Б. пр.

Хора от Европа, госта нелепо е да се обръщам към вас, но не по-малко нелепо би било да се обърна към Рузвелт или Чърчил, или пък към мъртвите от предишната война, с които вече двадесет и три години воя разговор, който, уви, не е нищо повече от един протяжен монолог. Хора от Европа, пазете се и от мира. Той често се оказва яма с плъхове и то с размерите на изкоп за залавяне на диви слонове, където паднете ли внезапно, никога не ще се измъкнете. Спускайте се бавно и се гържете за перилата, хора от Европа. И най-вече набийте си следната идея в главата: голям брой хора, мнозина сред тези, които се хвалят, че са ви избавили от предишните диктатури – поне морално – всъщност са били техни съучастници. Характерното при тези отворителни старци или цинични хлапаци, на които дължим казуистиката на ненамесата е, че те умеят да крещят с пълно гърло: да живее свободата! И то по-силно от останалите. Никога не се ръкувайте с такива хора. Тези хубавци даже вчера, зад гърба ни, произнасяха в Мюнхен⁴ гумата свобода, като със сигурност са се споглеждали с насмешка. Нека си представим за миг, че четиридесет и осем часа след примирието през 1940 г. – по силата на някакво чудо – конска хрема, краста или чума бе отнесла в гроба една десета от германската армия. Как тогава Петен⁵ и Вейган⁶ щяха да се гържат като победители, как и двамата бащи на нацията щяха да заговорят на французите така, както със сигурност ще ви заговорят някой утрешен ген. Пазете се, пазете се, хора от Европа! Ако не вземете мерки, онова, което диктаторите искаха да сторят за няколко години, отново ще се случи след петдесет или сто години И резултатът ще бъде пак същият: гържавата ще завземе всичко, ще прелъсти всичко, ще погълне всичко; ще се окаже, че сте избягали от тоталитарните полубожества, за да затънете бавно в съблазната на анонимната диктатура. Държавата със сигурност ще поеме вашето благосъстояние за своя сметка и единствено смъртта ще ви избави от огромната ѝ съпричастност. Чуйте добре, хора от Европа! Опитват се да ви накарат да повярвате, че няма никакъв начин да се противопоставите на този чудовищен растеж, че той е напълно естествен. А аз ви казвам, че той не е в природата на човека, че човекът, стига да иска, има последната гума по отношение на нещата. Присъщо е за мнозина глупци да вярват, че и последните свободи рано или късно ще бъдат изтръгнати от ръцете им; ето защо те предварително се отдръпват от тях. Всъщност не им ги изтръгват; те са тези, които ги изпускат от ръцете си като разхлабват пръсти, без дори да го забележат, а гържавата бдително ги прибира след тях, за да попълни колекцията си. Прекомерната мощ на гържавата отговаря единствено на нашата нарастваща страхливост. Земното се разраства чрез всичко, което губи духовното; ех, разбирате ли го най-сетне, хора от Европа? Държавата е някаква застраховка срещу рисковете. И щом искате да бъдете гарантирани от нея срещу легитимни и неминуеми рискове – тези, които човек не може да избегне без безчестие – тогава сменете

⁴ През септември 1938 г. в Мюнхен се провежда конференция с участието на Хитлер, Мусолини, Даладие и Чембърлейн, на която министър-председателите на Франция и Великобритания предават на Германия Судетската област от Чехословакия.

⁵ Филип Петен (1856–1951) – маршал на Франция, известен пълководец от Първата световна война. След разгрома на Франция през 1940 г. оглавява колаборационисткото правителство във Виши и става съюзник на Хитлер. – Б. пр.

⁶ Максим Вейган (1867–1965) – френски генерал, главнокомандващ на френската армия по време на войната с Германия през 1940 г. Министър на националната отбрана в правителството на Виши, след 1942 г. арестуван от германците. – Б. пр.

и названието гражданин с това на социално подпомогнатия.

Хора от Европа! Не е вярно, че вече не можем да противопоставим нищо срещу тази колосална сила, срещу това измамно творение на стагниращия инстинкт, което, уви, вече е прескочило онзи стадий на развитие, когато можем да се надяваме, че то е все още уязвимо. О, без съмнение, би било напразно да изправяме срещу него друга институция, рожба на същия дух; рискуваме да попаднем, подобно на немците, руснаците, испанците или италианците, от едно робство в по-лошо робство. Държавата се бои само от един съперник – човекът. Само от човека, от свободния човек. Не от бруталния наемник, нито от анархиста интелектуалец, който е и най-смешният от всички интелектуалци, или ако си послужим с известните гуми на Прудон – „най-големият женчо”. Говоря за свободния човек, а не за грънкалото или за грубияна; за човека, способен сам да си наложи дисциплина, който обаче не върви слепешком след никого; човекът, за когото най-висшият „комфорт” е в това да прави в максимална степен онова, което желае, и то в изборния от него момент. Сиреч да заплати с цената на самота и бедност това вътрешно свидетелство, на което той придава такава стойност; човекът, който гарява всичко или отказва, но никога не се отдава под наем. Съвсем не твърдя, че човечеството се състои от подобни хора. Дори не смятам, че техният брой трябва безкрайно да нараства. Знам само, че когато техният вид стане застрашително рядък, виждаме как правораздаването подменя духа на справедливостта, подчинението се превръща в конформизъм, а въображаемите институции, които уж трябва да закрилят индивидите или семействата, всъщност ги жертват в името на бъдещия си растеж...

Хора от Европа, вие скандализирахте света, но трябваше скандалът да се случи. Поне вече нямате какво да губите, нито какво да уреждате. Ето защо можете да се превърнете в тези пръти, способни да спрат хода на гигантската машина за поробване, която е постоянно задвижвана от своите инженери и продължава да действа ненаситно. Има сред вас, разбира се, дезградиращи същества: това са тези, които в Рим, Москва, Берлин или Мадрид са оказвали помощ на държавните полиции – затворнически надзиратели, шпиони и палачи. Има и такива, които се възползваха от гражданските или национални войни. Има ги и духовниците, занимаващи се със симония, които продават интелектуалното и духовното в полза на някакви господари, които и да са те. Ала днешният свят няма ни най-малко основание да обвинява тези нещастници в безчестие, тъй като тъкмо те ще ви управляват утре. Правителствата винаги се нуждаят от полицаи, от бизнесмени и казуисти; и те набързо ги наемат. Разбирате ли? Разберете добре, че по цялата земна повърхност неутралното ще се окаже морално солидарно с хора, които ще отговорят по следния начин на упреците: „О, извинете, бяхме надзиратели или палачи, извлечохме полза или симония по същата причина, поради която вие бяхте неутрални – за да си спасим кожата и да спечелим пари. Ако сме вили с вълците, вместо да си мълчим, то е, защото бяхме в обсега на зъбите им. Какво щяхте да сторите на наше място, лицемери?” Вместо да заклеими тези заблудени братя, неутралният ще ги подкани учтиво да замълчат, за да не се компрометира свещеният съюз с бизнеса, неминуем за икономическия възход. Утрешният мир, както и този от вчера, ще бъде постигнат само от един вид, непогдаващ се на асимилация – живият или мъртъв герой.

Изпитвам известен срам да използвам тази опозорена гума, но не намирам друга. Поне ѝ придавам най-скромен смисъл. В случая наричам *герои* някого, който се е показал способен на героизъм и който е предпочел – не казвам завинаги, а поне веднъж – честта пред живота. Не бързайте да отговорите, че повечето нормални човешки същества могат при определени обстоятелства да направят лекомислен избор. Ще отговоря, че нищо не е напълно вярно. Ето защо героизмът на войната е мимолетен, а военният герой е същество, което разочарова. Реалистичните политици го отчитат, и то не без основание. Ясно е, че за едно общество, основаващо се върху Ползата, саможертва заради чест е чудовищен акт, защото от всички въображаеми операции честта е единствената, чиято полза е изцяло сведена до нула. Би трябвало да стигнем до заключението, че едно реалистично общество е склонно да разглежда следвоенния период като тежък период на изпитание, доколкото ще бъде принудено да преглътне героите. Ала старите циници от сферата на политиката и на бизнеса знаят много добре, че подобна криза е все пак нещо благодатно, защото един военен герой е най-уязвимият и изменчивият от всички герои, щом се озове извън формираната среда. Не че го пренебрегвам, но опитът от предишния мир бе достатъчен, за да науча тази истина. И все пак... О, англичани, заради вас започнах да пиша тези страници. Сега се обръщам към вас, но и не само към вас. Защото ние се връщаме отдалеч; ние, французите, се завръщаме наистина от дълбините на нощта; не очаквайте от нас бляскави послания, които да падат от небето с триумфалния благослов на зората. Това, което ви поднасям тук, е един вид предчувствие, тругно изразима надежда. Англичани, вярвам, че ние ще видим големи неща; но те ще дойдат, както винаги, оттам, откъдето никои не ги очаква. Още щом произнесем гумата спасение, вирваме нос, което – позволете ми да го кажа – е своеобразна привичка на християните. Евреите от Назарет също са вирвали нос, докато малкият Иисус си е израел; те са го блъскали, без изобщо да го забележат, докато са минавали. Англичани, нещастие и унижение на хората е на път да покълне върху земята и подобно на всяко семе първо трябва да изгние; съжалявам, че използвам толкова поетичен език. Искам да кажа, че прекомерността на нашите разочарования не трябва да бъде причина за отчаяние, а по-скоро да подхранва нашата смелост. Идеалистите са разочаровани, както и реалистите. Материалната цивилизация, която по времето на кралица Виктория е трябвало максимално да облагодетелства банкерите и търговците, вече не ги щади повече от останалото паство. От петдесет години пресметливите се провалят в сметките си не по-малко, отколкото мечтателите в бляновете си. И това не бива да ни обърква, защото, ако те са придали един смисъл на нашата цивилизация, същевременно не са се питали никога дали тя няма и друг смисъл, който ще се открие някой ден. Модерният свят е тук пред нас, подобно на някаква огромна машинария. И знаейки, че тя прахосва пари и труд, ние изчисляваме сега колко ще ни струва, ако я разрушим... Ала цивилизацията не са машини, те не се демонтират като хангари, изградени от стоманени конструкции; те са живи, те се подчиняват на законите на живота. Защо не се премахват? Може би свободата би могла да бъде спасена от много малък брой хора – малък спрямо безбройната тълпа от страхливци и глупаци?... Вижте, англичани, политиците от 1918 г., както ви припомних преди малко, успяха бързо да елиминират хората от „Преги“. Само няколко месеца след примирието безстрашните дотогава момчета започнаха да треперят пред

най-гребния чиновник, да свалят смирено шапка пред старите търгаши, станали милионери. Но този опит не е чак толкова решаващ, колкото смятат реалистите, защото днес изниква един нов факт, способен да провали техните изчисления. Изгладняла Европа вече не е във война: тя е в състояние на революция. Англичани! Можете да се биете без омраза, както се биехме самите ние преди двадесет и пет години, защото имате пред себе си войници. Обезоръжените народи имат господари, въоръжени до зъби. Невъзможно им е да минат фронта и трябва да се научат да убиват изотзад, като кучетата. Имате славни мъртъвци; народите на Европа имат мъченици. Мощта и господството на Германия, нейната способност да прегазва, са невероятни, но революционните сили, които се формират в Европа, са на път да уравновесят този невероятен натиск. Те ще експлодират рано или късно. Това, че се радвам, може да се стори странно на някои, които ме знаят като християнин. Аз обаче се радвам на мисълта, че всемирното съучастничество на *симонистите* в земен и духовен план не успя да доведе до тържеството на така установената власт, на фактическия режим, радвам се, че Легитимността не бе подчинена изцяло чрез Легалността. Радвам се от това, че техният отворотителен опортюнизъм не успя да обезчести всичко, носещо името лоялност. Които се подчинява, без значение на кого, вече не знае кому служи. Които зачита когото и каквото и да е, показва, че е изгубил една от най-важните човешки добродетели – тази на почитта. Оплаквайки се от това, че светът е пълен с безволеви същества, аз изобщо не поставям под съмнение реда. Никой водач, достоен за това име, не е мечтал да води народ от нисшестоящи; това са само пионки и обожатели, а човек се обявява единствено върху онова, което се съпротивлява.

Ето как сред толкова руини тоталитарният полубог успя да окаже поне една голяма услуга на хората на Европа – сега те знаят какво представлява един тиран. Преди няколко години гумата бунт имаше по-скоро интелектуален смисъл, почти винаги деформиран от шарлатанство. Ала тиранът на Европа е тиран от плът и кръв, така че и бунтът в Европа ще има своето измерение от плът и кръв. Ние виждаме как свободата малко по малко се освобождава от своите юридически дефиниции; тя става човешка, тя се въплъщава, тя е отново жива спътница на човека. Бог иска наново да се научим да я защитаваме, но не като привилегия, дължима на закона, а като плът от Неговата плът.

Ето моето послание. Англичани, да става каквото ще. Само се боя да не стигнете до някой гребнав и тесногръд извод след всички тези страници, защото основополагащото значение на известното от мен ще се разкрие галеч по-късно. Заявявам, че този път правителствата няма да си имат работа само с герои, защото към дисциплинираните герои от националната война утре ще се присъединят и въстаниците в битката за свобода. Така ферментът на бунта няма да погине бързо и тестото ще има време да набухне. Може да възразите, че това обстоятелство представлява интерес само за моралиста – търпение, търпение!... Нашите експерти ще повторят, че човешката материя е винаги и навсякъде една и съща. Вярно е, че тя почти не се променя; ала какво от това, щом и най-малката промяна може да има непредвидими последици? От точката на замръзване до точката на кипене на някаква неорганична материя като водата ни делят стотина градуса; докато само една десета разлика в температу-

рата може да превърне живия човек в мъртвец, нали разбирате? Е, добре, температурата на човека е паднала под нормалното и аз обявявам, че ще се повиши.

Докато се свикват конгреси, за да се усъвършенстват организациите за колективна защита, без съмнение е странно, че аз тая надежди в хора, разпръснати из цяла Европа, разделени от граници и език, които нямат нищо общо помежду си, освен своя опит за риск и привычката да не отстъпват пред заплахата. „Накъде ги водите?“ – сигурно ще запитат някои. „Не ги водя наникъде, аз не съм им началник.“ „А къде ги водят?“ „Не мога да ви кажа точно, но знам добре къде ще ни отведат вашите комитети на финансисти, икономисти и хигиенисти.“ Всички тези хора се правят, че служат на нас, че са в служба на общото благо, ала, съзнателно или не, са в служба на държавата, те работят само за нея. И най-малкият опит за подобряване на нашата участ ще стовари върху нас огромния законодателен и административен апарат, който се отличава със сложност, която по нищо не отстъпва на администрацията на римските императори. Няма значение дали проектите на тези господа са осъществими или не, щом свободата, която сме вложили в подобни начинания, никога няма да ни се възвърне: ние ще имаме все по-малко свобода, а държавата ще има повече право. Не мислете, че съм обсебен от бюрокрацията. Щом народите се обръщат към бюрокрацията, както кръвта на болния от воднянка се обръща във вода, това означава, че те вече са деградирали. Бюрокрацията за мен е само видим знак на изискванията на държавата и би било грешка да се смята, че самата държава е способна да ограничи собствените си изисквания, защото премине ли се определена точка, оттук нататък тя може само да нараства, а ние да се смаляваме. Ала щом като вече не очакваме от нея уют и сигурност на всяка цена, както някога при споразумението от Мюнхен – нито пък благосклонност от страна на диктаторите – с какво право тогава тя ще иска от нас да се откажем от свободата си на мислене? Най-вероятно доброволно да се откажем от свободата, защото тя вече не ни принадлежи, а предпочитаме пред нея предписанието, защото не умеем да си служим с нея.

Дори този процес да изглежда фатален на експертите, нас изобщо не ни е грижа. Той е логичен, а не фатален, защото логиката на експертите рядко съвпада с тази на природата или историята. Аз ни най-малко не отричам, че човешкото общество еволюира към някакъв универсален колективизъм, но то е, защото формите на защита на човешката личност са сякаш в ступор. Те обаче продължават да съществуват и реакцията им би била мълчиеносна. Ала какво е необходимо, за да ги отприщи? Бурното желание на няколко хиляди горди и свободни люде.

Народите, изгубили усета си за свобода, ще си го възвърнат само с цената на кръв и сълзи, в дълбините на едно неимоверно робство. Това, че Европа днес е почти изцяло поробена, е безспорен факт. Казах *поробена*. Отдавна деградиралите люде не правят разлика между дисциплина и робство и се плъзват от едното към другото с пълно безразличие. Поробена, потисната. Не потисната в смисъла на „неразбраната“ жена или на някой храбър френски католик, притискан от антиклерикален министър, а потисната, задушена, повалена на земята с кръстосани ръце, възседната от своя повелител, долавяте ли нюанса? Поробена, потисната, унижена, осмяна. Всички тези хора, малко или много, са свикнали с неправдата, постепенно вкусвайки от отровата. Ала ето че сега Европа е погъл-

нала толкова силна гоза, че трябва да я накарат да повръща, иначе ще загине... „Гълтай или умирай!“ – казва палачът. Тези, които поглъщат отровата, умират по-бързо от останалите или загиват като обекти на всеобща погнуса. „Гълтай или умирай!“ – това не ви ли напомня за нещо? Езическата гържава си връща изгубения език; или по-скоро тя никога не го е забравяла; ние сме тези, които го разбираме зле. „Гълтай или умирай!“ – а защо не: „Обожавай или умирай“?

От двадесет века нашите народи не бяха чували светотатствена заповед, прокълнато слово. Произнасяйки го първа, Германия отговаря на своята историческа роля, на своето духовно призвание, но се открива твърде рано и прибързано компрометиращо изпълнението на плановете на Злото, разкривайки неговата скрита мисъл. Германия отправя предизвикателство към *човешкото мислене*. Искане ми се да върна на тази гума нейната ценност. Не разбирам под това общественото мнение, контролирано от всички институти „Галъл“ по света, о, не! Има само едно автентично човешко съзнание – това на искрените и свободни хора. Дори да остане само един човек, колкото и да изглежда невъзможно, той ще е носител на цялото човешко съзнание. Германия отправя предизвикателство; и то не само от свое име, но и от името на една доктрина, сходна с доктрината на нейните съюзници в Испания, Италия и Франция, както и с тази на техните тайни съучастници. Германия отправя предизвикателство в името на Бога – ала не от своите германски предци тя е наследила тази идея, а от езическия Рим. Не че Древният Рим е само идолопоклоннически, но той ни предаде идолопоклонничеството под най-тежката и упорита форма; отровата тече във вените ни, демократичните елити са пълни с идолопоклонници на власт, които чакат само удобен случай, за да минат от анонимната диктатура на закона към тази на въплътения регламент – на всевластния и всезнаещ Фюрер. Ето защо аз ни най-малко не разчитам на това социалните, интелектуални или религиозни елити да отговорят на предизвикателството, което ни отправя Германия; аз отдавам надеждата си в ръцете на въстаниците. Отправлям зов към Духа на бунта не като към една неосъзната, спяща ненавист срещу конформизма, а просто защото обичам по-скоро да гледам как светът рискува душата си, отколкото да я отрича. По същия начин модерната медицина третира маларията като обща парализа. Не очаквам от хората, за които говоря, да организират бъдещото съобщество, новата християнска общност, а се надявам те да го направят възможно, принуждавайки повелителите на умовете най-сетне да отговорят с да или с не. Защото всичко е тук. Целият ни шанс е във възпламеняването на духовните сили, каквато и да е ръката, която им подава главнята.

Германия поднесе това изпитание на християнската съвест, ала християнската съвест това е Христос, а Христос не отговаря на предизвикателства: християните са тези, които ги поемат. Никога не съм вярвал, че Добрият Господ ни е избрал, защото струваме повече от останалите, и ако не беше абсурдно да проникваме в начертанията на Провидението, щях да съм по-склонен да приема обратното. Ала дори да не споделяте нашите вярвания, не е нужно да ни приписвате фалшиви. За всеки християнин, достоен за това име, тайнството на Въплъщението е не толкова в екзалтацията на благочестивите и на техните пастири, колкото в божественото снизхождане. Благоволявайки да се скрие сред нас, християните, Бог не е могъл да не знае – ако се осмеля да го изрека – че не ще

бъде лесно разпознат... Ето защо е съвсем естествено невярващите да се учудват или скандализират от нашата мъдрост или подлости. Ала ние знаем, чудесно знаем какъв тежък и груб инструмент сме самите ние във вещи ръце, ето защо, съответно на учението на Евангелието, ние не ще посегнем към благоразумията и уловките на този свят – *sapientia mundi* – преди да избегнем заплахите на гругия. Има ли значение! Не става дума за онова, което искаме или можем, а за онова, което Бог иска или може да стори за нас; което не е едно и също. Щом настъпи мигът, Той ще изправи своята Църква в подножието на стената, след като грижливо е блокирал всеки изход вляво или вдясно, както и назад; и тя ще бъде премерена според собствената си тежест, с целия героизъм на светците, както и с цялата натрупала се инерция на посредствеността. Какво по-добро тогава от това да направим разлика между подлестите и героите – тези, които се втурват, и онези, които „се дърпат назад, след като всяко оттегляне е възпрепятствано“?

Не мога естествено да упреквам политиците реалисти за това, че имат реалистична идея за Църквата, тоест възприемат я като политическа власт, подобна на останалите. Ако беше обаче само това, тя отгавна щеше да е само исторически спомен, защото политиката, тъй превъзнасяна от хората на Църквата, въобще не заслужава репутацията си; тя е едновременно твърде коварна и твърде наивна. Защо тогава да се дърпа струната на един толкова циничен опортюнизъм, осъден да играе с картите и на човешкото благоразумие, и на божествената мъдрост, за да удовлетвори интересите и съвестите? Ако Църквата беше само политическо начинание, вярвате ли тогава, че в течение на векове тя щеше да е в състояние да измами прозорливостта на толкова светци и светици, повечето от които са страдали не толкова за нея, колкото *от* нея? Че Църквата е едно управление, в това никои не се съмнява, но като такава нейното действие е крайно мудро и несърчно, а инерцията ѝ е колосална. Човек би казал, че Бог парализира наполовина своите членове, за да може да разгърне нейния вътрешен живот. Тялото на Църквата е негъаво и много добре разбираме илюзията на полубоговете на земята, които, подмамени от гигантските си пропорции, вярват, че няма от какво да се боят; те с боязън го приближават, леко го докосват с крайчеца на пръстите си и постепенно започват да смятат, че партията вече е спечелена. Уф, само това ли било – мислят си те. Не си дават сметка, че реакциите на това гигантско тяло са нещо съвършено различно от онова, с което вече са се сблъскали. Това е същата грешка, която извършва някой негърски крал, очарован от факта, че белият е готов да се лиши, без да каже нищо, от стара голяма шапка или от чадър, докато самият той ревниво стиска в юмрук малко прозрачно камъче, което се нарича диамант.

Тялото на Църквата е подвластно само на вътрешното Същество, което го обитава – обикновено проникващо чрез съзерцанието и молитвата, но и чувствително към някои тайнствени знаци, ведоми само на Него самия – и това ограничение е видимо болезнено за Църквата. Тялото на Църквата е винаги най-окаяно в мига, в който възтържествува Духът. Ето защо от две години насам мълчанието и нарастващото объркване сред пастирите, вместо да ме смуги, ме убеждава, че времето приближава... Какво искате? Щом толкова се напъваме да се сдобием с мъдростта на този свят, ясно е, че не ни е никак лесно да си кажем, че цялата тази наука няма да послужи за нищо. Щом толкова дълго време сме се упражнява-

ли в диалектика и казуистика, ужасно е да се видим принудени да се подчиним на предписанието на Евангелието, да се ограничим да отговаряме с *Да* и с *Не*... Още по-скръбно и тежко е, че тези мъдреци, тези учени не смятат, че са изчерпили ресурсите или търпението си; някъде из чекмеджетата им се крие план за нова неударима и непогрешима дипломатическа офанзива... И какво! Едно друго търпение обаче е към края си, макар да изглежда неизчерпаемо, а неговият източник е различен от нашия – Търпението на Светците, което вероятно не се отличава от Търпението на Бедните – *Patientia pauperum non peribit in aeternum*⁷...

Не искам да гневя невярващите читатели като им говоря за дявола, но журналистите и държавниците често си позволяват да говорят за Злото и за „силите на Злото“ – защо тогава да се свеня повече от тях? Изглежда като общоприето, че дяволът е Дух на бунта – мнение, широко застъпено от консерваторите, доколкото им позволява да пратят в ада недоволните, а в рая – всички жангарми. Че дяволът е бунтовник за своя сметка, това изобщо не смятам да отричам. Но нищо не показва, че той си е поставил за цел да съблазни човеците по същия начин, както е съблазнил ангелите. Опитът по-скоро показва, че е по-трудно да бъдем погубени от духа на бунта, отколкото да бъдем угнетени от духа на робството, както стана ясно и че вместо да се въздигнем до сатанинското достойно на разбунтувани ангели, неговата ясновиждаща омраза ни срутва до участта на скотове. Ако подобна хипотеза ви скандализира, толкова по зле! Нима сред малцината грешници, които Христос е проклет в Евангелието, откривате мнозина бунтари? Аз пък не виждам други освен конформисти – хора, поробени от вяра без щедрост, от дисциплина без любов. Любовта, ето заключителната дума. Само свободният човек може да обича...

Свободният човек има само един враг и това е езическата държава, както и тя да се нарича, без значение дали се утвърждава чрез някой тиран, или пък се развива в подлата тълпа, търсеща удоволствия. Не можем да сторим нищо срещу нейната материална мощ: тя разполага с нашия труд и с нашия живот. Новата икономическа организация на труда съдейства за растежа ѝ, а огромното усилие на войната постави под контрол цялата машинария. Добре знаем, че няма да ни бъде върнато нищо от отнетото или пък това ще стане само привидно. И все пак се срамувам да говоря за това божество като за нещо съществуващо само по себе си. Защото става дума за ужасяващата съвкупност от нашето невежество, от нашата леност, от нашите поглости, страхове и възделения. Хората, които смятат, че се разтоварват чрез общността от своите задължения и рискове, всъщност се самоосъждат, лишавайки се от своите права. И днес дори, изправени пред една от най-големите катастрофи в цялата история, все пак не чувате тези нещастници да заявят, че утре ще се променят, че ще станат по-добри. Не самите себе си те възнамеряват да променят, а Конституцията и Държавата. Винаги се надяват, че ще се стигне до някакво чудоейно законодателство, което да е справедливо и разумно и същевременно да им позволи да си останат такива, каквито са – да богатееят и се наслаждават не само без рискове, но и без угризения. Те ще продължат да дебелеят за сметка на бедните, а държавата ще продължи да приема в своите приюти бедните, които ще бъдат съсипани. Те ще правят деца, а държа-

⁷ И надеждата на бедните не докрай ще загине (Пс. 9:19).

вата ще плаща бременността, ще плаща раждането, ще плаща прехраната, ще отглежда в пансион деца и ще закичва с отличия родителите. Ако ли пък откажат да правят деца, тогава гържавата ще плаща на други, за да го вършат вместо тях. Те ще изсичат гърветата, ще замърсяват изворите, ще отравят реките, а колективът ще поема разходите по повторното залесяване, по изграждането на резервоари и на огромни изкуствени рибни развъдници. Накратко, те ще практикуват всички пороци, а гържавата ще е гарант за последиците; те ще съсипват в неуморния си бяс за забогатяване всички богатства на земята, а благодарение на един скромнен данък върху приходите, Държавата-магьосник ще възстановява тези богатства всяко тримесечие. При тези условия би било също толкова трудно да се възпре Държавата в нейния порив към Всемогъщество, колкото и тези подлещи в порива им към робство, защото и двете явления, пак повтарям, са всъщност едно и също. Поне можем да откажем да паднем на колена и да принасяме жертви на боговете на гържавата, както нашите предци преди две хиляди години. Видимо е, че тоталитарните повелители са облагани от Римската империя и в своята парвенюшка ревност полагат особени усилия, така че всеки да проумее чии законни наследници са те. Без съмнение християните и техните пастири отгавна са разбрали, че Модерната гържава и новият ред не са чак толкова нови, колкото претендират; ала те избягват, от учтивост, да искат нейния акт за раждане. Защото силно се боят той да не е подписан от Нерон или Домициан в качеството им на свидетели на регистъра за гражданско състояние... Хитлер обаче не спира да им тика този документ под носа и направо в лицето, защото като момче е посещавал по-скоро нощните приюти за скитници, отколкото дипломатическите салони и определено няма изискани маниери. Какво значение има! Не е далеч часът, когато и най-решителният оптимист трябва да отстъпи пред очевидността. Какъв вид очевидност? Тази на невинната кръв, която се лее на потоци. Европейските канцлерства нямат особено остро обоняние, подобно на спътниците на Ювенал⁸, за които не е съществувал боклук, от които да може да им се догади; и все пак мирисът на невинна кръв ги стъписва, кара ги да занемаят.

Свободни хора, които в момента загивате, а ние не ви знаем дори имената, свободни хора, които умирайте сами на разсъмване, които умирайте без приятели и без свещеник, вашите клетки очи все още носят гледката на бащината къща; свободни хора, които в последните стъпки между затвора и рова чувствате как се вледенява на гърба ви потта от нощта на агония; свободни хора, които умирайте с предизвикателство на уста, и вие, които умирайте с плач. Вие, о, вие, които не искате да умрете напразно и чийто последен гъх се отронва от гърдите, пронизани от куршумите. Нищо, че този гъх не е чул от никого, това слабо дихание е това на Духа. Не говоря тук с езика на оратор от катедрата или на някой неокатолически поет, а само потвърждавам една истина, толкова проста, колкото, че две и две правят четири. Свободни хора, мнозина измежду вас ще бъдат изненадани да научат, че се нареждат в авангарда на християнството, че Бог ги е поставил начело, за да проправят пътя. А ако им го кажа в лицето, те може би ще ми отвърнат с богохулство, защото гумата християнин е за тях двойственото наименование, с което се назовават и оправдават всякакви робства; с тази гума се прикрива

⁸ Юний Децим Ювенал (ок. 60 сл. Хр. – ок. 127 сл. Хр.) – прочут римски поет сатирик, изобличител на пороците на римското общество. – Б. пр.

всякаква сервилност и съучастничество – от предателството на клетвопрестъпниците до отгръпването на страхливците. Ние знаем, че такива християни съществуват, ние знаем също и че те са просперирали и че са могъщи в Църквата, поне до деня, в който, решавайки, че са спечелили всичко, те губят всичко. И това изобщо не е ораторска фраза! Защото драмата на Евангелието се повтаря от век на век със смайваща точност. Това не са точно хората, които Бог е избрал, за да пазят неговото Слово или за да го изпълнят. Ако благочестивите мъже и жени искаха да проведат тези необходими различия, те щяха да проумеят много по-добре историята на Църквата и вече нямаше да се учудват от нищо. Те по-скоро щяха да се радват на мълчанието на докторите и на казуистите, защото, когато изтъкнатите личности говорят твърде високо, тогава не чуваме гласа на съвестите; коментарите задушават текста. И не е от чак толкова голямо значение как пишещите дефинират човека християнин в опитите си да успокоят Кесаря и да отложат максимално часа на решаващите обяснения. Важно е да разберем какво точно представлява човекът християнин. Защото има определен тип човек християнин, който е осветен от самата Църква: това е светецът. Светците са армията на Църквата. Нима за силата на един народ се съди по качествата на дипломатите му? Е, добре, дипломатите на Църквата не струват особено, а щом са посредствени, те лесно отстъпват и приличат на тези несръчни жонгльори, които по двадесетина пъти започват наново своя номер. Но Църквата в оръжие, ето това е от значение! О, не ви говоря нито за оръдия, нито за картечници... Църквата в оръжие, това е Църквата, изправена на крака, където светците са на първа линия. Вярно е, че Църквата се изправя едва в последния момент – какво да говорим, тя влиза в схватка, едва когато я изправят с гръб до стената, когато вече не може да мръдне с пръст, защото тогава тя ще изгуби както земното, така и духовното, привидностите и реалностите, добродетелите и престижите, небето и земята, нали разбирате? Когато гухът на Мюнхен набира сила, не се знае какво ще се случи с демократиите, обзети от паника, ала тъкмо тогава Църквата може да удържи. Защото тя може да охлади връзката, която я свързва с нейните светци, но не може да позволи тя да бъде прекъсната, иначе ще загине. Вие може да имате всякаква, дори и комична представа за светците, ала аз ви уверявам, че няма по-непреклонен човешки тип по отношение на днешните повелители на света. Това са хора, които отгават кесаревото Кесарю, но които по-скоро ще се оставят да бъдат нарязани на парчета, отколкото да му дадат нещо друго. А Кесарят гържи най-много на онова, което не му принадлежи; а пък тези хора на никаква цена няма да се оставят да бъдат въввлечени в междусобици и сделки, те твърдо и спокойно ще сложат в протезната ръка на Държавата само дължимото, даже доброволно ще добавят малък бакшиш, за да закръглят сумата, но това е всичко. Те повече не искат да мислят за това. И те не мислят повече за това, защото нищо от притежанията на Кесаря не предизвиква завист у тях. Твърдя, че това любезно безразличие е хиляди пъти по-голям скандал спрямо претенциите на Кесаря, отколкото изобличенията или заплахите на анархистите, защото то е невероятно заразно; то се превръща в обект на нагпревара сред големите души, подобно на надеждата и утешението на унизените. Не сте прави, ако смятате, че няма да говоря за светците от календара! Има милиони светци в света, познати само на Бога, които не си струва да бъдат издигани над олтарите; това е един по-нисш и грубоват вид светци, които са светци по рождение, които имат само

капка святост във вените си и приличат на истинските светци, колкото някое улично коте прилича на персийката или сиамката, отличени на конкурси. Те по нищо не се отличават от масата обикновени хора; те самите не виждат разлики между себе си и останалите. Смятат, че са подобни на другите и самата Църква гледа да не ги разубеждава, поне докато траят тягостните преговори с Кесаря. Тя се опитва да убеди Кесаря, че тези хора са му покорни, че спазват установените закони, че са напълно безобидни. Църквата дори се опитва да ги изкара леко гламави, доста простовати. За какво да ги разкрива твърде рано? Църквата знае, че те съществуват, че оцеляват въпреки всички скандали и всички предателства, въпреки всякакви симонии и че тяхната раса е също толкова устойчива, колкото уличните котки, и че дори ще нараства по славен начин, щом се осмели да заговори на своя собствен език, след като засъхне кръвта на мъчениците. Те вече веднъж са катурнали Езическата гържава. Дали са я катурнали – да или не? Защото в крайна сметка ние възприемаме „Дайте кесаревото кесарю“ в твърде широк смисъл; ние бихме искали да придатем на словата от *Magnificat*⁹ най-успокоителната интерпретация за властниците... Колкото и обаче да не искаме да изпадем от едната в другата крайност, все пак е неприятно да слушаме как позатлъстели каноници тълкуват Назорната проповед като консервативен манифест. Човек има усещането, че тези досточтимни лица в никакъв случай не биха припомнили публично, например след някоя официална вечеря, че първите двадесет и двама папи са били съдени, осъдени и екзекутирани като смутители на обществения ред. Когато една институция, била тя и най-почитаната от установените власти, наброява в началото си толкова мъченици, трудно бихме могли да си я представим как винаги се ползва с благосклонността на професорите по право и граждански морал, на собствениците, законниците и жангармите... Днес, както и преди двадесет века, трябва да разберем дали тя носи справедливост спрямо установения ред или ред по отношение на справедливостта.

И ето го ядрото на дебата. Всички ние говорим за справедливост, ала не мислим за една и съща справедливост. Моята е тази на Евангелието и аз драговошно приемам, че тя може да изглежда парадоксална на професорите по право, политическа икономия или физиология. Тъкмо върху този парадокс се гради нашата свобода. Християнството обожествява човека. Необходимо е нещо не по-малко, за да се уравни по някакъв начин огромното предимство, което колективът има спрямо личността. Който се обявява в защита само на човешкия ред, ще попадне рано или късно под челичения закон на държавата исполн. Който очаква появата на човешкото царство, ще бъде лишен от Царството Божие, сиреч от справедливостта, защото триумфът на човека в този свят може да бъде постигнат само с цената на безжалостна дисциплина. И ние можем да влезем в човешкия рай само прегазвайки бедните, слабите и недъгавите, тъкмо тези, които облажава Евангелието на Блаженствата. Рано или късно ще проумеем, че тоталитарните режими извървяха за кратко време пътя, който реалистичните или материалистични демокрации изминаха за два-три века. Възможно е, когато казвам това, да се превръщам обект на насмешките на интелектуалните елити, но изобщо не ми пука! Аз искам да заявя на тези елити, че те изобщо не са приключили със своите полу-

⁹ *Magnificat* (по първата дума на първия стих *Magnificat anima mea Dominum*) – славословие на Дева Мария из Евангелието на Лука (Лук. 1: 46-55), част от католическата вечерня. – Б.пр.

богове, и се надявам да живея достатъчно, за да ги видя как полягат в краката на своите господари. Ала няма нужда в желанието си да ме обидят да ме обвиняват в някакви клерикални бянове! Никога не съм мислил, че християнството трябва да се осъществи под една толкова груба форма. Ние очакваме от Църквата това, което сам Бог очаква от нея: тя да формира наистина свободни хора, един вид свободни и ефикасни люде, за които свободата да не е само право, но и обязаност, дълг, за който Бог ще им гържи сметка. Може цялото това разграничение да ви изглежда абстрактно, толкова по-зле! Пак ще говорим за това в деня, когато затъпалото човешко стадо, благославящо своето робство, ще си спомня за душата си така, както някой циник си спомня първата любов. О, без съмнение, гумата свобода не ще бъде зачеркната от речника, но пак ще се намерят софисти, които да изяснят, че колективът веднъж и завинаги е дефинирал Доброто и злото, така че свободен е онзи, който се подчинява, а роб е онзи, който се съпротивлява. Боже мой, тъкмо тези твърдения станаха общоприети и те обвързаха с нацизма масите от германската демокрация. Под чие перо и от коя уста ли ще ги открия утре?

Искате от свободата големи блага; аз очаквам от нея само чест. За мен, християнинът, изправен пред безчет бедни, честта е дори по-скъпа от живота, защото честта на Бога, комуто аз служа, е в това, че иска служение единствено от свободни хора. Не ми казвайте, че тази метафизическа свобода изобщо не интересува колектива, който на граго сърце би ми позволил да се ползвам от нея. Тъкмо от нея ще започнем да се нуждаем рано или късно в икономиката, науката и навсякъде другаде... О, ние не си правим илюзия за нашата власт и ясно съзнаваме, че елитите горделиво дефилират пред нашите непрестижни войскове части. Кое е знак, че врагът на този свят е преминал линията на защита, която досега нямахме правото да прекриваме. Битката, в която досега нямахме право да се впускате, се открива пред нас. Уви, съжалевам, че си служа с толкова воинствени метафори, чиито проповедници умеят да подтикват към благочестие, ала какво да сторя? Колкото и да изглежда невероятно, би могло съвсем определено да се твърди, че ние, християните, сме единствено отговорни за човешката свобода, защото сме отговорни за нея пред Бога; забележете, не сме отговорни за правата на човека, а за принципа на легитимност, върху който те се основават. Знам, че всички вие умеете да жонглирате с принципи, които на граго сърце заместват със знаци; но идва момент, когато тези знаци вече нямат абсолютно никаква стойност, подобно на банкови купюри в период на инфлация. Кралете на Франция бяха могъщи сеньори през XII в. И какво се случи през 1429 г. с дофина Шарл? Нито съдиите, нито жандармите, нито духовниците са могли да му върнат изгубеното. Но ето че със спокойния си здрав разум малката Дева от Лотарингия¹⁰ разбира откъде трябва да се започне: даже против волята на хората от Църквата, тя изисква най-напред този млад принц да бъде миропомазан за крал. Така че щом човекът изгуби всичко, ние бихме могли да изискаме за него миропомазание, което да го обожестви, като му открием по този начин пътя към Святото.

Превод от френски: Тони Николов

¹⁰ Става дума за Жана д'Арк (1412–1431), известна още като Орлеанската дева – национална героиня на Франция, канонизирана през 1920 г. Напътствана от Бога, тя повежда френската армия в няколко битки през Стогодишната война и осигурява трона на дотогавашния дофин Шарл VII (1429–1461). – Б. пр.

На 2 и 3 ноември в София се проведе конференцията „Църква, миряни и общество в България“, която беше организирана от списание *Християнство и култура* и Фондация „Конрад Агенауер“, а нейни съорганизатори бяха Богословските факултети на Софийския и на Великотърновския университет. Конференцията си постави за цел да провокира сериозна църковно-богословска и обществена дискусия по темата за ролята на миряните в живота на Църквата, като заяви съществуването на православно обществено мнение като един от гласовете, които могат да спомогнат за преодоляване на кризата в общественото доверие към Църквата. На форума бяха разгледани историческите, богословските, социалните аспекти на проблема през погледа на свещеници и миряни от различни професионални поприща (богослови, историци, интелектуалци, журналисти). В настоящия и следващите броеве на списанието ще бъдат представени основните доклади, изнесени на Конференцията.

Християнство и култура



Атанас Славоу е доктор по конституционно право (2009) и магистър по право (2003) на СУ „Св. Климент Охридски“. Преподава във Философския факултет на същия университет. От 2011 г. работи върху изследователски проект в Университета на Глазгоу по проблемите на консолидирането на демокрацията и политическата теология в източноправославен контекст. Специализирал е конституционализъм и либерална политическа теория в Института за хуманитарни изследвания (САЩ), Института за хуманитарни науки (Австрия), Теодор Хоис Академия (Германия). Неговите изследователски интереси и публикации са насочени към конституционната теория, пряката демокрация и гражданското участие, правото и религията, политическата теология.

Атанас Славоу

СЪБОРНОСТ И СЪЗДАВАНЕ НА ПРАВОСЛАВНИ МИРЯНСКИ ОРГАНИЗАЦИИ

Съзряването на църковното православно общество през последните две десетилетия все повече извежда на преден план проблема за ролята на миряните в Църквата – като евхаристийно събрание и като институционален организъм. Ако първото разбиране на Църквата – като Тяло Христово и общност на Светия Дух, като богочовешки организъм и общество на свободните синове Божи, има безспорни евангелски и догматични основания и критерии, то институционалното измерение на Църквата еволюира в зависимост от доминиращия политически и идеологически контекст.

1. Съборност

Догматически е безспорно установено, че Православната църква е една, свята, вселенска (съборна) и апостолска. Това е не просто твърдение – ние изповядваме вярата си именно в такава Църква. В същото време властта, упражнявана от епископа в Църквата, мислена като институция, която взема организационни решения, не следва да се бърка със служението му на председател на евхаристийната общност. Епископът в Църквата не е и никога не е бил *legibus solutes*¹. В този смисъл следва да бъде интерпретирана и каноническата максима „Църквата е в епископа, но и епископът е в Църквата“², както и учението на светите Отци, че „извън Църквата няма спасение“ (*Extra Ecclesiam nulla salus*). Именно Църквата, а не епископът е критерий за святост, спасение, преображение. Епископът олицетворява съборността на Църквата, но не е единствен критерий и предпоставка за нейното осъществяване. Епископът от себе си не произвежда благодат, не притежава на свое собствено основание пасторска или служебна функция. Той е получил *гара* на Светия Дух и именно него преподава на вярващите, но Христос, а не епископът е този, който реално извършва тайнствата.

От една страна, в общението с епископа Поместната църква има своята съборност и пълнота. Самата съборност следва да се разглежда не само като форма на управление на Църквата, а преди всичко като израз на най-дълбоката ѝ същност. Доколкото Църквата е, по гумите на прот. Александър Шмеман, „събор в най-дълбокото значение на тази гума и е такава, защото е преди всичко откровение на Пресветата Троица, откровение на Бога и на божествения живот като един същностно свършен събор“³. В това разбиране за Църквата се изтъква едновременно персоналисткия елемент и общението, т.е. *общение между личности*, а не просто органично или институционално единство. От друга страна, твърде спорно е обаче да се претендира за институционална власт, която да е установена на монархически принцип, да се настоява за *imperiium*, а не *auctoritas* на епископа. Канонически необосновано е отношенията в Църквата между различните чинове и служения да бъдат организирани единствено по вертикала, допустимото общуване на живите членове на Църквата – миряните, с техния и на Църквата епископ да се свежда до крайно йерархичното „простете и благословете“.

Каноничната традиция отнася съборното начало в Църквата на първо място до събора на епископите на местната или вселенската Църква. Трудно може да бъде отречено мястото на миряните като жива част от тези събори. Без тяхното молитвено „Амин“ или „Достоен“ е немислимо приемането на нито едно вероопределение, извършването на нито едно тайнство в Църквата: Църквата е „народът Божи“. Ето защо, недопустимо е свеждането на миряните до обикновени потребители на църковни услуги. Да допуснем инерцията и едни твърде спорни стереотипи да доминират мисленето и опита *на и във* Църквата, означава да я

¹ Необвързан, свободен от законите. – Б. ред.

² Янакиев, К. *Какво значи „Църквата е в епископа“*, <http://kultura.bg/web/author/kalin/> (19.11.2012)

³ Шмеман, А. *Към богословието на съборите*. – В: Неделни беседи и статии. С.: Комунитас, 2012, с. 264-282.

превърнем в една колкото претенциозна и авторитарна, толкова и карикатурна и безполезна институция. В същото време обаче прот. Шмеман съзира известни рискове в това съвременните църковни събори да включват като пълноправни членове свещеници и миряни: „Основната опасност в тази тенденция е тази, че подкопаването и объркването на принципа на йерархията подкопава в същото време и истинската съборност на Църквата. Ако (...) йерархията е самата форма и условие на съборността, то в действителност на епископите принадлежи *правото* да изразяват *целия* живот на Църквата, истински да *представят* нейната пълнота... Църквата е йерархична, защото е съборна. Тя осъществява себе си като „събор“, бидейки йерархична”⁴.

Как обаче каноничната съборност да бъде разбрана и практикувана така, че живите членове на Църквата – Тяло Христово, да са истински живи камъни, върху които се съгражда Домът Господен? Как да се постигне тази толкова необходима синергия между клир и миряни, която е в основата и на самата съборност и общност? Как членовете на едното тяло вършат това, което Главата Христос иска, а не това, което техните страсти диктуват? Едно е сигурно, отговорите на тези въпроси не могат да бъдат открити в която и да е идеология, включително и църковна. Отговорите също така не могат да бъдат изведени нито от монархическия връх, нито от демократичната низина. Координатната система на Православната църква отива отвъд претенциозния монархизъм и плоския демократизъм.

Възможният отговор, на първо място, е *евхаристиен*. Той включва *срещата* между членовете на Тялото и *приношението* на техните безценни дарове („Сами себе си и един другото, и целия наш живот на Христа Бога да отдадем”). Именно оттук, от признаването на обдареността и уникалността на всеки един от тези членове и на *споделянето* и *приношението* на тези дарове, следва да бъде изведена служебната функция на свещенството по отношение на Тялото. Мислено през тази призма, участието в общението и живота на Тялото Христово не е институционална позиция, с произтичащи от нея права, привилегии и компетенции, а преди всичко *отношение между личности*, уникални в своите духовни дарове и поради това безценни. Както прот. Йоан Майендорф въдъхновено настоява: „Църквата не е просто общество на човешки същества, свързани помежду си с общи вярвания и цели. Тя е *κοινωνία* в Бога и с Бога. И ако Сам Бог не беше троична *κοινωνία*, ако Той не беше три Лица, Църквата никога не би могла да бъде общност от лица, които не могат да се сведат едно до друго в личния си идентитет”⁵.

Възстановяването на съборността и синергията, на общността на свободните синове Божи, може и следва да започне от енорията – в най-малката съборна единица (доколкото Божия народ участва и съслужи в едната Евхаристия на Църквата). Именно на енорийско ниво срещата и общуването са възможни лице-в-лице, никой не е анонимен, никой няма нужда от идеология или абстракция, за

⁴ Пак там, с. 281.

⁵ Майендорф, Й. *Византийско богословие*. С.: ГАЛ-ИКО, 1995, с. 217.

да си представи цялото и Тялото на Църквата. В енорията миряните общуват, участват, спорят. Енорията е малко Христово общество, което е персонализирано, а не анонимно и абстрактно. В живота на енорията ролята на миряните в Църквата е най-видима, осезаема, лична. Ако енорията не е жива общност, християните често търсят алтернативни общности – парацърковни, нецърковни (многобройните псевдорицарски оргдени или тайни братства). Част от създадените прицърковни общности и организации са действително полезни и следва да бъдат насърчени.

2. Православни мирянски организации

2.1. Православни християнски братства

Доколкото Църквата е евхаристийна и есхатологична общност, която намира своя най-непосредствен израз в живота на енорията, участието на миряните се предполага и случва на първо място именно тук. Но енорията като общност не може да поеме всички дейности, свързани с Църквата, които изискват често и специализирани знания, следване на официални процедури и правила, отношения с институции и други организации. Именно тук християните, които намират своята общност в Духа, в енорията, имат необходимост от допълнителна форма на организация, която да поеме многообразните функции и дейности на енорията. В зависимост от сферата на дейност и целите християните са свободни да създават различни прицърковни организации. Такива са предвидени в Устава на Българската православна църква – Българска патриаршия (УБПЦ-БП). Така например в Устава е уредена възможността в своята дейност църковното настоятелство да се подпомага от прицърковни организации, като *православни християнски братства* и други (чл. 140, ал. 4). Изброяването е примерно, а не изчерпателно, което означава, че могат да бъдат създавани различни мирянски организации и инициативи.

В същото време липсва уредба на формата и статута на тези православни християнски братства. Уставът не предвижда нищо задължително като структура, принципи на организацията, цели, изискване за правна форма. От една страна, това може да се тълкува като позитивна гъвкавост, която дава възможност за съобразяване с конкретните обстоятелства във всяка една енория. От друга страна, може да се предположи, че съществуващата традиция в организацията на тези малки християнски общества може да запълни липсващата в Устава яснота и конкретика. Това е обаче оборима презумпция. Както е известно, православните християнски братства са съществували активно до налагането на тоталитарния режим в страната, били са организирани в национален *Съюз на православните християнски енорийски братства*, който от 1927 г. провежда своите годишни събори⁶. Но тази традиция е прекъсната, а оцелелите по време на комунистическия режим братства имат твърде ограничена дейност. Ето

⁶ За 1932/1933 г. Съюзът на православните енорийски братства има регистрирани 257 братства с повече от 56 000 членове. Братствата са 165 в градовете и 92 в селата. Вж. Милошев, Б. *Социалната дейност на Църквата 1919–1944 година*, http://www.pravoslaviето.com/docs/socialna_dejnost/socialna_dejnost_1919-44_milosev.htm; http://www.history.swu.bg/galina_gon.pdf

защо тази традиция трудно би могла да бъде възстановена, тъй като самото съществуване на братствата е социален феномен, който е контекстуално обусловен. Нещо повече, православната богословска рефлексия върху организирането на братствата е по-скоро критична. Братствата биват мислени като форма на рецепция и имплементиране на протестантски образци (най-вече пиеетистици) в православен контекст, като самият модел остава вътрешно чужд на православно предание. Акцентът при организирането на братствата е върху „практическото християнство“ (морализма на добрите дела, ежедневното четене и изучаване на Библията, участие в различни църковни дейности), а не върху евхаристийната общност.⁷ Дейността в братствата може да отклони миряните от светотайнското разбиране за Църквата, като в същото време поддържа илюзията за въцърковеност и ангажираност с църковните дела. В някои случаи, като гръцкото Братство на богословите *Зои*, могат да възникнат тенденции към отделяне от Църквата и създаване на парацърковни общества със свои ритуали и специално прикрепено към тях свещенство. Така от заявената цел за активизиране участието на миряните в литургичния живот се стига до практическо отделяне и разпокъсване на евхаристийната общност.

В българския контекст липсата на яснота и конкретика в Устава относно създаването на братствата може да е основание за отказ от възможността за доброволна самоорганизация на миряните. Поради особеностите вътрешноцърковен климат липсата на изрично указание и процедура за създаването на братствата има по-скоро негативен ефект и води до пасивност от страна на свещеника, членовете на настоятелството и останалите миряни. Остава открит въпросът за отношенията между братството и енорията, свещеника, църковното настоятелство. В случай на възникване на конфликт или спор между братството и енорията, представлявана от свещеника и настоятелството не е ясно кой ще бъде арбитър.

С оглед *нивото*, на което се осъществява участието на миряните в братствата, това е *енорията*. Въпросите, които се обсъждат, решенията, които се предлагат, дейностите на братството се отнасят преди всичко до отношенията в местната общност.

Относно *статута и правната форма* на учредяване на братствата Уставът не е предвидил конкретни изисквания. Доколкото се отнася до обединяване на доброволните лични усилия на отделни миряни, учредяването може да включва и регистрация като юридическо лице с нестопанска цел (ЮЛНЦ) – *сдружение* по Закона за юридическите лица с нестопанска цел. Възможно е обаче да се организира братство без то да се регистрира, като по този начин не може да се ползва правния статут на юридическото лице и свързаните с това възможности за организация, участие в гражданския оборот, акумулиране на собствени ресурси. От друга страна, позитивният ефект от липсата на юридическа регистрация може да бъде видян в избягването на формалностите, запазването на личностния елемент, споделеността и взаимното доверие като основа на

⁷ Yannaras, Ch. *Pietism as an Ecclesiological Heresy*, In: *The Freedom of Morality* (Crestwood, NY: St. Vladimir's Seminary Press, 1984), pp. 119-13.

организацията, както и в неопускане възможността възникнали спорове между членовете да бъдат решавани от институции, външни за общността (като съда например).

2.2. Юридически лица с нестопанска цел за подпомагане и популяризиране на Българската православна църква – Българска патриаршия

Другата форма на организирано участие на миряните в живота на Църквата е чрез предвидената в Устава възможност за създаване на юридически лица с нестопанска цел за подпомагане и популяризиране на Българската православна църква – Българска патриаршия в съответствие със Закона за вероизповеданията (чл. 121, т. 18). Такива организации могат да се създават както на общоцърковно ниво, така и на епархийско ниво. И в двата случая е необходимо съгласието на Светия синод. За разлика от енорийските братства за тези организации са предвидени както правната форма – ЮЛНЦ (регистрирани по Закона за ЮЛНЦ в регистрите към окръжните съдилища), така и целите – *подпомагане и популяризиране на БПЦ*. Макар неформалната инициатива за създаването на такава организация да е възможно да дойде от миряни, то задължително е необходимо решението на Светия синод. Това означава и избор в управителните и върховните органи изцяло на лица, които се ползват с подкрепата на висшия клир и са в отношения на обвързаност и в някои случаи – йерархическа подчиненост. На практика това ще са казионни организации, които ще възпроизведат зависимости и баланси, които съществуват на общоцърковно или епархийско ниво. Ето защо да се очаква автентично участие на миряните в църковния живот чрез тези санкционирани „отгоре” организации би било твърде оптимистично.

2.3. Организации, непредвидени в УБПЦ

Освен двете форми на организация на миряните, предвидени в Устава, няма правна пречка отделни групи от активни миряни да се ползват от общите възможности за създаване на организации, доколкото Конституцията и законите гарантират свободата на сдружаване. Тези форми на сдружаване могат да бъдат както *формални* – създаване на ЮЛНЦ (сдружения и фондации), така и *неформални* – различни инициативи, мрежи, форуми, групи и т.н. В тези случаи не се изисква специално разрешение от църковната йерархия. В същото време тези организации не могат да имат претенцията да изразяват общоцърковни позиции или да представляват някого друг освен своите учредители и членове. Напълно легитимно и възможно е обаче тяхното участие в църковни и граждански дискусии с цел изразяване на утвърден позиции или формиране на общественото, вкл. вътрешно църковното мнение. Нещо повече, тези организации биха могли да бъдат непосредствената връзка на Църквата с гражданското общество, да участват равнопоставено в публичния дискурс, да формират общественото мнение по актуални въпроси, отнасящи се до Църквата и нейното учение.

3. Критерии за създаване на мирянски организации

Въз основа на богословски аргументи и канонически принципи могат да бъдат изведени няколко критерия, които да бъдат следвани при създаването на мирянски организации:

- Да не се създават организации, които губират функциите на енорията като евхаристийна общност и като местно поделение на БПЦ-БП.
- Да не се създават особени ритуали и да се допуска съществуването на църковна йерархия, която да „обслужва“ духовните търсения и цели на съответната общност.
- Да не се създава тайна и затворена структура, като се въвежда ексклузивен принцип на участие (изискване за допълнително посвещение, „ново раждане“).

Мирянските организации, които се създават, следва да:

- Изграждат *хоризонтални структури* и възприемат отворен и инклузивен принцип на участие (всеки кръстен православен християнин, който е в евхаристийно общение).
- Насочват към по-пълно участие в светотайнския живот, където именно се осъществява братството в Христа и пълноценното членство в Тялото Христово.
- Създават по-скоро *мрежови тип структури*, отколкото строги йерархични структури.

При създаването на мирянска организация следва да се отчитат позитивните и негативните страни при учредяване на формално структурирана и регистрирана организация или неформална инициатива (мрежа, група, форум).

При учредяването на **формална организация** *позитивните страни* могат да бъдат отбелязани в няколко посоки:

- Постига се ясна и безспорна идентификация на организацията.
- Формулират се ясни цели, задачи и средства за постигането им.
- Създава се структура и йерархия с правомощия да взема решения от името на организацията и да я обвързва с тях.
- Яснота относно представителството на организацията и поемане на отговорност за изразени позиции.
- Възможност за регистрация и придобиване на юридическа личност.

- Привличане на допълнителен ресурс за целите на организацията.

Негативните страни при учредяването на формална организация могат да бъдат систематизирани до следните:

- По необходимост всяка формална организация, приемайки едни за членове, изключва други (ексклузивен подход).
- Поради йерархичната структура може да възникне вътрешно противоречие както между органите, така и между членовете, което да доведе до блокиране на процеса на вземане на решения.
- Може да бъде разчетена като заплахата от страна на клира или други миряни и да индуцира обратна реакция.
- Вместо да обединява, да води до фракционерство и напрежение в Църквата.
- Поради формалния си характер членовете на клира трудно биха могли да се включат активно.
- Изисква ресурси за поддържане на структурата (време, финанси, административни тежести).

Създаването на **неформална инициатива** (мрежа, форум, платформа) има редица преимущества:

- Дава възможност за обединяване на активни миряни по конкретни проблеми, без да е необходимо предварително съгласие по абстрактно формулирани цели.
- Поради гъвкавия мрежови подход могат да се включват представители на различни среди – на миряните, клира, академичните среди, гражданското общество.
- Подходът е персонализиран.
- Спестяват се разходи за администриране, като ресурсът може да бъде насочен изцяло към конкретни инициативи.
- Поради липса на предварителни ограничения дискусиата и предлаганите решения ще са по-автентично представителни за подкрепилите ги.
- Винаги съществува опцията за оттегляне, без да е необходимо вземане на решения с мнозинство и убеждаване на всички – в дискусиата участват всички заинтересовани, в решението – само тези, които наистина го подкрепят.

При този подход евентуалните *негативни страни* биха могли да са:

- Липса на единен подход към проблемите, аморфност, загуба на идентичност като дискутираща общност.
- Няма яснота кой носи отговорност, няма представителна структура.
- Не могат да се привличат директно ресурси за поддържане на инициативите.

Тези негативни страни могат да бъдат преодолени чрез въвеждане на минимум организация – създаване на *координационен съвет с модераторски функции*, както и чрез периодично провеждане на дискуссионни форуми за оценка на резултатите от приключилите и набилязване на бъдещи инициативи. Подобен тип платформа в значителна степен може да използва потенциала на своите членове, без да е необходимо да се съобразява непрекъснато с една йерархично изградена и затворена система. Една такава отворена мрежова организация може да е достатъчно гъвкава и ефективна във формирането на вътрешноцърковно и обществено мнение.

Различните форми на участие на миряните в църковния живот, независимо от своето многообразие, следва да бъдат ориентирани към основното: в Църквата сме заради Христос, заедно с Христос, членове сме на Неговото Тяло и сме братя помежду си само доколкото ставаме при-частни на Неговите Тяло и Кръв. Отвъд това, често облечени в църковни одежди, трайно господстват суетата на света и гордостта житейска.

Димитър Спасов е завършил Философския факултет на СУ „Св. Климент Охридски“. Член на регколегията на сп. *Християнство и култура* и редактор в интернет портала „Двери на Православието“. Един от учредителите на фондация „Покров Богородичен“ и член на УС на организацията до 2003 г. Член на настоятелството на Енорийския център към храм „Покров Богородичен“, София.

Димитър Спасов

МИРЯНСКИ ИНИЦИАТИВИ СЛЕД 1990 Г. МИСИЯТА ВЪЗМОЖНА?

Заглавието на темата, върху която ще се спра, е под формата на въпрос. Всъщност този въпросителен знак се появява не поради особената сложност на материята или защото има огромен емпиричен материал, който трудно може да се опише и осмисли, а поради факта, че мирянството в България е поставено под въпрос.

За масовото светско съзнание миряните все още са излишното звено в отношението Църква–общество и Църква–държава. Аморфна анонимна маса с неясно предназначение, иначе подходящ декор за репортажите от собствено църковни събития. За да е още по-трудно разпознаването им, миряните не притежават никакви външни отличителни белези или общоприет грескод, а социалният им статус е твърде различен. Дори когато някой от тази мирянска маса проговори, този глас бива възприеман по-скоро като частно мнение, което се нуждае от допълнителна санкция от клира.

Големият проблем все пак не е в тази доминираща обществена нагласа. Големият проблем е в това, че в самата Църква в България миряните са поставени под въпрос. Те са необходимият конституиращ член на Църквата, Божият народ, част от който е и клирът, и едновременно именно в това си качество са излишни.

Казано накратко, миряните в България съществуват в една много своеобразна среда, подобна на коктейл, забъркан от индиферентност, токсичност и неверни клишета.

Какво все пак се случва в българския църковен живот през последните 20 години? Тъй като не си поставям за цел подробно и изчерпателно описание на мирянските инициативи през периода, ще се опитам да припомня накратко и съвсем избирателно пет от тях. Тези инициативи, струва ми се, покриват целия въз-

можен спектър според полето за изява: локално (енорийско), национално и международно, както и най-разпространените организационни форми – сдружения и фондации, регистрирани по Закона за юридическите лица с нестопанска цел, неформални групи и енории, които в този смисъл формират и представителна извадка. Успоредно с това ще се опитам да обобщя достойнствата и недостатъците на всяка от изброените форми на мирянска дейност.

В началото беше движението „Св. Патриарх Евтимий Търновски“. Някъде през 1990 г. За да си припомним колко отдавна беше това, просто трябва да напишем в Google името на Движението. Нищо няма да излезе освен адреса на несъществуващия вече офис на ул. „Позитано“ № 8, ет. 5, и телефонния номер, който Марин Върбанов наскоро най-сетне успя да закупи. Незабравими години! Еуфория, множество хора, събрани на едно място, акумулиране на огромна енергия, всеотдайност и изцяло доброволен труд за прослава Божия. Инициативата се заражда сред студенти и преподаватели в Богословския факултет на Софийския университет. Към тях се присъединяват няколко млади тогава свещеници. Има глад за богословие и благовестие. В отговор именно на тези очаквания е учредено Православното християнско движение „Св. Патриарх Евтимий Търновски“. Избраната юридическа форма е на сдружение с членска маса и двустепенна система на управление – Общо събрание и Управителен съвет. В учредителния му акт са записани следните цели: *провежда религиозна просвета, като организира религиозни беседи, лекции, неделни училища и др.; подпомага тази дейност във всички църковни енории и в християнските храмове, подведомствени на Българската православна църква и т.н.* В продължение на 4–5 години именно това се превръща в основна дейност на Движението. Беседите и лекциите се изнасят в Ректората и Богословския факултет, митрополията, по училища и енории, както и в градове от страната – Велико Търново, Бургас, Варна, Казанлък, Калофер, Русе и много др., като в някои от тези градове се създават филиали. Освен това Движението подпомага създаването на инициативни групи за построяване на енорийски храмове както в големите софийски квартали, така и в провинцията. Благодарение на дарения издава популярни образователни брошури.

Организацията на практика съществува и работи без финансиране, на доброволни начала, доколкото събираемостта от членски внос е близка до нула. Офисът пък е предоставен безвъзмездно от храм „Св. Неделя“.

Движението „Св. Патриарх Евтимий Търновски“ е добре разпознаваемо в църковните среди, има необходимата църковна легитимност и подкрепа от страна на свещенството и ръководството най-вече на Софийска митрополия.

През втората половина на 90-те организацията вече е със затихваща дейност. Онова, което в началото е било най-големият ѝ капитал – акумулирането на енергията на много хора, ентузиазмът – постепенно се превръща в проблем. Поради липсата на организационна култура и умения този потенциал се разпилява, което пък от своя страна демотивира участниците. Избрана е възможно най-тромавата форма на управление – тази на сдружение със сравнително голяма членска маса и деветчленен Управителен съвет, което допълнително затруднява

изработването на общи управленски решения и още повече осъществяването им. Не е без значение също така, че част от ядрото на организацията се мести във Велико Търново, в Православния факултет на тамошния университет.

По-различен тип опит предлага създаването на „Балканския православен младежки съюз” (БОУА) през 1993 г., когато е проведена Първата генерална асамблея. Съюзът е учреден в манастира Нямец (Румъния), в присъствието на Архиепископа на Атина и цяла Гърция Йероним. Съгласно приетия от участниците Устав основната цел на международната организация е: *да създаде и укрепи отношенията и да съдейства за обединението между православните младежки движения, инициативи и богословски (църковни) училища на Балканския полуостров и на хората от Балканите като цяло; да развива активна солидарност и практическа помощ в тяхната работа, както и да насърчава сближаването между сестрите – църкви.* Сред участниците от българска страна са част от учредителите на движението „Св. Патриарх Евтимий”. За първи президент на БОУА е избран Мариян Стоядинов. В организацията членуват младежки сдружения и богословски школи (семинари и факултети) от Албания, България, Гърция, Румъния, Сърбия, Черна гора, Босна и Херцеговина, като условие за членство е благословията на местния епископ.

Организацията има добра църковна легитимност. Работи с благословението на Вселенския патриарх Вартоломей, на българския, сръбския и румънския патриарх и на архиепископа на Еладската църква, както и с подкрепата на епископи и свещеници от балканските страни.

Последната, Петата генерална асамблея се провежда през 2011 г. в България, в Хаджигимовския манастир. Беше избран съвсем нов Управителен съвет от млади момчета и момичета и предстои да видим дали това вече съвсем ново и различно поколение в Църквата, родило се и израснало по времето на прехода, ще съумее да динамизира БОУА и да намери правилния ключ за работа.

За деветнайсет години от своето съществуване Съюзът организира множество богословски срещи и конференции, фестивали, поклоннически пътувания, семинари по иконография, катехетика, финансира издаването на книги, дискове с православна музика и др. подобни инициативи. Не на последно място в трудните 90-те години осигуряваше хуманитарна помощ за бедстващите в България.

Основната заслуга на БОУА е, че осигури платформа за общуване и обмяна на опит за младите православни от Балканите. Организацията се оказва изключително ефикасен антидот срещу балканския национализъм и предразсъжденията, като им противопостави нашата обща православна идентичност, грамотен богословски дискурс и най-вече лично общуване и общение в Евхаристията. Срещите с харизматични духовници от съседни страни, запознаването с автентичен църковен живот, центриран около Евхаристията, спомогнаха в България да се култивира определен тип богословска култура. В същото време успехът на избраната от БОУА организационна форма зависи от жизнеспособността на организациите членки. Слаби, безидейни и без административен капацитет

организации, макар и събрани на едно място, не биха могли да постигнат значим резултат.

Друг, различен тип мирянска инициатива беше създаването на Фондация „Покров Богородичен“. Фондацията възникна като класическа мирянска инициатива и дори като приятелски кръг – по-голямата част от учредителите вече се бяха събрали в енорията на столичния храм „Покров Богородичен“. В неофитския си плам остро чувствахме дефицита от църковна общност и нуждата да оделотворяваме току-що придобитата вяра. През 1994 г., с благословението на Сливенския митрополит Йоаникий беше учредена фондация в частна полза (като по-гъвкава и адекватна форма за работа) със седемчленен Управителен съвет и с акт на гаранция в размер на 10 000 тогавашни лева (около 300 долара). В учредителния акт беше формулирана следната мисия: *провъзгласяване истинността и силата на Православната вяра и Църква; превръщане на Православието в активна гражданска позиция, събуждане и възпитание на църковно съзнание и възстановяване на доверието към нашата Православна църква; извършване на благотворителна дейност и т.н.*

Към края на 90-те фондацията постепенно успя да акумулира сериозен финансов ресурс и най-вече да събере екип от обучени и мотивирани служители. Основните програми, които развиваше бяха: „Енорийски живот“, „Обучение и развитие“, „Дякония“, Издателска програма. Фондацията поддържа Дневен център за деца с лека и средна форма на умствени увреждания, социален патронаж с медицински грижи по домовете за възрастни хора, финансираше малки социални проекти на енории и прицърковни организации. Фондацията организира няколко големи международни конференции, посветени на Църквата и социалното служение и на Църквата и медиите. Обучителните курсове по стратегическо планиране, организационни умения, методика на преподаване по вероучение и други бяха посетени от няколкостотин миряни, а също така и свещеници от БПЦ. Основното финансиране е от немски и холандски дарителски агенции, които работят съответно с Лутеранската и Реформатската църква.

Още от самото си възникване Фондация „Покров Богородичен“ имаше проблем с легитимацията си в църковните среди и най-вече сред епископата. Могат да се търсят различни обяснения за това, но основното, струва ми се, е, че фондацията беше възприемана като заплаха именно благодарение на афиширането си като православна прицърковна организация, т.е. като структура, запълваща църковен вакуум и играеща, така да се каже, на чуждо поле – полето на митрополиите и Синода.

Организационната форма на фондацията обаче, както и всяка друга организационна форма, също има своите слабости и недостатъци. Едно от основните изкушения, което не подмина и Фондация „Покров Богородичен“, е изпадането в активизъм и писането на проекти заради възможността да се получи финансиране. Това неизбежно разфокусира дейността на организацията и може да доведе до подмяна на мисията ѝ. Фондациите не могат да си позволят лукса да не усвоят отпуснатите им по проект средства, тъй като това автоматич-

но означава по-малко средства за следващата финансова година и т.н., и т.н. Малкият брой хора, които взимат управленски решения, означава огромна отговорност на Управителния съвет за изработване на адекватна мисия и визия на организацията и воля тази визия да се осъществява от изпълнителния директор и персонала. Фондация „Покров Богородичен”, уви, не беше имунизирана от тези заболявания.

Към днешна дата програмите, по които се работи, както и персонала на организацията, са силно редуцирани, като приоритет е издателската дейност на „Омофор”, поддръжката на портала *Православие.бг* и на Информационния център към Православния богословски факултет на Великотърновския университет.

Същевременно енорийските мирянски инициативи, свързани с църковно-просветна и милосърдна дейност, вече не са чак такава екзотика в БПЦ. Едно от първите подобни места в София и България беше Енорийският център към храм „Покров Богородичен”.

Църквата е мястото, където ние преодоляваме самотата си и се обръщаме към другия. Това беше и нашият първоначален импулс – искахме да продължим общуването си след Литургия. Трябваше ни място за срещи и разговори. Така през 1998 г. се появи Енорийският център. Фондация „Покров Богородичен” осигури средствата за ремонт на помещенията в криптата на храма и по административните разходи по издръжката през първите няколко години. Основните дейности си дойдоха сами, от потребностите и интересите на енориашите. Първо беше курса по катехизис за възрастни. Дойдоха шестима, после осем души. След четиринайсет години около 180 души посещават всяка седмица тригодишния курс по катехизис, по църковно пеене, иконопис, гърворезба, библейския курс, неделното училище за най-малките. През 2004 г. с благословението на Негово Светейшество патриарх Максим възстановихме братството към храма. Оттогава досега грижата за поддръжката и развитието на мястото е поета изцяло от настоятелство, начело с тримата свещеници и миряни от енорията. Тъй като нито братството, нито църковното настоятелство към храма са юридически лица, беше учредена Фондация „Радост”, която изпълнява чисто технически функции – плаща осигуровки, издава договори за гарения, кандигатства с проекти и обслужва административна дейността на Енорийския център. Финансирането е основно от частни дарители, както и от такси за някои от курсовете. При максимално свети административни разходи този модел работи вече осма година.

Основната заслуга на Енорийския център според мен не са успешните образователни курсове, благодарение на които много хора приеха кръщение и се въцърковиха, нито богатата специализирана библиотека от хиляди заглавия, нито дори грижата за деца от домовете „Петко Славейков” и „Княз Борис I” – основната заслуга е в това, че обърна енориашите един към друг, преобрази ги в жива общност и превърна радостта от взаимното общуване действително в Литургия след Литургията.

Подобни евхаристийни събрания, слава Богу, има вече на много места в България и София. Това, струва ми се, е основният и най-важен резултат от изминалите 20 години. Това са места, където християните се чувстват у дома, а мирянските инициативи също са си у дома. Места, които се култивират с много любов и молитва в продължение на години. Но също така и места, изключително уязвими от нечий клерикален произвол. Тази уязвимост е чак стряскаща – не е необходимо да ходим далеч за примери.

И накрая няколко думи за една по-специфична инициатива – условно наречена Православна доброволческа инициатива. Появи се отново в средата на 90-те, когато група православни младежи от няколко столични енории започнаха да посещават децата от домовете в Угърчин, Роман, Доганово, Дом „Славеилов“ в София. Рисуваха с децата, правиха торти, извеждаха ги на излет, през лятото прекарваха по няколко дни от ваканцията с тях, взимаха ги при себе си в София и най-вече – станаха приятели. Всеки стана кръстник на 5–6 деца. Тази неформална група доброволци благодарение на силната си мотивация успяваше да се самоорганизира в продължение на десетина години. На пръв поглед инициативата може да изглежда малко несериозна и твърде разпиляна. Това обаче е инициатива, която доказва своята устойчивост през годините и даде съвсем конкретни резултати, които промениха съдби. Първо – от тези безкрайни пътувания и съвместна работа на доброволците се появиха 7–8 семейства с петнайсетина деца. И второ – изцяло по Божия милост част от нашите кръщелници – вече 20-годишни младежи и девойки, някои от тях омъжени и с деца – останаха в Църквата и продължават да ни търсят. Нгуен, Любка, Бранимира, Тотка, Хава, Сунай... След няколкогодишна пауза тази доброволческа инициатива отново се съживи, благодарение на нови младежи, фейсбук поколение, които продължават с подобен ентусиазъм да общуват и се занимават с деца от институции.

Кое е общото между всички изброени мирянски инициативи? Всички те се зараждат през 90-те, когато в Църквата влезе ново поколение. Не ми се вярва, докато съм жив, да се повтори въодушевлението и експлозията на надежда от тези години. Всички тези инициативи бяха отговор на дефицит в Църквата – който както го е видял: дефицит на просвета и мисия, на общностно църковно съзнание, на книгоиздаване, на милосърдие, на разбиране и взаимно опознаване. Успехът или провалът им зависеше от това доколко реалистични, ясно формулирани, вдъхновяващи и споделени от всички участници бяха целите на инициативата и не на последно място – от избраната организационна форма и административен капацитет. Добър или лош, вдъхновяващ или травматичен, осмислянето на опита от отминалите години със сигурност може да ни бъде от полза, особено при започването на нови инициативи, които ще се появят в отговор на новите предизвикателства пред верните в БПЦ.



Доц. г-р Калин Михайлов (род. 1966 г. в София) преподава история на западноевропейската литература в СУ „Св. Климент Охридски“. Литературовед, есеист и поет, той е автор на книгите *Стихотворения* (УИ „Св. Климент Охридски“, 1991), *Тихи трипове* (изд. „Галик“, 1998), *Мориак и Бернанос – два романи свята между насилието и любовта* (УИ „Св. Климент Охридски“, 2006), *Пролята за теб. Стихотворения и фрагменти* (изд. „София-С.А.“, 2007), *Християнство и идентичност. Пътуване към себе си в света на литературата и културата* (изд. „Нов човек“, 2007), *Mauriac et Bernanos. Deux mondes romanesques entre la violence et l'amour* (Lettres modernes Minard, 2011). Специализирал е по темата „Вяра и литература“ във Фрибур, Швейцария (1993–1994) с подкрепата на Фондация „Кацаров“ и в Пасау, Германия (2002–2003). Член-съосновател на „Академичния кръг по сравнително литературознание“ (CALIC-ACCL).

Калин Михайлов

КРАТКИ ЕСЕТА ЗА РАЗМИСЪЛ И МОЛИТВА

Отказ от натякване

Във всекидневието настояванията ни често се превръщат в натяквания.

Например не се задоволяваме да дадем настойчив съвет, а въртим като със свредел в съзнанието на нашия ближък, за да разбере той колко много ще сбърка, ако не го последва.

Или друг пример: споделяме идея, която отгавна ни е легнала на сърцето, с човека, без когото реализирането ѝ би било невъзможно (нали я осъществяваме главно за *негово* добро?), но вместо отклик срещаме резерви, вместо съпричастие – скепсис, вместо съдействие – съпротива. Уж се съобразяваме с мнението му, но при всеки удобен случай не пропускаме да му трием сол на главата – начини за това много! – дето е станал причина да се провали едно толкова смислено начинание.

И последен пример: когато правим забележка на някого, например на някое от

гецата ни, не се ли огорчаваме вътрешно, че и външно, ако то не реагира тутакси и не се втурне да поправи забелязаните от нас нередности? И още как се огорчаваме, дори да мълчим ядно и да не казваме гумичка – личи ни от сто километра, че сме се огорчили!

Такава си е „природата“ ни, с която най-често се оправдаваме и която приемаме за неизменна даденост. Можем ли, в крайна сметка, да се държим другояче, след като сме прави и сме *напълно* убедени, че сме прави?

Можем.

Начинът, който открих напоследък, с помощта на серия от сходни случаи е следният: 1) след като съм казал достатъчно категорично мнението, съвета, предложението или каквото е; 2) отказвам се да го „навирам“ повече в съзнанието на моя ближен; 3) предавам на Бога желанието си това нещо, което съм убеден, че е добро, да стане; оставям го напълно в Неговите ръце и не се занимавам повече да го изтъквам, подчертавам, рекламирам, препоръчвам.

Питате за резултата?

Хора, които бях агитирал дълго за различни неща, стигнаха „сами“ до идеята да ги направят, узряха за тях. Без никаква допълнителна помощ отвън под формата на подпитване, „подсещане“ или подтикване по известния български модел „казвам ти, дъще, сещай се, снахо“.

Слава на Тебе, Господи! Както Ти ни даваш време да *узреем* за нещата, така и ние трябва да даваме време на другите, да не ги притискаме и припираме. Те имат свобода да отговорят или не на нашето настояване, на нашия призив, молба, горещо желание, съвет... Когато почнем да им натякваме непременно да го изпълнят, ограбваме част от свободата им и те се запъват, заинавяват се, дори да виждат, че имаме право. А нашата свобода е в това да владеем нетърпението и очакването си да бъдем чути и послушани *веднага*.

Веднага, по-късно или никога – разумно ли е този въпрос изобщо да ни занимава? Колкото повече напредват годините, толкова по-ясно ни става, че времето не е в наша власт. *Разумното* е да го поверяваме във властта на Този, Които го е сътворил и знае най-добре как да го употреби: за слава на името Му, за наша полза и за полза на хората, с които ни е дал да общуваме.

19.03. – 31.03.2012 г.

Основното ни призвание

В духовната литература могат да се намерят немалко примери за светци, които са усетили у себе си още отрано влечение към манастирския живот и са последвали този дълбок сърдечен призив, дошъл от Бога. Как възприемаме най-често тяхното призвание? Като призвание на молитвеници, т.е. на хора, които са се посветили да се застъпват молитвено за целия свят. Тогава как стоят

нещата с призванието на християните, избрали да бъдат „в света“?

Прег тях, изглежда, има две възможности: да станат енорийски свещеници, ако са мъже и са убедени, че Бог ги призовава към това, или да си останат обикновени вярващи. Няма да разглеждам сега призванието на духовника, защото не съм в тази позиция, а ще се спра на втория вариант, който е най-масов и ме засяга лично.

При този вариант пред обикновения християнин, особено у нас, почти няма поле за *църковно* служение, затова той като правило насочва погледа си не към тясно църковните дела. И си казва: вероятно съм пратен някъде другаде, на някое поле, което само аз мога да изора и засея. Ако разбере кое е то, ще разбере и за какво точно съм призван. Но колкото повече минават годините, той открива, че призванието му сякаш не е само едно, а са много: вижда, че в обкръжението му има отчайваща нужда от съпрузи, които са се посветили да бъдат верни на жените си; от бащи, които живеят своето родителство като мисия; от отговорни съседи, професионалисти, граждани... Забелязва, че Бог го е благословил с таланти, за разгръщането на които съвсем не е лесно да се грижиш. Всичко това не е ли част от неговото призвание на християнин и не му ли е предостатъчно? Какво повече може да се иска от Бога и от живота?

Да, но във и отвъд всички разнообразни дейности, в които е въввлечено, сърцето на обикновения християнин продължава да копнее за повече. За онова „повече“, което го сродява с монаха и духовника. Какво може да е то?

Един Божи ден той застава на молитва и си спомня за една характеристика на еп. Калистос Уеър за християнина като „свещеник [...] на творението“¹. Ако това е „длъжностната характеристика“ на *всеки* християнин, казва си той, не трябва ли и основното му призвание тук, на Земята, да произтича от нея? И действително, какво прави свещеникът на творението или какво би трябвало да прави? Да „върща“ света към първоначалния му замисъл; да го издига молитвено нагоре към неговия Създател; да се застъпва пред Него за всяка твар, за всеки проблем, болка и нужда, които животът му поднася. За да върши всичко това и повече от това, свещеникът на творението трябва първо да принадлежи на Бога, да е станал Божи и от това негово битие да извира всичко, което върши.

А какво ни прави Божии? Онова дело на Твореца, което ни връща в статута на Божии синове и дъщери, загубен с грехопадението: изкуплението на цялото творение, извършено от Спасителя на Голготския кръст. Самата ни поява и пребиваване в творението не може да ни приобщи към Бога – Той ни приобщава към Себе Си в и чрез Христа. Явно това е и нашето основно призвание – *да бъдем синове и дъщери Божии*. Или, както го е изразил апостол и евангелист Йоан Богослов: „да се наречем чеда Божии“ (1 Иоан. 3:1). Има ли по-достойно призвание и по-голяма привилегия от тази – да бъдем чеда на Небесния Отец?

¹ Уеър, Калистос (еп.). *Единството на човешката личност според източните отци*. – Мерджанова, И. М. Стоядинов (съст.) *Изтокът и Западът за личността и обществото. Богословски перспективи*. Велико Търново: Практис, 2001, с. 93.

Ако сме съгласни, че няма, трябва да помислим към какво Отец призовава Своите чедра. Бих го изразил така: Божиите чедра са помилвани в Христа грешници, призовани да пребъдват в падналото творение именно като такива: грешници, възстановени по благодат и милост в славното достойнство на синове и дъщери на живия Бог. Следователно призиванието им е да приемат с вяра и да опазят своя синовен статут, а всичките им останали призивания би трябвало да черпят от това основно призивание, да добиват смисъл, сила и оправдание чрез него. Защото как бих изпълнявал достойно призиванието си на съпруг или родител, ако не в качеството си на Божие чедо? Не важи ли същото и за професионалното ми призивание? За призиванието ми като молитвеник, съсед, приятел, колега...? Моят статут на Божие дете осветява дейността, която върша, не обратното. И само като Божие дете аз мога да я върша „като за Господа“, а не като за пред хората (Кол. 3:23). Значи Божието дете не търси „свещени дейности“, за да бъде свещеник на творението, а *бидейки* от царственото свещенство в Христа на всички вярващи, за което говори ап. Петър (1 Петр. 2:9), осветява онова от творението, с което влиза в досег: чрез молитвата, чрез усвоеното Божие слово, което произнася, и чрез самата Личност на Христос, въплътения Бог Слово, вселил се в сърцето му.

В разбирането и практикуването на своето призивание Божието дете следва примера на Този, чрез Когото е осиновено по благодат и милост. В земния си живот Иисус Христос първо е утвърден от Отец като възлюбен Син (Лук. 3:22 и пар.), а едва след това започва и специфичното му служение, в което има различни измерения: пророческо, царско, свещеническо, жертвено, проповедническо, изцелително, учително... Тоест и при Христос виждаме набор от призивания, но всички те се крепят върху синовния Му статут – *основата*, която врагът се опитва да атакува и разклати в началото на Неговото служение, изкушавайки Го в пустинята.

Сигурно е, че ще се опита да я атакува и при нас. Да погмени основното с второстепенно, да ни накара да се усъмним в любовта на Отец и в прошката му. Ще навира в очите ни провалите ни и ще ни кара да се усъмняваме, че Отец ни приема в достойнството на Божи синове и дъщери. Нека в подобни моменти си припомним, че откакто сме осиновени в Христа, вече не сме „от света“, а сме „от Отец“ – принадлежим Му, живеем с благодатта, която ни гарява, и се надяваме да сме с Него и с всички Негови, когато настъпи часът да се приберем у Дома.

02.08. – 26.08.2012 г.

Обновяване на живота

...който има, ще му се даде; а който няма, ще му се отнеме и това, що мисли, че има... (Лук. 8:18)

Ще започна с две истории, които, струва ми се, отвеждат към една и съща точка.

Живее едно време в голям град шивашки калфа, който смятал, че шивашкият занаят не подхожда нито на благородната му осанка, нито на възжеланията му. Момъкът бил сръчен и имал златни ръце, но в ателието на господаря му често се отбивали VIP персони и той оставал до късно след работа, за да пробва разкошните им грехи и да се гледа в огледалото, а това още повече подхранвало амбицията му да стане като тях или дори да се изкачи по-нагоре. Дошъл момент, в който решил, че е крайно време да пристъпи към действие. Речено-сторено: откраднал скъпото облекло на един клиент, купил си някаква кранта на старо (за толкова му стигали скътаните настрана пари) и поел по широкия свят да си търси късмета. Докато яздел накъдето му видят очите, застигнал го знатен ездач, с вран кон, истински благородник, с когото се заприказвали и продължили пътя си заедно. Благородният пътник „гонел” точно определено време и място, където щял да го чака баща му, за да го въведе в законните му права като принц и наследник на богатата и мощна династия. Бащата не го бил виждал от детските му години и не знаел как точно ще изглежда възмъжалият му син. През нощта шивачът откраднал грехите и бързия кон на принца и запрелпускал към уреченото място – опознавателните знаци, които трябвало да се представят, вече му били открити от неговия доверчив спътник. Ето защо не му било трудно да пристигне навреме, да изиграе убедително *чуждата* роля и да заграби *чуждото* достойнство. Пристигналият със закъснение принц бил взет за луд и влязъл в собствената си столица окован и унижен. Не било нужно твърде много време, за да се разкрие истинската самоличност и на двамата герои: разбрало се, че мнимият принц е създаден да твори с игла и ножица в ръка, а истинският – да управлява народа си, като въздава правда и проявява великодушие. Благодарение на него калфата бил помилван и изпратен там, откъдето дошъл – да донаучи своя занаят и да го практикува с успех. Коего и направил. Това е вкратце съдържанието на приказката на немския писател Вилхелм Хауф *Мнимият принц*. Нека да подчертая основния акцент, който имам предвид тук: на шивача Лабакан все му се струвало, че това, което има, не е достатъчно, че трябва да се стреми към нещо „по-така” – да се превърне в голяма и бляскава личност, да промени на всяка цена монотонното, повтарящо се всекидневие в тясното ателие... Но този негов стремеж не довел до обновяване на живота му, а до кражба на самоличност и страдание за Омар (така се казвал принцът) и семейството му; при това се оказало, че е само въпрос на време фалшивата „кула”, която изградил, да се сгромоляса с гръм и трясък, за да се открие пред всички измамата, на която се крепила.

Втората история е истинска и се отнася до благочестив еврейски цар. Той обича Бога от цялото си сърце и Му служи всеотдайно ту с арфа, ту с меч в ръка. Грижи се всеотдайно за доброто на народа, който Господ му поверява, защото има душа на пастир, не само на воин. Но притежава и сериозен недостатък, подхранван от красивата му външност: не му стигат жените, които вече има (по онова време многоженството не е забранено), а хвърля око и на други. Не е изключено да е станало така, защото първата, която му обещават и за която рискува живота си, е гадена на друг и отпогава нещо се прекършва у него – започва да гледа на жената не като на вярна доживотна спътница, а като на временна спирка по пътя, като пристан и утеха сред несгодите, които изпълват

тежките години преди да се възцари. Мога само да го предположа, разбира се, а Бог знае как точно е било... И така, в един хубав ден, когато верните му воюват с враговете на царството му, владетелят съзира от терасата на своя дворец много красива жена, която се къпе в съседна къща, без да прикрива прелестите си. Проблемът е, че жената вече си има мъж, също от верните воюващи на царя, макар и от чуждо потекло. Но това гребно обстоятелство пречка ли е за един цар? Той нарежда да повикат жената при него и става, каквото става. Понататък историята се развива по класическия сценарий: първото прегрешение повлича неумолимо следващите: след като жената зачева, съпругът ѝ е привикан от фронта, за да се замаже назряващият скандал, ала той упорито отказва да спи у дома си, защото израилските воюващи по същото време са в палатки на полето. Бременността обаче напредва и трябва да се вземат спешни мерки за потушаването ѝ, следователно „единственото“ решение е неудобният да бъде премахнат. Как? Като бъде сложен на бойното поле там, където враговете със сигурност ще го убият. Така и се случва: царят познава добре военните работи и планът му е перфектен. Но не и в Божиите очи. Читателите отгадна се досещат за продължението на историята: Бог праща пророк, който изобличава самозабравилния се владетел и о, чудо! – вместо да нареди да убият и пророка, изобличеният цар се покайва за греха си и го изповядва пред Бога и пред Неговия пратеник. Това е вкратце историята на връзката между Давид и Вирсавия, разказана в Св. писание (2 Царств. 11–12): плодът от нея, тяхното първо дете, няма да оцелее, а след време Давид ще понесе и трагедията да го преследва синът му Авесалом, с когото ще води война за престола...

И ако се замисли човек, защо е трябвало да претърпи такива мъчителни последици – само защото си е пожелал малко разнообразие в скучния царски делник, *нещо ново и неизживяно* дотогава!² По отношение на новотата спор няма – ситуацията с жената, която Давид взема преди Вирсавия, благоразумната Авигея, е различна: той праща да я доведат от дома ѝ в царския дворец едва след смъртта на съпруга ѝ Навал. С Вирсавия обаче тръпката е неизпитана, усещането – друго. Работата е там, че пожелавайки новото, търсейки разнообразието, царят се оставя да бъде победен от *най-старото нещо на света – греха*: извършва прелюбодейство с жената на чужденец, който постъпва като по-добър израилтянин от него, владетеля на Израил, наредил да убият верния му служител с ръцете на амонитците. Така благочестивият цар се превръща в нарушител най-малко на три от десетте Божии заповеди, които Господ е дал на евреите чрез Мойсей на планината Синай („не убивай“; „не прелюбодействай“; „не пожелавай нищо, което е на ближния ти“ – ср. Изх, 20:13, 14, 17).

Общото между двете истории е, че стремежът към обновяване на живота, към „разнообразяването“ му, не само довежда до грех, до *пожелаване на и злоупотреба с чуждото* (чуждата самоличност, чуждата жена, чуждата съдба), но води и до обратен на желанието резултат: вместо да бъде обновен наистина, издълбоко и трайно, човешкият живот е накърнен и омърсен в самата си същина на дар от Бога, който никой няма право да присвоява и подменя, да манипулира и уни-

² Не би ли трябвало по това време един цар воин като Давид да е на фронта – питат с основание богословите, опирайки се на внушенията на самия библейски текст.

щожава. Излиза освен това, че можем да злоупотребим не само с чуждия живот, но и с нашия: виждаме го ясно в историята на Лабакан, но вероятно няма да ни е трудно да се сетим и за някой познат в обкръжението ни, който се е опитал да осъществи „пълна промяна“ в живота си, да се превърне в друг човек. Например деликатен и кротък по нрав млад мъж се преобразява в грамада от бицепси и трицепси, която триумфира с измъчено задоволство на някоя страница във фейсбук...

Добре, но как тогава да разнообразяваме и обновяваме нашия живот, щом мечтите за величие подвеждат, а любовните авантюри не помагат? Трябва ли да се примирим с рутината и да презърнем скуката? В никакъв случай. Разковничето се намира в една от песните-молитви на същия цар, чието злополучно пожелание припомним: Псалм 50. В този псалм каещият се Давид моли Бога така: „Сърце чисто създай в мене Боже / и правия дух *обнови* в мене” (стих 12, к. м. – К. М.). И псалмът, и промяната, която той визуира, показват едно: че дълбокото и трайно обновяване на живота, мечтано от мнозина, не може да стане само като надеен нова обвивка – под нея онова, което е най-важно у нас и е невидимо с просто око, си е *старото*. Духът и гушата си остават същите. Сърцето – и то, а нали там се раждат и мислите, и чувствата? Но не е така, ако обновяването идва в контекста на едно искрено, откровено и цялостно покаяние като това на Давид! Ако е придружено със силна вяра в Божията милост и в Божията прошка! Ако е скрепено с решимост да се „обрязват” желанията на сърцето и да се устоява на нечестивите помисли. Тогава силата на обновлението е толкова голяма, че премахва из гъно старото в гушата и човек става „младенец за злото”, способен да „ходи в обновен живот” (1 Кор. 14:20; Римл. 6:4). А това, погодирам, е живот, в който всеки ден е различен от предния и място за скука, за рутина и еднообразие просто няма.

03.09.2012 г.



Тодор Червенков е магистър по езикознание на университета *Лион Люмиер 2*. Превежда класическа френска поезия (Лафонтен, Бенсераг, Льоконт дьо Лил). Понастоящем преподава литература, ниво гимназия, в гр. Лион, Франция.

ПАРАФРАЗА НА КНИГАТА НА ПРОРОК ЙОНА В СТИХОВЕ

Библейската парафраза в стихове

Свещен текст, Библията винаги е била превеждана в проза, макар да е известно, че големи пасажии от нея (особено в Стария завет) са поезия. Ритъмът е особено ярко изразен в псалмите, текстове, предназначени за пеене, както и в откъси от повечето пророчески книги. Основният похват на сгревноеврейската поезия е семантичният паралелизъм – изграждането на периоди, частите на които си съответстват в същата последователност:

*Имат уста, ала не говорят;
имат очи, ала не виждат;
имат уши, ала не чуват;
имат ноздри, ала не обоняват;
ръце имат, ала не пипат;
нозе имат, ала не ходят.*

(Псалм 113:13-15)

или неофициалният девиз на ООН:

*И те ще изковат ножовете си на орала,
и копията си на сърпове;
народ срещу народ не ще дигне меч,
нито ще се учат вече на война.*

(Исаия 2:4)

Именно от псалтира и поетичните откъси на останалите старозаветни книги започва и библейската парафраза в стихове. Първите опити датират от Средновековието (XII в.) и са във френски осмосричник със съседно римуване. Стихотворни преработки на библейски стихове се появяват на много европейски езици, но истинският възход на жанра започва с Реформацията и *Няколко псалма в стихове* (*Aulcuns pseaulmes & cantiques mys en chant*), издадена от Калвин в Страсбург през 1539 г. Книгата съдържа 13 псалма, преработени в стихове от поета Клеман Маро, и 6 преработени от самия Калвин, които обръща в стихове и десетте Божии заповеди, песента на Симеон Богоприемец и Символа на вярата. Всички текстове са придружени от нотен запис.

Клеман Маро парафразира общо 49 псалма, които имат невероятен успех в протестантските среди. По внушение на Калвин швейцарският поет Теодор Беза завършва парафразата на псалтира. От 1562 г. насетне *Женевският псалтир* претърпява десетки издания. Популярността му е невероятна – осъществени са преводи на холандски и немски, следващи строфиката на френското издание. Поети католици, като Филип Депорт и Антоан Гого, осъществяват пълни преработки, одобрени от Римската църква. В славянска Европа първата пълна парафраза на псалтира е дело на Симеон Полоцкий (в силабичен стих, 1680). През 1744 в *Три оды парафрастические псалма 143* Тредиаковски, Ломоносов и Сумароков се опитват да решат коя стихотворна стъпка е най-подходяща за одическа поезия.

Парафраза в стихове на псалтира е и първата книга, отпечатана в Северна Америка – *The Whole Booke of Psalmes* (1640); шедьоври на европейската поезия като *Властителюм и судиям* (Державин), *Paraphrase du psaume CXLV* (Франсоа Малерб), *Le cantique de Bethphagé в La fin de Satan* (Виктор Юго) също принадлежат на жанра. Освен псалмите често са парафразирани Соломоновите книги, Песен на песните, Книгата на Йов.

Предлаганата парафраза

Книгата на пророк Йона е интересна в множество отношения: за разлика от всички останали пророчески книги в Библията, тя представлява повествование, а не последователност от пророчества; поезията е застъпена с псалм, вмъкнат в глава II. Книгата е цитирана от самия Иисус Христос (Мат. 12:38-41; Лук. 11:29-32), който я тълкува като предзнаменование на възкресението Си.

Предлаганата парафраза не е разделена на глави и стихове, имитирайки по този начин древния облик на библейския текст. Съдържанието е разширено по два основни начина: (1) въз основа на връзки с други библейски текстове; (2) въз основа на исторически данни. Определени елементи (теглени на жребий, покаяние на жителите на Ниневия) са разгърнати с цел повече образност. Други са тълкувани в смисъл, по-тесен от този на оригинала: царят на Ниневия става „управител“, растението, пазещо сянка на Йона, чийто вид не може да бъде точно определен, става „тиква“; с цел избягване на спекулация съществото, поглъщащо Йона, става просто „морски звяр“ – за древните с думата „риба“ е можело да се означа всяко морско животно. Началната йотация при собствените имена

(Йона, Йопия, Йервоам) е представена с *й*, в съответствие с произношението и с цел правилно отразяване на броя срички. Числата, доколкото бе възможно, са запазени (престой в корема на звяра, население на Ниневия, обиколка, срок на Божия ултиматум).

От гледна точка на стихотворната техника е имитирана формата на френската класическа поезия: ползван е само александрийски стих (шестстъпен ямб с цезура след третата стъпка) и осемсричник (четиристъпен ямб). Псалмът в глава II е предадена в шестстишия, традиционна строфа на псалмическата парафраза през XVII в.

Ползвани преводи и парафрази

Книгите на Свещеното Писание на Вехтия и Новия Завет. Издателство на Св. Синод на Българската църква, 1992.

Библия или свещеното писание на Стария и Новия завет. Върно и точно преведена от оригинала. Библейско гружество, 1940.

Holy Bible, New Living Translation. Tyndale House Publishers, 1997

Traduction œcuménique de la Bible. Société biblique française, 2004.

La Bible. La Segond 21. 11e édition. Société biblique de Genève, 2011.

Montvaillant, Alfred de, 1899. *Poètes bibliques. Ezéchiël, Daniel, les petits prophètes mis en vers français*. Paris, Fischbacher.

Книгата на пророк Йона в стихове

Бе цар Йервоам на Израил на трона,
когато Господ тъй обърна се към Йона:
„Стани от Гат-Хефер, където се роди,
в стохиялния град Ниневия иди,
на близкия му край стани пророкът верен,
защото той от грях пред Мене стана черен”.

Но Йона взе далеч от Господ водещ път
и в Йопия откри за Тарсис плаващ съд,
плати да се качи на борга като пътник
и корабът пое презсред водите плътни.
Де би се скрил човек от погледа на Бог?
Той прати ураган в гнева Си висш и строг
и в кораба вълни заблъскаха се върли.
Горкият екипаж какво ли не изхвърли
и кой ли бог лъжлив в сълзи не призова –
напразни бяха плач и жертва на товар.
Под вятъра едвам се корабът крепеше,

а долу, в трюма свит, дълбоко Йона спеше.
 И този, който бе със пост на капитан,
 към него приближи и викна облаган
 от ужас: „О нима ще спиш? От сън вдигни се,
 към своя Бог и ти с молитва обърни се
 и твоят Бог поне дано да се смили,
 та да не станат гроб за нас вълните зли”.
 Тогава викна друг: „Небето ни наказва,
 понеже някой тук грях носи в своята пазва.
 Да хвърлим жребие и нека то реши
 кой плаващ с този съд пред него е сгрешил”.
 Монети слагат в мях, от жълт метал едната,
 и теглят – бляска тя на Йона във ръката.
 „Кажу ни – викват в хор, – отгде и с цел каква
 пътуваш с този съд; не скривай при това
 на кой народ си син и де очи отвори”.
 „На Израил съм син – им Йона отговори, –
 и раб на Бог, създал и суша, и вълни”.
 Защо пътува с тях подир им обясни
 и също им разкри от Господа, че бяга.
 „Човече, пълен с бунт – му викнаха веднага, –
 какво да сторим с теб, та бурята да спре,
 защото виждаш как сърдитото море
 бучи от миг на миг по-грозно и високо?”
 „Хвърлете ме в пастта на бездната дълбока
 и тъй ще се смири свирепият талаз,
 защото за гнева на Бог с вина съм аз.”
 А въпреки това моряците гребяха,
 с надежда до брега да стигнат още бяха,
 но нейният гласец удавя се сред смут,
 тъй зло ехти рогът от вятъра надут
 и бурята съда навътре запокитва.
 Към Господа тогаз извикаха с молитва:
 „Не слагай върху нас невинната му кръв,
 о, Господи! Нима не си поискал пръв
 смъртта на този човек, когато прати буря,
 чиито зли ръце съда да прекатурят?
 Смъртта му нам за грях дано не се счете!”.
 От кораба навън, щом хвърлят Йона те,
 на черните вълни стихията утихва
 и слънцето над тях отново се усмихва.
 Тогава страх голям обхвана ги от Бог
 и всеки между тях и жертва и оброк
 пред истинския Цар на вси царе направи
 и никои за това, що стана, не забрави.
 Бе Господ отредил един огромен звяр,

със вид, вселяващ страх у всяка морска твар,
да глътне тоз пророк и там, в търбуха мощен,
остана Йона скрит три гена и три ноци.

Помоли се на Бог тогава Йона, свит
в корема на тоз звяр, по-едър и от кит:

„Притиснат в лапите на скръбната си участ
въззвах към Господа, та помощ да получа,
и Той със отговор приведе Се над мен;
за милост молах Те на ада из търбуха:

ушите Ти, о, Боже, чуха
плача на клетника сломен.

Да хвърлиш раба Си в морето си поискал,
и там въртопите отвсъде ме притискат;
Вълните, падащи връз мен, от Теб са, знам.

Макар и знаейки, че с право бях осъден,
отпред очите Ти изпъден,
ще гледам пак към Твоя храм!

Ревът на бездната отгоре ми връхлита
и водораслите с косите ми се сплитат,
обви гушата ми талазът с вой голям!

Опрых крак в гъното. На портите на Ада
над мен резето чух да пада,
но Ти извади ме оттам!

Когато чезнеше духът ми в скръб голяма,
си спомних Господа, а не кумир от камък.

Възлезе в храма Ти молбата, що мълвях,
а в глухи уголи, които уповават,
самички милостта оставят,
която пази се за тях!

На Всемогъщия ще пея нова песен;
според оброка ми ще бъде дар принесен
от мен, слугата Му, пред Божия олтар.
Защото има ли изобщо друг способен
да вади вън от мрака гробен
освен небесния ни Цар?”

И Господ се смили, когато чу му стона,
на звяра нареди на бряг да хвърли Йона,
запазен от смъртта в корема му дълбок.

Тогаваш втори път на Йона рече Бог:

„Стани и отиди в Ниневия веднага,
вести ѝ участта, която ѝ налагам”.

И Йона стана пак, на Бог се покори
в Ниневия дойде Той както му откри.

А тя бе град голям, прочут сред вси народи,

и трябваха три дни човек да я обходи.
 По нейните стени, що под размах на бич
 иззига робът клет от камък и кирпич,
 минаваха без труд до тройка колесници;
 петнадесет врати изпращаха войници
 в огромната войска на царя на Ашур.
 Ниневия бе град, търгуващ с Тир и Ур,
 към нея стоките течаха на потоци,
 но заедно със тях и мерзост и пороци.
 И Йона викаше: „След четирийсет дни
 с земята този град Сам Господ ще сравни”.
 Войникът с кървав меч печелещ своята гажба
 и нищият бедняк, прехранващ се чрез кражба,
 жестокият лихвар, по-хитър от змия,
 закрилящият го подкупен съдия,
 пияните мъже из мръсните таверни
 и блудниците с грим по клепките си черни
 поглеждаха към Бог с разкаяно сърце,
 щом чуеха мъжа с чудатия акцент.
 И почнаха така и малки, и големи
 пост. Грубо вретиче на гръб реши да вземе
 и богаташът сит, и гладният бедняк,
 и вещицата зла с коси с цвета на сняг,
 и младата жена с очи към грях зовящи,
 разбойниците с нож по тъмното вървящи.
 Разкаяни в духа, те вършеха добро,
 крадецът връщаше отнетото сребро,
 гореше врачката магьоснически книги,
 свидетелят лъжлив, виновник за вериги,
 се връщаше назад от своите слова,
 с чиято помощ бе невинен окован;
 враг с враг един към друг отнасяха се братски.
 За работата чу управителят градски,
 на златния престол си грехите разпра,
 в двореца даде знак за край на танц, игра,
 облече вретиче, посипа се със пепел
 и горко зарева, ръце обхванал в шепи.
 Из всяка улица, площадче и площад
 викачът прогласи в покрусения град:
 „Управителят твой, Ниневия, тъй казва,
 в единство с твоите първенци!
 Чуи указа му висш и нека да го спазват
 мъже, жени и младенци!
 нареждам всяка твар, човек или добиче,
 намерили се в моя град,
 с език да не допрат ни ястие отлично,

ни вино с чуден аромат,
ни даже къшей хляб или пък стръкче репей,
ни даже капчица вода;
да сложат вретинце, да се посипят с пепел,
да плачат в своята беда,
към Господ с искрен плач за милост да извикат,
излизайки от злия път,
признавайки пред Бог вината си велика.

Кой знае строгия Му съд
дали не ще смекчим? Разкажани с гласа си
да търсим Царя милосърд
и може би тогаз, забравяйки гнева Си,
Той няма да ни прати смърт.
Управителят твой, Ниневия, тъй казва,
в единство с твоите първенци!
Чуй указа му висш и нека да го спазват
мъже, жени и младенци!”

Всевишният видя делата им доволен,
как тръгнаха назад от пътя зъл и голен.
Присъдата им Той по милост отмени
и никой не умря зад градските стени.

Това за Йона бе не радост, а скръб, много
и твърде огорчен той тъй говори Богу:

„О, Господи, така нима
не казвах в своята земя,
когато още бях? Не тръгнах ли към Тарсис,
понеже знам, че Ти и многомилостив,
и пълен с благост Господар си,
че Бог си твърде жалостив,
отменящ строгите присъди?”

Вземи живота ми, че по-добре ще бъде
за мене да умра, наместо да съм жив!”

„Защо – го пита Бог – тъй люто негодуваш?”

На изток от града решил да лагерува,
излезе Йона вън от гордите стени,
където плачеха във пост мъже, жени;
за сянка върху хълм направи си колиба.
Градът блестеше с вид, напомнящ едра риба,
на сухо хвърлена. В изгарящия зной
зачака Йона там за близкия развой.

Лек вятър прати Бог и семенце от тиква
на хълма той говя. То пада и пониква,
стеблото му расте, нагиздя се с листа,
закриващи дори на слънцето жарта

и сянка пазещи сред огнените гюни,
по-гъста от пера на щрауси, пауни.
Пог тиквата на хлад, заслужен не със труг,
стоеше Йона скрит, забравил своя смут.
Но Господ отреди един нищожен червей
и той прогриза сам чудовищните нерви
на корените ѝ. От жълти листи куп
на утрото бе тя, с прояден вече труп.
А щом се зазори, от пясъчния изток
Бог прати вятър сух и свирещ поривисто –
от огъня готов да падне във несвяст,
към Божия престол издигна Йона глас:
„Всевишни, по-добре за мен е да издъхна!”
„Нима си озорчен, че тиквата изсъхна? –
отвърна му пък Бог, – и с право ли скърбиш?”
„Да, с право – рече той, служителят ти нищ
дори до смърт скърби, без сянка над главата!”
„На тебе ти е жал за тиквата, която
не си отгледал с труг – му рече Бог, – ни с пот:
за нощ родена, нощ бе нейният живот!
О, колко повече би трябвало тогава
да съжаля пък аз Ниневия, що дава
подслон на същества със вид по образ Мой,
мъже, жени, деца, сто хиляди на брой,
които в своето незнание ужасно
вси бъркат зло с добро, подобно ляво с дясно?”



Евгений Спекторски (1875–1954) е руски културолог и социален философ. През 1989 г. завършва право във Варшавския университет, където остава да специализира в катедрата по гържавно право за получаване на професорско звание. От 1913 г. е професор в Киевския университет, където непосредствено преди болшевишката революция е избран за ректор. От 1920 г. е в емиграция. Първо се установява в Чехословакия, където е професор по право в Руския университет, а сетне се премества в Югославия, където последователно е професор в Люблянския и в Белградския университет (1930–1945). След края на Втората световна война заминава за САЩ, където от 1947 г. е избран за професор в Православната духовна академия „Св. Владимир“. Сред по-важните му книги са: *Очерци по историята на обществените науки* (Варшава, 1907); *Произходът на протестантския рационализъм* (Варшава, 1914); *Християнство и култура* (Прага, 1925); *Чехов* (Белград, 1935); *Либерализмът* (Любляна, 1937) и др.

Очерци по историята на обществените науки (Варшава, 1907); *Произходът на протестантския рационализъм* (Варшава, 1914); *Християнство и култура* (Прага, 1925); *Чехов* (Белград, 1935); *Либерализмът* (Любляна, 1937) и др.

Предложеният тук текст е предоставен специално на редактираното от проф. Д. Михалчев сп. *Философски преглед*, където е публикуван през 1930 г., книжка 1. В специална редакционна бележка изданието отбелязва, че „статията биде стъкмена специално за *Философски преглед*. А нейният автор, който години по-късно бе професор във Варшава и Киев, е един от най-добрите познавачи на обществените идеи през последните няколко века”.

Евгений Спекторски

ХРИСТИЯНСТВОТО И КРИЗАТА НА СЪВРЕМЕННАТА КУЛТУРА

Ако речем по примера на Сен-Симон¹ да делим историята на органически и критически епохи, то не можем да не се съгласим, че нашата съвременност е една критическа епоха. Кризата, която тази епоха преживява, се състои в борба между християнския, нехристиянския и противохристиянския мироглед. В тази борба се решава въпросът: да бъде ли християнството, или да не бъде. Всички ние, на които е било отредено, изразявайки се с думите на Тютчев, „да посетим този свят в неговите съдбовни минути”, волно или неволно сме въввлечени в решаването на този въпрос. Това убеждение ме побуди да предложа на четящата публика

¹ Анри дьо Сен-Симон (1760–1825) – френски социален мислител, един от бащите на „утопичния социализъм”. – Б. р.

моя скромнен опит *Християнство и култура* (Прага, 1925). Сега, пет години след излизането на тази книга, аз нямам основания да се откажа от нейните основни идеи въпреки критиките, на които бе подложен моят опит. И поради това, получил от редакцията на *Философски преглед* любезната покана да се отзова по въпроса за кризата на съвременната култура, аз ще си позволя да се огранича с едно възпроизвеждане на увода на споменатата книга, като го снабдя с някои незначителни поправки.

В известния роман на Текери² се описват гребните интриги на хора върху фона на крупните световни събития от началото на XIX век, с които тези хора са заети догдето, докато това задава жалкия им личен живот и създава за тях някакви гребнави грижи. Такъв един контраст, който вдъхнови навремето и Толстой във *Война и мир*, се повтаря и сега.

Ние преживяхме или по-точно – току-що започнахме да преживяваме една от най-крупните световни кризи. Но вместо да се спрем и да се замислим над нея и избягваме над това, чрез което сме живи, продължаваме да живеем някак в „миша бяганица“, като си въобразяваме, че гребните лични или дори политически интереси на момента са толкова значителни, че могат и трябва да ни отвлечат от по-същественото, даже от единствено същественото. Тук се изправяме пред въпроса: не пропадате ли ние всички, не потъваме ли, не се ли връщаме към диво състояние и варварство, не присъстваме ли на смъртта и погребението на културата? Това е тъй сериозен въпрос, че заради него си струва да оставим настрана, макар и временно, текущата злоба на деня и да се позамислим над това какво е нашата култура, от какви идеи тя се вдъхновява, дали всичко в нея е наред, може ли тя да се изправи на крака и откъде ще се вземат ръководните идеи за това?

Думата „култура“ буквално означава обработка. Тя означава такова отношение на човека към природата, при което той не ѝ се подчинява робски, а напротив, я преодолява и я побеждава чрез своето свободно въздействие върху нея. По пътя на въздействието върху суровия природен материал, човекът създава духовната култура (религията, философията, науката, изкуството). Като въздейства върху своето природно, стихийно общежитие, той твори социалната култура (право, държава, стопанство). А като въздейства пък над суровия материал на физическия свят, човек създава материалната култура. Усъвършенствайки тези свои създания, той все повече и повече се освобождава в съответна степен от тяхното робство – духовното, социалното, материалното. Той става свръхприродно същество: престава да бъде произведение на природата. Тъкмо обратното, природата го известна степен става негово произведение.

Чрез културата човек тъй съществено се отличава от всички други живи същества на земята, че би могъл да бъде определен като същество, годно за културно творчество. Наистина често се говори за културата на мравките, пчелите или бобрите. Но колкото и да е изумителна тяхната материална и социална организация, тя не е повече от една колективна форма на задоволяване

² Става дума за романа *Панаир на суетата* (1846) на Уилям Текери (1811–1863). – Б. ред.

на чисто биологичните потребности на храненето и размножаването по пътя на приспособлението към физическата среда. Нас ни поразява тук необикновено-ното развитие на природния инстинкт. Ала ние не виждаме в случая свободното изкуство и творческата преработка на природните данни, с което именно се отличава културата. Материалите на природата тук се групират, но те не се преработват. В случая липсва историческото действие, взето с целия грамати-зъм на неговите цели, средства и резултати. Тук с една почти астрономическа неизменност се повтарят едни и същи биологични процеси.

Междувременно, благодарение на културата, човек може да променя природата и да я подчинява на себе си. Без да е противестествена, истинската култура е всякога свръхприродна, свръхестествена и в този смисъл „чудесна“. По пътя на изкуствения подбор и пренасянето на животни и растения от едни места на земното кълбо на други, днешната култура видоизменя фауната и флората. Тя влияе на климата и на земната повърхност. През XVIII в. йезуитът Кастел³ е уве-рявал, че човекът променя дори формата на земното кълбо. Културата създава нови, неизвестни на природата оръдия на движението – колелото вместо крака и пропелерът вместо крилето. Тя преодолява съпротивлението на материалите; създава машината и чрез нея превръща стихията в работна сила. Културата преработва почти до неузнаваемост човека и като го превъзпитава, превръща го от роб на природата в неин цар и заповедник, който я подчинява на себе си и я усъвършенства.

Усъвършенстването на природата от страна на човека може да отиде много далече. Както е забелязал например Дьо Местр⁴, само благодарение на това, че човек е внесъл в природата *числото*, викането стана пеене, шумът се превърна в ритъм, подскачането – в танц, силата – в динамика, а линиите станаха фи-гури. Стихийният инстинкт на възпроизводството, който пълни въздуха с ди-вите мяукания на котарациите и воплите на другите животни, намиращи се под властта на половия инстинкт, след преработката на културата даде песните на трубадурите и минезингерите, най-нежните произведения на лирическата поезия. Грубият, първородният, естественият егоизъм, преработен от култура-та, даде философския индивидуализъм и най-точните построения на частното право. Природната нужда от игра и забава, преработена от културата, даде художественото творчество и възприятие. Природната наука от общение за-ради храненето и размножаването, преработена от културата, създаде регу-ца обществени сдружения и социалния въпрос. Преработената от културата природа стана неизчерпаем източник на полза и красота: *qu'elle est belle cette nature cultivee*⁵, е възкликнал с пълно основание Бюфон⁶. Колкото повече се раз-вива културата, толкова повече се увеличава ценността ѝ в очите на хората. И те с пълно право могат да измерят своя напредък с усъвършенстването на

³ Луи-Бертран Кастел (1688–1757) – френски йезуит и астроном, известен с изследванията си в областта на оптиката и теорията на цветовете. – Б. р.

⁴ Жозеф дьо Местр (1753–1821) – френски католически мислител, един от основоположниците на политиче-ския консерватизъм. – Б. р.

⁵ Колко е красива тази култивирана природа (фр.). – Б. р.

⁶ Жорж Бюфон (1707–1788) – френски натуралист, биолог и космолог. – Б. р.

културните ценности.

Необходимо е обаче да отбележим, че в това отношение галеч не е постигната пълна съзнателност. И това е вярно не само за низините на човечеството, чието съзнание е тъй погълнато от проблема, че трябва първо да се живее (*primum vivere*), но също така и за неговите духовни водачи. Творейки културата, те галеч не винаги са знаели що творят.

В античния свят човек се е възпитавал не в преодоляване на природата, а в подчинение на нея. Съобразно с това за задача на изкуството се е смятало подражанието на природата; като задача на нравствеността се е признавал животът, воден съгласно природата (*secundum naturam vivere*). За истинската правда се е смятала природната правда. Истинското право е било естествено-природно право; истинското *ratio juris*⁷ е било *ratio naturalis*⁸. В желанието си да осмисли държавата Аристотел я е разгледал като произведение на природата. Целта на държавата, учи той, ѝ е дадена от природата. И за да се ориентира във въпроса за робството, който е смущавал още тогавашната съвест, Аристотел се е опитал да разбере какви са намеренията на природата относно робството. По такъв начин въпреки значителността на много творения на античната култура у нейните създатели не е имало ясно и отчетливо съзнание за същността на културата, взета като смела преработка на природата, извършвана от освобождаващия се човек. Практиката на културната работа се е подкрепяла от съответната теория и идеология.

В Средните векове човек е продължавал да култивира своя дух, както и своето общезитие и своята материална среда. Но по отношение на природата той изпада в една крайност, противоположна на античната. Вместо античното преклонение пред природата и търсенето у нея на образците на своята дейност, човекът през Средните векове се е уплашил от природата; той се е засрамил от нея, отхвърлил я е като нещо греховно, сатанинско; започва да се спасява от нея. Бягането от природата, спасяването от нея – такава е доктрината, която е трябвало да осмисли през Средните векове всяко съзнателно човешко дело. Практически културата не е умирала. Но идеологически тя не е имала твърда опора.

Преходната епоха от Средновековие към Новото време се характеризира с освобождаване на интелигенцията от всякакви кумири. Ръководещият човек познава своята свобода и се изправя в целия си ръст. Той провъзгласява своята независимост по отношение на природата и на Бога. Той заменя, както настоява Бейкътън, Царството Божие с царството на човека. Той се почувства демуург, творец и пожела да твори. Но когато възникна въпросът *що да твори* и в името на *кого*, той не намери отговори, почна едно брожение на умовете, останали без догми.

Догмата биде най-сетне намерена, но такава, която принципно не само не ос-

⁷ Основание на правото (лат.). – Б. р.

⁸ Естествено право (лат.). – Б. р.

мисля културата, но и я прави дори невъзможна, макар, за щастие, фактически да не я отстранява. Догмата неправилно е направлявала културата. Това именно бе догмата на натурализма, ретроградната догма за възвръщането към природата. При това природата се разбира не в античния смисъл на божествена и ръководеща майка, а в духа на механичния мирозглед. Появи се учението, според което човек се движи не от целта, а от причината, понеже целите са безплодни, а производителни са само причините. Според този възглед свободата на човека е ограничена, „детерминирана“, но не от някакъв съзнателен план или от идеята за дълг, а от стихийната и природна необходимост, не от мотиви, а от мотори. Всред „факторите“ на човешкия живот, както бяха почнали да се изразяват, не можа да се намери място за неговия дух. Идеологията бе обявена за тъмна метафизика, телеологията – за нещо недопустимо. Съзнателното действие бе разтворено без остатък в стихийните процеси. Принципите бяха превърнати в резултати. И човешката култура биде смъкната до нивото на културата на бобрите, пчелите и мравките. Каквато е теорията, такава е и практиката: за мнозина разсъдливи наблюдатели тъкмо мравунякът стана символ на най-новата култура.

Заедно с такива недостатъци в *идеологията* на културата се разкриват и развиват недостатъците на самата *култура*. Тя бързо се развива технически. Започват трескаво да се натрупват всевъзможни средства. Ала при все това не е било ясно за *какво* се прави това, с каква цел. Това пролича особено ясно, когато в разгара на последната голяма война – Първата световна война – се постави въпроса за нейните цели. Оказа се, че в XX век е било възможно да създаваш и да натрупваш безмерно много средства за причиняване на колкото се може повече беди на хората. Нещо повече, възможно е било да бъдат пуснати в ход такива средства. И едва след това хората се сещат, че там, където има такива средства, трябва да има и някаква цел. А такава цел не се открива! И ето че в разгара на войната започна най-невероятното за потомците и най-позорното за съвременниците обсъждане на „целите на войната“. Безцелността на културата се прояви и в други случаи. Това не можеше да не предизвика горчиво разочарование от нея и бурни потресения, които заплашват да върнат човека към природата или които най-малкото го отхвърлят някъде назад. А това не обещава нищо добро: още Лайбниц бе забелязал, че лошият европеец е по-лош от дивака, понеже върши злото изтънчено (*il raffine sur le mal*). И ето сега всички говорят за кризата на културата. Кризата несъмнено настъпи. Но не трябва да се ограничаваме само с нейното признаване. Необходимо е да се потърси изход от нея. Ала как да се намери?

Всяка култура е съединяване на техника и идеология. Не обаче техниката на съвременната култура е тази, която изпадна в тежко положение. Напротив, техниката, сиреч разработката на различни средства в цялата им безотносителност към целите, достигна голямо съвършенство както в духовната, така и в социалната и материална област. Колко богато са снабдени и организирани съвременните библиотеки и лаборатории! Колко са далеч онези времена, когато гумата книга рядко се споменаваше в множествено число и когато единственият инструмент на науката е била собствената глава на учения. Колко усъвършенствана е свършената юридическа техника, техниката на политическото

устройство и управление, техниката за обработване на материалните природни ресурси. Какви успехи постигна технологията в собствения смисъл на гумата. Никога досега хората не са достигали такова съвършенство във всички области на техниката. Но заедно с това никога досега не е имало такава оскъдица в сферата на идеологията. Има средства, но няма цели. Има материал за строеж, но липсва самата постройка, понеже, както знаем още от Аристотел, за това е необходимо преди всичко да има план в ума на строителя. Когато в края на XIX в. и началото на XX в. учени като Винделбанг и Рикерт се заеха да разработват методологията на науките за културата, те настояваха, че тези науки са телеологически, целеви, че те трябва да тръгват от понятието за ценността; те трябва да направят оценка на съществуващото и достигнатото. Защото, както заяви още Ницше, без оценка би бил празен орехът на битието. Обаче, преминавайки към въпроса за оценката на критериите, тези мислителци, както и техните многочислени последователи се объркаха. Затънаха в тъмнина, която по-скоро свидетелства за неяснота, отколкото за дълбочина. Причината отново бе същата: отсъствието на една определена идеология, която би могла да осмисли културата и би позволила тя да бъде действително оценявана във всичките си прояви. Предложеното от теоретиците на кантианството, както и на неокантианството във всичките му разновидности, е само една умозрителна, кабинетна доктрина. И ако това, за което става дума, все пак може да ни окаже някаква услуга по въпросите на моралната култура, то е най-вече по отношение на идеологията на християнството изобщо и на неговата протестантска форма в частност. Истинската идеология на всяка култура е винаги религиозна.

И това е напълно понятно. Където има култура, там има и вяра, тъй като културата се създава от човека, взет не като пасивно произведение на природата, а като свободно свръхприродно същество, годно за творческо преодоляване на материята. А такава способност може да обладава само едно духовно същество. Само то може съзнателно да противопоставя на тясната реална действителност огромния и широк свят на възможността, защото, както забелязва Ламартин *le reel est etroit, le possible est immense* (реалното е ограничено, възможното е безмерно). Или както казва Шюлер *eng ist die Welt, und das Gehirn ist breit* (светът е малък, а разумът – безмерен). Само такава същество може да отива от целта чрез средството към резултата. Само такава същество може да бъде не само творение, но и творец. Обаче където има творчество, където има цел и мисъл за възможното, както и стремеж то да бъде превърнато в действително, там непременно има и вяра, при това в класическия, в апостолския смисъл на гумата: „А вяра е жива представа на онова, за което се надяваме, и разкриване на онова, що се не вижда” (Евр. 11:1). Всяка култура, това е вярата в действие, тя е осъществена или осъществима вяра. Възможно ли е изобретение без вярата на изобретателя? Възможно ли е съзнателно действие без вярата на действащия? Отнемете от човека вярата и тогава за него достатъчни ще бъдат само зоологията и физиката; човекът като такъв ще изчезне. *L'homme cessa de croire, il cessa d'exister*. (Човекът престава да вярва и спира да съществува.)

Където е налице вярата, там има и религия. Всяка вяра е религиозна, тъй като тя свързва човека с някаква метафизика, с нещо трансцендентно. Вярващият

човек излиза вън от пределите на своето емпирично битие и влиза в областта на свърхприродното. Неговото съзнание не е иманентно на емпиричната действителност, а е трансцендентно по отношение на нея. Той се покланя на нещо, той служи на нещо. Когато не е пасивен, му се струва, че вместо него действат висшите сили. Когато е активен, той вярва, че работи заедно с тях. Когато престане да вярва, това означава едно от следните две неща: или умира, умира от духовна смърт преди да е умрял физически; или пък обрича себе си на пълна духовна самота, на духовен остракизъм, на солипсизъм, изключващ каквато и да е творческа работа.

Същественото в случая е, че религията свързва човека с гвояка, така да се каже хоризонтална и вертикална връзка: не само с това, което той вярва, но и с тези, които вярват заедно с него. Благодарение на това всяка религия е изключително социална. И обратното, всяка истинска обществена дейност е винаги дълбоко религиозна. Атеизмът пък, както правилно бе головил Робеспьер, е аристократичен. Атеизмът означава разкъсване не само на метафизическите, но и на социалните връзки. Философията на атеизма е не само антиметафизична, но и противообществена. Както бе забелязал още Вико⁹, дори най-просветените народи са встъпвали в живота със суеверия, но никога досега атеизмът не е създал нито един единствен народ. *Ерфуртската програма* на враговете на частната собственост, програмата на социалдемократите провъзгласи религията като частно дело (*Privatsache*), като частна духовна собственост на отделните лица. С това тя доказва пълната несъстоятелност на социалното учение, което се стреми да мине без религия. Случаите, в които повече или по-малко големи групи от хора се отказват от „опиума на народите“ и изповядват атеизма, съвсем не опровергават това, в случая за атеизъм, тоест за освобождение от каквато и да е вяра, се приема преминаването от една вяра към друга. И Достоевски е имал основания да говори за дълбоката религиозност даже на най-съвършения атеизъм. Променянето на вярата погрешно се смята за отменяне на вярата. Вярата като такава си остава готолкова присъща на човека, че става съвсем понятно определението, което Катрфаж бе дал на „човека като религиозно същество“. Не току така редица социолози признават религията като обществен двигател на човешкото общежитие. Не напразно и психолозите с изумление констатираха многообразието на религиозния опит в съзнанието на всички хора.

По такъв начин, където има култура, има и вяра. А където е налице вярата, там е и религията. Какво следва от това за нашата европейско-американска култура? Нищо друго, освен че нейното оценяване е невъзможно без религиозна идеология. Такава идеология преди всичко бе езичеството, особено античното, гръко-римското. От него бе създадена тази духовна, социална и материална култура, която се е считала за класическа, образцова не само в гревността, но и по-късно. И до ден днешен са живи културните оценки, правени от антично гледище. С разпространяването на християнството в Европа се явиха две нови културни оценки – старозаветната и новозаветната, не всякога съгласувани,

⁹ Джамбатиста Вико (1688–1774) – италиански мислител, философ и историк, автор на *Новата наука*. – Б. р.

а понякога дори и противоположни една на друга. На новозаветната, на християнската оценка не се отгаде да замести напълно езическата и да попречи на успеха на старозаветната, при което реставрацията на юдаизма често погрешно се е отъждествявала с християнското дело. В резултат се стигна до една неяснота и неустойчивост в културните оценки. Християнската култура сама се разцепи поради появата на вероизповедните различия и противоположности. Така след векове на християнска култура хората започнаха да проповядват възраждането на езическата идеология и на езическата култура. Оказа се възможно и заменянето на каквато и да е културна идеология с проповедта на натурализма, който отхвърля принципно самостоятелното значение на културата. И най-вече, оказа се възможно да бъде призната за безцелна нашата култура, свързваща богатството на техниката с банкрута на идеологията. И тъй като обикновено всечовешкото дело на културата едностранчиво се приписва само на западноевропейския „авангард на човечеството“, както се е изразявал Огюст Конт, то мнозина отново заговориха за пропадането на Запада, на тази страна на светите чудеса, и се обърнаха към нас, към страната на Изтока – „изток на Ксеркса или Христа“, или пък към някаква западно-източна Евразия, забравяйки, че истинската топография на духа не зависи от този или онзи географски хоризонт: „който сам в себе си няма ресурси, той и в Париж ще прекара както в Углич“, писа Фонвизин¹⁰.

Във връзка с всичко това, а също и поради непрестанните сътресения през последните години трябва да се обсъди наново въпросът „защо сме живи?“. Тъй като пред нас изниква и едно друго питане: върху какво да се строи цялата наша култура? И в това отношение преди всичко изниква въпросът за християнството. Вече ще станат две хилядолетия, откакто го изповядват най-културните народи. Може ли то и занапред да служи като идеология на културата? Или то е вече остаряло и е необходима нова идеология?

Отговорът, който се дава на това питане, е често съдържан, а понякога и съвсем отрицателен. Едни казват, че отделни християнски изповедания са несъвместими с културата, според твърдението на Харнак¹¹, това е само православието. Други отиват още по-далеч и обвиняват за това цялото християнство изобщо. Нашият отговор е, че християнството е живо и ще продължава да живее. Освен заради неговата вътрешна ценност и висота, принудени сме да се държим за него, защото просто няма с какво да го заменим. Всяко религиозно творчество в наше време, в условията на нашата култура, се свежда до повече или по-малко несполучливи подражания на християнството. Не трябва да се разчита много на изкуствените построения на кабинетните мислители или на боготърсачествата около масите в нощните локали. При всички случаи имаме дилемата: или идейна пустота, или християнство.

Християнството като такова е един извънредно строен и последователен мироглед, от който непринудено произтича принципното решение на всички основни

¹⁰ Денис Фонвизин (1745–1792) – руски литератор, създател на руската битова комедия. – Б. р.

¹¹ Адолф фон Харнак (1851–1951) – немски лутерански богослов, известен църковен историк. – Б. р.

въпроси на културата. Същността на този мироглед, изразена с понятията на учебникарската философия, може да бъде характеризирана като трансцендентен идеализъм, в смисъла на една дълбока и искрена вяра в идеалните начала, които излизат извън границите на нашата действителност, а също така и в смисъла на подчиняване на цялата човешка дейност тъкмо на тази вяра. Нейната обективна опора е разнесената още от време оно блага вест чрез устата на Исуса, „началника и извършителя на вярата” (Евр. 12:2), документирана в Новия завет.

Ние говорим за християнството изобщо, а не за отделните негови изповедания. Вероизповедните особености, различия и даже противоположности, са твърде големи в границите на християнството. Това се отразява съществено върху отделните страни на културата и върху цели културни типове. Брюнеттиер¹² не се е лъгал, когато е твърдял, че Франция – това е католицизмът. Прав е бил и Бурже¹³, когато е подгържал, че Франция си остава голяма католическа страна, въпреки своето правителство, своите изобретатели, кодекси и вестници, въпреки всичко. Не се е заблуждавал може и би и Масарик, когато обяснявал кризата в мирогледа на руската интелигенция с проникването на протестантството в православие. Общността на протестантската култура личи и у намусения финландец, и у пруския немец, и у френския потомък на хугенотите. Опитите на комунистите да изтръгнат православие от руския културен тип само предизвикаха едно усилено движение в негова защита, което обхвана дори инак равнодушните. Православие и католицизмът разделят славянските народи не само на различни племена – например поляците и руснаците – но и нерядко в рамките на едно също племе – например сърбите и хърватите. Като добър пример за това докъде може да стигне вероизповедната вражда между християните би могъл да служи призивът, който се е разнесъл сред православните в навечерието на падането на Константинопол през 1453 г.: по-добре да бъдем под чалмата, отколкото под папската тиара. Противоположности възникват даже в рамките на едно и също изповедание: руското православие, като особен културен тип, съществено се отличава от гръцкото, а също така и от близките до последното българско и сръбско православие.

Не по-малко обаче са били прави и тези, които са твърдели, че вероизповедните прегради не стигат до небето. Христос е казал: „В дома на Отца Ми има много жилища” (Иоан. 14:2). А домът е все пак *един*. И разликите между отделните християнски изповедания са все пак по-малки от разликите между тях и другите, нехристиянски религии.

Като говорим за християнството, ние имаме предвид не толкова християнската църква или по-точно църкви, колкото християнската религия. Съществуващите църкви преследват твърде специални цели, за да може да се свързва с тях цялата наша култура изобщо. Те култивират особена, вероизповедна религиозност – това, което се нарича църковност, с особена йерархия, с особени обреди и догми.

¹² Фердинан Брюнеттиер (1849–1905) – френски писател и литературен критик. – Б. р.

¹³ Пол Бурже (1852–1935) – френски писател и литературен критик. – Б. р.

Да поставим всичко това начело на нашата култура би означавало да изпагнем в клерикализъм и да повтаряме грешките на католическото Средновековие. Религиозността съвсем не съвпада с клерикализма. С което изобщо не се отстранява огромното значение на идеята за Църквата по отношение на социалната култура и за решаването на социалния въпрос в християнски дух. В тази област още почти нищо не е направено. А може да се направи много.

Ние разбираме християнството по-широко от отделните вероизповедания и отделните Църкви. За нас християнството не е само изповедание. Християни са не само тези, които по един или друг начин изразяват своята принадлежност към една или друга Църква, тези, които „практикуват” християнство, както се изразяват французите. Както не смятаме за „религиозни” и само монашескостите, пак за разлика от французите, които ги наричат *religieux*. Ние смятаме за християни и хора, които са въвн от Църквата, които са дори против Църквата, такива, които по техните гуми са равнодушни и враждебни, но на дело често постъпват християнски. И в дадения случай ни се струва, че можем да се опрем на Новия завет: „които прави добро, от Бога е, а които прави зло, не е видял Бога” (3 Иоан. 1:11); „знайте и това, че всякой, който върши правда, е роден от Него” (1 Иоан. 2:29).

В Евангелието се отдава предпочитание на този, който е казвал „няма да уда” и въпреки това е отишъл пред тези, които са казвали „ще уда”, но не са отишли. Лошите християни са въвн всеки случай християни. И, както е предадено това прекрасно в „огласителното слово” на св. Йоан Златоуст, което се чете в светлата великденска утрень, не е беда, ако те закъснлят: който е дошъл след третия час – нека с благодарност празнува. Който е успял да дойде след шестия час – нека изобщо не се безпокои, тъй като от нищо не се е лишил. Който се е забавил до деветия час – нека пристъпи, без да се бои. Кой е успял да дойде едва в единадесетия час – нека не се бои за своето закъснение. Едва ли се е мамил и Шербюлие¹⁴, когато е казвал: *le bon Dieu aime mieux ceux qui le renient que ceux qui le compromettent* („Добрият Бог обича повече тези, които Го отричат, отколкото онези, които Го компрометират”). Ние съвсем не сме склонни да отъждествяваме християнското самосъзнание с религиозното лицемерие, с мрачния фанатизъм или с фаталистичното лицемерие.

При такова разбиране на християнството напълно естествено изниква и въпросът за източника на християнската идеология при оценяването на съвременната култура.

Нашият източник – това е Новият завет в този непосредствен вид на християнска христоматия, в който го чете и знае средният човек на нашето време. В такъв вид той се явява като един вечно настоящ и така да се каже трансцендентален документ на християнското съзнание, който ще бъде действителен и действащ в една или друга степен дотогава, докато съществува и се развива нашата християнска по своите задачи култура.

¹⁴ Виктор Шербюлие (1829–1899) – френски писател и журналист, член на Френската академия (1881). – Б. р.

Опирайки се на такъв именно източник на Новия завет, ние не претендираме за някаква безусловна или богословска изправност. Ние не забравяме, че не нам е дадена властта за автентично тълкуване, че не ни е дадена *potestas magisterii* (поучителната власт). Знаем също колко е рисковано да отронваш по собствен вкус от твърдия и монолитен камък на вярата мекия чакъл на собственото, субективното изповедание. Но ние не се отказваме от тази свобода, която трябва да я има навсякъде, където е Духът Господен, при което „вятърът духа, дето иска” (Иоан. 3:8). Ние помним думите на Спасителя: „Изследвайте Писанията” (Иоан. 5:39), „ще познаете истината, и истината ще ви направи свободни” (Иоан. 8:32). Помним и апостолския завет: „Всичко изпитвайте, о доброто се гръжете.” (1 Сол. 5:21). Помним ние и апостолското предсказание: „Па и трябва да има помежду ви разногласие” (1 Кор. 11:19). Струва ни се, че към всеки християнин и сега още могат да бъдат отправени думите: „Желаем да чуем от тебе това, което ти мислиш; защото нам е известно, че на това учение навред противоречат” (Деян. 28:22). Струва ни се, че добросъвестните заблуди на тези, които търсят, са дори по-ценни от равнодушната почтителност на онези, които нищо не предприемат: „вярвам, Господи! помогни на неверието ми” (Марк. 9:24). Съзнаващият презрешенията си митар ни е по-симпатичен от самодоволния фарисей. Ние не забравяме и че спрямо оглашените се изказва пожеланието: „и те са с нас да славят”. Както Кореджо при вида на Рафаеловата картина е възкликнал: *Anch io son' pittore* („И аз съм художник!”), така и съвременният човек, съзнателно участващ в усъвършенстването на културата, трябва да възкликне: „И аз съм християнин!”.

Преп. Мария Скобцова (1891–1945) е поетеса, драматург, публицист, художник и монахиня. Тя е първата жена, завършила Санктпетербургската духовна академия. През 1917 г. е кмет на гр. Анапа. Била е близка с Ал. Блок, Николай Бердяев и други известни личности на епохата. През 1921 г. емигрира във Франция и през 1932 г. приема монашество. Основава благотворителната организация „Православно дело“ в помощ на руската емиграция. Организира приюти за деца, болни, възрастни хора и душевно болни, които тя лично обгрижва. По време на фашистката окупация участва във френската съпротива и спасява много евреи. Загибва в газова камера на 31 март 1945 г. Канонизирана е за светица от Вселенската патриаршия през 2004 г. Повече за личността на преп. Мария Скобцова можете да прочетете в бр. 52 (2010 г.) на сп. *Християнство и култура*.



Преп. Мария Скобцова

ИЗТОЧНИЦИТЕ НА ТВОРЧЕСТВОТО¹

Откъде е била силата на Самсон? Дали я е натрупвал? Дали е укрепвал мишци с всекидневни упражнения? Дали първо е станал непобедим и едва тогава, в знак на вече съществуваща сила, Господ му е заповядал да не си стрижне косите?

Не, силата на Самсон не била от упражненията, а от това, че така поускал Бог!

За да нямамо пък никакви съмнения във волята Божия, знак за тази сила били не неговите мускули, а неподстриганите му коси. Остриже ли ги, силата му ще изчезне... дори и мишците да останат. Така и станало. Далила го остригала и силите свършили. Пред ослепения, измъчен и изнемощял Самсон оставала едната единствена възможност – косите му пак да пораснат, та силите отново да се върнат.

Не човешка, а Божия сила притежавал Самсон. Бил силен, защото бил надарен с

¹ Първо публикуване: Монахиня Мария (Скобцова). *Истоки творчества* – В: *Путь*, 34, 1934, с. 35-48. Настоящият превод е извършен според ръкопис от архива на сем. Кривошеини, Париж, публикуван на интернет страницата, посветена на св. препмца Мария: <http://mere-marie.com/creation/istoki-tvorchestva/>. – Б.пр.

божествена благодат. И това не са наши догадки – достатъчно е да прочетем 13-16 гл. от Съдии Израилеви.

Самият произход на Самсоновата сила бил свързан с Богоявление. Предреклият раждането му ангел казва за себе си: „защо питаш за името ми? то е чудно” (Съд. 13:18). Казано по друг начин, защо питаш за източника на силата? Той е чуден!

Ето и други места, подкрепящи чудесния произход на силите на Самсон: „И Дух Господен почна да действа в него в Дановия стан” (13:25).

„И Дух Господен слезе върху му, и той разкъса лъва като яре; а в ръката му нямаше нищо” (14:6).

„И Дух Господен слезе върху него, и въжята на ръцете му станаха като прегорял лен, и връзките му паднаха от ръцете му” (15:14).

Има и обратно доказателство за божествения произход на тази сила – когато тя изчезнала, той „не знаеше, че Господ отстъпи от него” (16:20).

И така, силата на Самсон, която определяла и до която се свеждал човешкият му дух, е Божия сила, Божи творчески дух. Поиска ли Бог, то не в силни мускули, а в дълги коси ще въплъти Своята божествена творческа сила в човека. Самсон е оръдие Божие, удържано от божествената сила.

Ето и друг персонаж от Стария завет – Давид.

Пред лицето на филистимските пълчища Саул му дал своите царски доспехи и царския си меч – въоръжил го със сила човешка. В човешко всеоръжие, макар по ръст, сила и храброст да превъзхождал всекиго, бил и неговият противник Голиат. Кой обаче побеждава в боевете? Това е и вечният въпрос.

Пред самото сражение Давид снел царските доспехи и невъоръжен излязъл пред Голиат. В Библията е казано точно при какви основания приел боя с Голиат: „Ти идеш против мене с меч, копие и щит, аз ида против тебе в името на Господа Саваота, Бога на Израилевото войнство, което ти оскърбяваш... и цялата тая тълпа ще узнае, че не с меч и копие избавя Господ, защото това е война на Господа, и Той ще ви предаде в ръцете ни” (1 Цар. 17:45-47).

Ето, и в Псалмите е записано ясно отношение към усилията на човека в момента на творенето, т. е. на творческия акт: „Едни – с колесници, други – с коне, а ние с името на Господа, нашия Бог, се хвалим; те се поколебаха и паднаха, а ние станахме и стоим прави” (Пс. 19:8-9).

„С Тебе, като с рогове, избойдаме нашите врагове, в Твое име ще стъпчим с нозе ония, които въстават против нас; защото не на моя лък се уповавам, и не моят меч ще ме спаси; но Ти ще ни спасиш от враговете ни и ще посрамиш ония, които ни мразят” (Пс. 43:6-8).

„Обсадиха ме, обиколиха ме, но с името Господне аз ги повалих. Обиколиха ме, както пчели обикалят (мед), и угаснаха като огън в тръне: с името Господне аз ги повалих. Блъснаха ме силно, за да падна, ала Господ ме подкрепи. Господ е моя сила и песен” (Пс. 117:11-14).

Тук, за да се избегнат впоследствие недоразуменията, е особено необходимо да се обърне внимание на гумата *песен*. Именно от нея (определящо) идва и правото всички тези текстове да бъдат прилагани към най-разнообразните видове човешко творчество. Във ветхозаветни времена силата на творчеството е могла особено ярко да се възприема в подвизите на Самсон и Давид. Защото творчеството по никакъв начин не трябва да се ограничава до едните интелектуални примери. Това обаче, което се отнася до този вид творчество, в същата степен може да бъде приложено към интелектуалното творчество, към хужоженството, религиозното и др.

Приведените текстове последователно и ясно дават картината на всеобхватното участие Божие в човешкото творчество. Не е ли странно това?

Какво обаче виждаме: воинът победител Давид, царят Давид, казва, че се уповава не на лък и меч, а на името на Господа. Псалмопевецът Давид настоява: „Господ е моя сила и песен”.

Но кой пее? Давид ли пее това или Господ пее в него? И кой побеждава? Давид ли побеждава или благодарение на Господа и в Негово име, за слава Божия извършва всичките си деяния Давид? Възможно ли е да допуснем, че чрез Давид Господ действа като чрез Свое *оръжие*? Толкова много въпроси предизвикват у нас днес силата от Бога, творчеството Божие (особеният талант!), с които били обдарени ветхозаветните Давид, Самсон и Голиат... Образно и ярко в тези примери е показана ветхозаветната теория за проявяването на творчеството: чудният дар на Самсон в борбата с филистимляните и дивното пение и битките, ниспослани на Давид като дар и талант и творчество. Бог на израилевите войнства е Господ на победите и песните. Субектът на тези проявления. Ако Давид се бе надявал на пастирската си ловкост или на царските, могъщи успехи на Саул, като човек Голиат вероятно би се оказал по-ловък, силен и въоръжен. Нима случайно тежестта, надеждността, гръмкостта на въоръжението му са описани толкова подробно. Ето тези предварителни бележки неизбежно произтичат от ветхозаветните текстове. Цялото творчество в тях е отнесено *не към нас, не, а към Твоето име*.

Често може да бъде чуто, че християнството се интересува слабо от теорията и от въпросите на творчеството. Такова сякаш безразлично отношение към една от главните същностни черти на човека му се вменява във вина. Прието е да се смята, че интересът към този въпрос възниква в периода на Възраждането, когато за първи път започва да се осъзнава научно проблемът за човека. Сетне, прескачайки векове, от този *божествен творчески* въпрос започват да се интересуват през XIX в. Често това са представители на безбожието. Това обаче ми се струва невярно. От самото начало на християнството и до оконча-

телното запечатване на евангелската истина вече възниква учение и разбиране за *творческия християнски акт*. Та нали Евангелието според Йоан е абсолютно завършен, планомерно разработен трактат за божественото и човешкото творчество. Трябва да се схване, че цел на евангелиста не е било да напише теория на християнското творчество (макар това да пронизва всяка глава). Моята задача е да предложа набор от цитати, да ги групирам, а читателят сам да направи своя извод.

Някой може и да се усъмни или да не види истинската ценност на евангелската теория. Хуманизмът е дал много тук, но почти всичко нататък е било развито през XIX в. в остро противоречие с евангелската теория на творчеството. Пък и противоречието е така голямо, че на опиращите се на хуманистичните предпоставки може да се струва, че в Евангелието няма никакви творчески принципи (оттук до ереста има само крачка).

Текстовете от Йоановото евангелие, свързани с въпросите на творчеството, могат да бъдат разделени на няколко групи.

Как се разделят тези текстове?

Могат например да се проведат паралелите, определящи творческото действие във взаимоотношението между Бога Творец и твореца човек.

Между Отец и Син, определящо творческия характер на цялото дело на Сина на земята.

Между Сина Богочовек и учениците Му, определящо характера на проявление на земното творчество.

Между Светия Дух и хората.

Злото творчество.

За всепроникващата връзка между Отца и Сина могат да бъдат приведени много примери и извадки:

„Моята храна е да изпълнявам волята на Оногова, Който Ме е пратил, и да извърша Неговото дело” (4:34).

„Синът нищо не може да твори Сам от Себе Си, ако не види Отца да твори; защото, което твори Той, това твори също и Синът” (5:19).

„Аз не мога да правя нищо от Себе Си. Както слушам, тъй и съдя, и Моят съд е праведен, защото не търся Моята воля, а волята на Отца, Който Ме е пратил. Ако Аз свидетелствувам за Себе Си, свидетелството Ми не е истинско” (5:30-31).

„Защото делата, които Ми даде Отец да извърша, самите тия дела, що Аз вър-

ша, свидетелствуват за Мене, че Отец Ме е пратил” (5:36).

„Защото слязох от небето не за да върша Моята воля, а волята на Отца, Който Ме е пратил” (6:38).

„Учението Ми не е Мое, а на Оногова, Който Ме е пратил... Който говори от себе си, търси своята си слава; а който търси славата на Оногова, Който Го е пратил, Той е истинен, и в Него няма неправда” (7:16,18).

„И не дойдох от Себе Си, но има един Истински, Който Ме е пратил, и Когото вие не познавате. Аз пък Го зная, защото съм от Него, и Той ме е пратил” (7:28-29).

„Тоя, Който Ме е пратил, е истински, и което Аз съм слушал от Него, това и казвам на света” (8:26).

„Нищо не върша от Себе Си, но както Ме е научил Моят Отец, тъй говоря. Тоя, Който Ме е пратил, е с Мене; Отец не Ме е оставил самичък, защото Аз върша винаги онова, което е Нему угодно” (8:28-29).

„Ако Аз се славя Сам, славата Ми е нищо. Моят Отец е, Който Ме прославя и за Когото вие казвате, че е ваш Бог” (8:54).

„Защото Аз от Себе Си не говоря; но Отец, Който Ме прати, Той Ми даде заповед, що да кажа и що да говоря... И тъй, което Аз говоря, говоря го тъй, както Ми е казал Отец” (12:49-50).

„Ала Аз не съм самичък, защото Отец е с Мене” (16:32).

„Аз Те прославих на земята, свърших делото, що Ми бе дал да изпълня. И сега прослави Ме Ти, Отче, у Тебе Самия със славата, що имах у Тебе преди свят да бъде” (17:4-5).

„И всичко Мое е Твое, и Твоето Мое” (17:10).

Да обърнем специално внимание на глаголите *творя, извършвам, уча, говоря, правя, славя, изпълнявам*. Те изразяват творческото проявление на волята на Сина – и отново те се определят в свършена зависимост от волята на Отца. И това присъства във всеки от цитираните текстове, определящи характера както на Христовото творчество, така и на зависимостта от творческата воля на Бога Отца.

Може смело да се каже, че тъкмо чрез тези текстове можем да доближим нашето разбиране върху основните закони на Христовото творчество, да вникнем по-дълбоко в облика на Спасителя. Съвършен Богочовек, Сам Христос е бил и абсолютният Творец! Нещо неизменно, дори когато говорим само за човешкото начало в Него, а още повече, когато става дума за Неговото божество.

Богочовекът е висшият предел на творческото въплъщение!

Към това именно – пределно за света – творчество имат отношение и текстовете, които определят възможностите на Неговото творчество само чрез неразторгаемата и постоянна връзка с Отца.

Син не може да твори Сам от Себе си!? Но ако това е така, то въобще кой и кога може да твори сам от себе си? Означава ли това отказ от всеки опит за творчество? Та нали Отец е този, чрез Чиято сила и Чиего дело твори Синът!

По съизволение Той твори не чрез Своя сила, а чрез силата на Отца, Които Му и дава Своите поръчения. Излиза, сякаш че Синът, Христос, тук е инструмент в ръцете на постоянно творещия Отец.

Ако пък дори и Синът не е Творец, то тогава излиза, че в християнството въобще не трябва да се говори за творчество.

Така ли е обаче? В какво се състои възможността на творческото преживяване и претворяване на Отцовото поръчение? *Аз не съм самичък, защото Отец е с Мене. Всичко Мое е Твое, и Твоето Мое.* Велики думи, в които има истинско взаимно проникване! Син не е оръдие на Отца, а едно с Него. И волята на Сина е акт на творческа взаимна любов, сливаща се с волята на Отца. И моментът на отчитането на степенята на въплъщение на творчеството на дело се случва много по-рано! Започва от минутата на доброволното подчиняване на Себе си на волята на Отца, благодарение на Синозната и божествена любов.

Вероятно дори не трябва да се казва: *Отец твори чрез Сина* или *Син е оръдие на творещия Отец*. Не, трябва да се каже: *в Христовото дело творят и Отец, и Син: Отец, изпращащ Сина, и Синът, приемащ (знак свише) поръчението от Отца. И в това именно е единството на творческата любов.* Има и още едно указание: делото на Сина Човешки е извършено само затова, защото не Сам Той, не по собствена воля е приел да извърши това дело и не Своята воля е въплътил в него, а волята на Отца, Които Го е пратил.

Какъв е изводът: Христовото служение е сливаща се с Отца воля на Сина и това е единствен залог за творческата Му сила: „Всичко чрез Него стана, и без Него не стана нито едно от онова, което е станало” (Иоан. 1:3) – ето ги максималните възможности и извършвания в Сина-Творец. А, от друга страна, и онази вътрешна задължителност на Твореца Отец да твори чрез Сина. И това *Всичко Мое е Твое, и Всичко Твое Мое* съвършено еднакво се преживява както от Отца, така и от Сина.

Ето я същността на единното творчество на Отца и на Сина.

Текстовете, отнасящи се до взаимното проникване между Словото и човешкото творчество, са из всички глави на Йоановото евангелие.

И така, „не може човек да приеме нищо, ако му не бъде дадено от небето” (3:27).

И „никой не може да дойде при Мене, ако не го привлече Отец, Които Ме е пратил” (6:44). И „както Мене е пратил живият Отец, и Аз живея чрез Отца, тъй и който Мене яде, ще живее чрез Мене” (6:57). И „никой не може да дойде при Мене, ако му не бъде дадено от Моя Отец” (6:65). А „който вярва в Мене, не в Мене вярва, а в Оногова, Които Ме е пратил” (12:44). „Истина, истина ви казвам: който приема, когото Аз пратя, Мене приема; а който приема Мене, приема Оногова, Които Ме е пратил” (13:20). „Аз съм пътят и истината и животът; никой не дохожда при Отца, освен чрез Мене. Да бяхте познавали Мене, щяхте да познавате и Отца Ми. И отсега Го познавате, и видели сте Го... Които е видял Мене, видял е Отца... Аз съм в Отца, и Отец е в Мене? Думите, които Аз ви говоря, от Себе Си не ги говоря; а Отец, Които пребъдва в Мене, Той върши делата. Вярвайте Ми, че Аз съм в Отца, и Отец е в Мене” (14:6-11).

„Пребъдете в Мене, и Аз във вас. Както пръчката сама от себе си не може да дава плод, ако не бъде на лозата, тъй и вие, ако не бъдете в Мене. Аз съм лозата, вие пръчките; който пребъдва в Мене, и Аз в него, той дава много плод; защото без Мене не можете да вършите нищо” (15:4-5).

„С това ще се прослави Моят Отец, ако вие принасяте много плод, и тогава ще бъдете Мои ученици” (15:8). „Не вие Мене избрахте, но Аз вас избрах и ви поставих да идете и да принасяте плод” (15:16). „Както Ти Мене прати в света, и Аз ги пратих в света; и за тях Аз посветявам Себе Си, та и те да бъдат осветени чрез истината” (17:18-19).

„Да бъдат всички едно: както Ти, Отче, си в Мене, и Аз в Тебе, тъй и те да бъдат в Нас едно, – та да повярва светът, че Ти си Ме пратил. И славата, която Ми бе дал, Аз дадох тям, за да бъдат едно, както Ние сме едно; Аз съм в тях, и Ти в Мене, за да бъдат в пълно единство” (17:21-23).

За четящия това на пръв поглед може да се стори непонятно как тези текстове се отнасят непосредствено до човешкото творчество. За разбирането на това е необходимо особено да се обърнем към ключовия текст 15:4-6 – за невъзможността да се *твори нещо без Изпратения, Които, на свой ред, твори чрез силата на Изпратилия Го*. Тук се доказва определението за човешкото творчество, като някакъв опосредстван акт, като принцип на божествено диктуване отвътре: *Ти си в Мене и Аз – в Тебе*. Тук единството е органично, каквото е единството на лозата и пръчката. Лозата и пръчката може и да са различни, но сокът им е един и същ, и в тях двете пребивава.

Ето го принципа. Дадена ни е и определена система за осъществяване на този принцип на дело. Системата я има и във всички указания, отнасящи се до Светия Дух, също пребиваващ в Троичното божествено единство: в единството на трите Ипостаси. В същото това Евангелие според Йоан намираме и потвържденията:

„И Аз ще помоля Отца, и ще ви даде друг Утешител, за да пребъдва с вас вовеки, Духът на истината, Когото светът не може да приеме, защото Го не види,

нито Го познава; а вие Го познавате, защото Той с вас пребъдва и във вас ще бъде. Няма да ви оставя сираци; ще гоюда при вас. Още малко, и светът няма вече да Ме вижда; а вие ще Ме виждате, защото Аз живея, и вие ще живеете. В него ден ще разберете вие, че Аз съм в Моя Отец, и вие сте в Мене, и Аз във вас” (14:16-20).

„Утешителят, Дух Светий, Когото Отец ще изпрати в Мое име, Той ще ви научи на всичко и ще ви напомни всичко, що съм ви говорил” (14:28).

„А кога гоюде Оня, Духът на истината, ще ви упъти на всяка истина; защото от Себе Си няма да говори, а ще говори, каквото чуе, и ще ви възвести бъдещето... Всичко, що има Отец, е Мое; затова казах, че от Моето ще вземе и ще ви възвести” (16:13-15).

Движещият силата на земното творчество в света е Духът на истината!

Той научава, възвестява и запазва постоянната връзка с първоизточника на всяко творчество. Творчеството е акт на съборност, на абсолютно общение не само с Бога, но – чрез Него – и с целия свят.

За по-пълно обосноваване на християнския възглед върху процеса е необходимо да отбележим два фактора: 1) Това, че ние трябва да проникнем в божествения замисъл за конкретния предмет или явление, да покажем в съответствие с този замисъл *какво точно то трябва да бъде*, и 2) Установили някаква норма и прегели, да не се страхуваме да се сблъскаме с непрестанните отклонения. Трябва да знаем, че в своето формиране това, което трябва да бъде, бива неизбежно, през цялото време изопачавано от човека, от греховната природа, и затова в действителното си въплъщение ни се показва като в криво огледало.

Още повече, в делото на Христос на земята ние имаме идеалното въплъщение на автентичното божествено творчество. Съгласно Божия замисъл в такава непосредствена зависимост на човешката воля от божествената е трябвало да бъде не само творчеството на Иисус (втория Адам), но и това на първия Адам.

До грехопадението първият Адам е можел да отнесе към себе си всичко, казано от втория. Това ясно се вижда от гумите на Христос. Поразява обаче и паралелизмът с онова, което характеризира връзката Му с Отца. Божественият замисъл – така, както е отразен и въплътен в Богочовека, е автентично и висше творчество! Онова обаче, което следва, е непрекъснатата верига от отклонения, изопачаващи този замисъл. И какво да кажем за *човека творец*?! Човекът е немощен и бледен, а плодовете от творчеството му са белязани от печата на грешките и още по-големите отклонения. При това го степен така неприемлива, че да се говори за творене на зло. Изхождайки от *злото творчество* на земята, можем ли да се усъмним в произхода на началата на божественото творчество въобще?

Какво може да се крие зад злото творчество?

Често зад него стои определението за лош или неуспешен резултат от творческия замисъл на художника. При това напълно възможната в творчеството зла съблазън, се отрича. Ако го няма автентичното, *чисто* творчество, то е абсолютно безразлично какво създава бездарният художник – гали ще рисува овцици и вълци, или ще пише стихове за добродетелите и пороците. Не е важно и какво ще строи – гали ще е храм или пък кръчма... Добродетелността на намеренията (нали всеки учен творец е уверен, че твори добро!) по никакъв начин не превръща бездарното произведение в положително. Тук няма оправдание на намеренията, няма извинения, че уж творецът бил искрен в своите мисли и постъпки... при всичко това той си остава абсолютно сяп. Още повече *не знае какво върши*, не разбира, че твори лошо и дори, вероятно, че твори *по зъл начин*.

Да се отрича *злото творчество* е невъзможно. А поради това отпада и хипотезата, определяща *злото творчество* и *лъже-творчеството*. Възможно ли е да се търси друг, не-божествен източник за подобно явление? Най-вероятно не, тъй като предположението бива опровергано, на първо място, защото води до неприкрит и най-вулгарен дуализъм (съществуване, наравно с божествената сила на Духа, и на някаква друга „сила“, на друг източник, едновременно способен да влияе върху съзиданието = създаването = творчеството). И на второ място, как да обясним *промеждутъчната маса* от творчески актове – не на злото – а на двусмисленото съзидание? Има и друг път: можем да не се съобразим с евангелските текстове, да търсим началото на творчеството във от божествения извор (например, във вечните и странни обяснения за *висшата Природа*). Обикновено такива разговори ги предизвикват агностиците и атеистите. Тук материалистичният подход се проявява в определения за някаква *сила на Природата*, за да се избегне споменаването на Бога и Светия Дух и така да им се отхвърли творческия атрибут.

Къде в Писанието обаче могат да бъдат открити факти за съществуването на зло творчество?

Ето пример: „Иисус отговори: ти не щеше да имаш над Мене никаква власт, ако ти не бе дадено свише“ (19:11).

За какво е дадена свише власт на Пилат? Нима за нещо, което от край до край е било вече предопределено от Бога, а не от него? За това ли, щото да пусне Варава и да разпне Христос? Излиза, че за да твори зло, за да извърши зло, смъртоносно дело? Това обаче не излиза от Пилат! А предопределено е замислено така от Бога. Ние, грешните, ограничени хора можем и да смятаме, че този Божи замисъл е зъл, но в действителност се оказал велик. Защото в резултат нашият Господ възкръснал!

Ето и още един пример от Писанието, разказващ сякаш за *творене на зло*. Отново обаче за нас то е било лошо, а в крайна сметка резултатът бил забележителен.

Става дума за построяването на Вавилонската кула и смесването на езиците:

„И рекоха: хайде да си съградим град и кула, висока до небето; и да си спечелим име, преди да се пръснем по лицето на цялата земя. Тогава Господ слезе да види града и кулата, що градяха синовете човешки. И рече Господ: ето, един народ са, и всички имат един език... нека слезем и смесим там езиците им тъй, че един да не разбира езика на другиго. И пръсна ги Господ оттам по цялата земя; и те спряха да зидат града” (Бит. 11:4-8).

Нека забележим, че тук неочаквано се употребява множествено число: *да слезем, да смесим*. В Стария завет това винаги е означавало поява на цялата Пресвета Троица. Така че насилственото (бихме казали *зло дело*) смесване на езиците е било творчески акт на цялата Троица. Именно Тя не само насилствено е разпръснала човеците, но и не им е позволила да построят Вавилонската кула.

Можем да пофантазираме и вулгарно да допуснем, че дори кулата да не е била построена, то е бил построен *някакъв комунизъм – с един език и един ред*. Значи от *зло деяние* насилственото смесване на езиците се е превърнало във велико, в *добро творческо дело*. Да, хората престанали да се разбират един другиго, но всеки човек, говорейки на новия си език, е можел да прояви своята индивидуалност. Колективността на единното мислене е *зло деяние*, но произхождаща от божествения източник – отново уж *зъл жест* на Троицата – след разделянето на хората е довела до чудесни резултати!

Безусловно към действеното *творческо зло* се отнася – от човешка гледна точка – и персонажът на Юда. Нима не е създаден за най-ужасното дело, нима предателството му не е страшен зъл умисъл. Но как веднага да не помислим и другото: ако го нямаше предателството, нямаше да има и Господните страдания, нямаше да има Възкресение! Ето къде е двусмислието и разбира се, нищожеството ни, човешкото неразбиране на Творческия замисъл, на божественото творчество, което ние, грешните, понякога можем да схващаме като *зло*, но в което всъщност е спасението ни чрез Господните страдания.

В Писанието има и друг разказ: не за разделение, а за съединяване на хората – за *дара на езиците!*

„И всички се изпълниха с Дух Светий, и наченаха да говорят на други езици, според както Духът им даваше да изговарят” (Деян. 2:2-4) – проявление на скрепено от Бога творческо единство.

Но и в двата случая, и смесването, и дарът на езиците се извършват по Неговата Божия воля. И *злият* замисъл, и *добрият* – всичко изхожда от Него, а не от неизвестен източник. Той и само Той е Които твори, Едничък Той знае какво твори, а човекът само претворява Неговото творчество в други форми, изопачаващи смисъла и намеренията Му. Тук може да се каже, че само в човешкото съзнание божественото творчество се възприема като *зло* или *добро* и само човекът е, който го изопачава. Ако е спял, няма да види картините на Създателя, глух ли е – няма да чуе нито Словото, нито божествената Му музика. Всичко зависи от това, доколко *правилно* божественият замисъл се пречупва в един или друг човек.

Възприемащият може да вижда трояко:

1. Адекватно или заедно с Твореца.
2. Положителния импулс на Твореца, приет положително, без съмнения.
3. Отрицателния импулс, който най-често се и възприема отрицателно, без да се замисляме *дали пък всъщност не е така*, и затова тук се допуска изопачаване от страна на човека.

Разбира се, необходимо е да се разпознае и адекватността на възприемането на творческото възплъщение.

Гледаме Троицата на Рубльов и тя ни действа в своята пълнота и чистота. Ясно ни зове там, както е и било замислено от майстора иконописец. Друга работа е, че има зрители, които ще извърнат взор от иконата и ще идат да гледат съвсем друга живопис – такава, която е прието да наричаме *светска*. Дори, ако не се задълбочим в тънкостите, то и Вахът на Леонардо да Винчи може да се възприеме в цялото негово двусмислие и да предизвика различни емоции. Как да ги оценим? Как да съединим разпръснатите лъчи на творческия замисъл? Как правилно да оценим отрицателните емоции или пък да ги отхвърлим?

Накрая, има и такива хора, които гледат иконата (Рубльовата Троица) и напълно съзнателно изопачават нейния смисъл, измислят ѝ зло предназначение. На такъв обаче не са нужни теории, той на всичко ще придава зло значение, а в злото и в безобразното ще намира радост и цел. За такива може да се каже, че *за нечистия всичко е нечисто*.

Такива са моите изводи от съпоставянето на евангелските текстове върху *злото* и *положителното* творчество. По какви ли не начини едни са изопачавали откриващия се пред тях творчески акт и замисъл, а други са изпълвали този божествен лъч, откривайки смисъла на неговата истински светла и добра красота – да осъзнаем докрай тази тайна не е по нашите сили.

Превод от руски: Борис Маринов



Людмила Димова е завършила българска филология във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“ и магистърската програма „Медии и межкултурна комуникация“ на Европейския университет „Виадрина“ във Франкфурт (Огер) и Софийския университет „Св. Климент Охридски“. Стипендиантка на германския Бундестаг, специализирала в Свободния университет в Берлин и в Католическата медийна академия в Мюнхен.

Била е репортер и редактор в регионални медии във Варна, редактор на изданията на БТА „Паралели“ и ЛИК. Редактор в Портал „Култура“ (kultura.bg/web).

Людмила Димова

СВЕТАТА ЛЕЧИТЕЛКА ОТ БИНГЕН

Една от най-известните жени в Средновековието – пророчица, бенедектинска монахиня и абатиса, лечителка – още приживе почитана като светица, бе канонизирана през май 2012 г., а на 7 октомври папа Бенедикт XVI я провъзгласи за Доктор на Църквата. Повече от 800 години след смъртта ѝ наследството на Хилдегарда от Бинген (1098–1179) в теологията, естествените науки, музиката и поезията прогължава своя живот.

„Хилдегарда от Бинген е феномен. Би могло да се помисли, че 89-и псалом е написан за нея: „Защото пред Твоите очи хиляда години са като вчерашния ден, който е преминал...“. Думите са на Барбара Бойс, авторка на една от многобройните съвременни биографии на Хилдегарда от Бинген. За времето си немската монахиня е универсален учен, теолог и писател. Занимава се с медицина, етика, музика, изучава природата, билките и храните, излага представите си за строежа на Вселената, ала преди всичко е сред най-значимите мистици на Средновековието. До днес се е съхранил споменът за нейното вътрешно просветление и виденията ѝ, които не са плод на екстаз, на сън или опиянение, а както самата тя свидетелства, са получени в будно състояние. Неслучайно я наричат *prophetissa teutonica* и рейнската Сибила, а славата ѝ се разнася отвъд германските земи. Оставила е три пророчески писания: *Scivias* (*Научи пътя*), *Liber vitae meritorum* (*Книга за заслугите на живота*) и *Liber divinorum operum* (*Книга на божествените творби*).

Създавала е манастири, порицавала е пороците на своето време и е вдъхвала

страхопочитание у църковните и светските водачи. Често я търсели за съвет, известна е кореспонденцията ѝ (над 300 писма) с крале, папи, абати, архиепископи. Заради безкомпромисното си отношение имала много врагове, ала се радвала на застъпничеството на папа Евгений III и св. Бернар от Клерво. Била на 80 години, когато архиепископът на Майнц забранил богослужения в нейния манастир. Причината: погребала в манастирското гробище млад аристократ, отлъчен от Църквата.

В наше време в Западна Европа, САЩ и Азия се възражда интересът към делото на св. Хилдегарда. Появяват се многобройни изследвания, нейното име носят изследователски екипи и общества. Преоткрита е поезията ѝ, а самата тя се възприема като предшественичка на екологичните възгледи за хармония между човека и природата. Нейните медицински съвети и рецепти са съхранени в ръкописи, датирани десетилетия след смъртта ѝ, като оригиналите не могат да бъдат възстановени. Въпреки това и до днес в хлебарниците се продава ябълков хляб по нейна рецепта, диетолозите организират курсове върху нейните съвети, в магазините се предлагат камъни, с каквито е лекувала, а през 1995 г. един албум върху нейната музика, наречен *Vision*, с тираж 250 000 бройки завзе попкласациите в САЩ, Англия и Австралия... И всичко това ни най-малко не се влияе от факта, че Хилдегарда не е записала сама рецепта за ябълков хляб, а и няма свидетелства, че музикалните ѝ произведения са били изпълнявали приживе. Но срещу протестите, които предизвиква днешната всеоткриваща и често меркантилна употреба на наследството на Хилдегарда, стои неоспоримата реалност. Както посочва Барбара Бойс, не са много личностите, които след почти хилядолетие продължават да присъстват.¹ Историците могат да изброят на пръсти имената на личности от XII век, сред които император Фридрих Барбароса, св. Бернар от Клерво, схоластикът Пиер Абелар и историкът епископ Ото от Фрайзинг. Хилдегарда е сред тях, една от малкото известни нам жени от Средновековието.

Върху образа ѝ днес се проектират стремежите и надеждите на модерността.² Голяма роля изиграва феминисткото движение, което търси исторически образци и след 70-те години има роля за възраждането на интереса към св. Хилдегарда.

При всички трудности, които легендарният ореол създава пред изследователите, необходимо е да се открие историческата истина за монахинята мистичка – чрез взаимовръзката между нейните книги и живота ѝ. И тъкмо историческата истина не може да пренебрегне факта, че с писменото си творчество Хилдегарда изпреварва по значимост и мащаб всичко, което жените са оставили до момента, а дори и по-късно.

Както пише Сергей Аверинцев, в средновековна Германия тъкмо Хилдегарда „научила жените да говорят”. За да може една жена в XII век „да заговори пред целия свят, възвестявайки при това не школка премъдрост, а някаква тайна, открита от нея и единствено от нея, тя била длъжна да притежава общопризната свя-

¹ Вейс, В. *Denn ich bin krank vor Liebe (Защото съм болна от любов)*. 2009, Insel, Frankfurt, с. 11.

² Пак там.

пост, пророчески дар, гениални способности и силна воля. Епохата на женската монашеска мистика, съществено повлияла развитието на немската култура, настъпва столетие по-късно (Мехтхилда от Магдебург, 1210–1282; Мехтхилда от Хакеборн, 1241–1299; Гертруда Велика, 1256–1302)”³.



*Хилдегарда от Бинген,
миниаюра от Кодекса от Рупертсберг.*

Видението, в което Хилдегарда описва как ангелите я сравняват с орел, символа на евангелист Йоан, подканвайки я да се издигне в своето знание, днес може да бъде тълкувано като проблемно от гледна точка на поученията на апостол Павел към жените. Хилдегарда нарушава монопола на мъжете върху тълкуването на Библията и дори отива още по-далеч: на преклонна възраст предприема проповеднически пътувания, изнася проповеди срещу еретиците катарите и упадък на нравите сред клира и народа. Още един удар срещу традициите, недопустим за една жена.

Въпреки че през целия си живот страда от тежки болести, тя не се страхува от отговорности. Като абатиса прави малка революция: създава женски манастир в Бинген, променя правилата в монашеската общност, сама подготвя скиците за строежа на своите манастири и ръководи производството на ръкописи. Всичко това дава право на американския историк Бернард Макгин да я нарече първата велика жена теолог на Средновековието, а английският литературовед Питър Дронке да я впише в научния авангард на XII век.

В катехетичната си беседа от 8 септември 2010 г. папа Бенедикт XVI посочва, че „думите на Хилдегарда оставят белег в сърцата на днешните християни“, като възхвалява „женския гений“ в служба на Евангелието, позовавайки се на произведенията ѝ. „В тях ясно се вижда как жените могат да дадат „особен принос към богословието“⁴. Въпреки някои опити доскоро Хилдегарда не беше официално канонизирана, макар и почитана като светица в епархиите Лимбург, Майнц и Трир, а по-късно и в цяла Германия. На 10 май 2012 г. папа Бенедикт XVI разшири литургичния култ към Хилдегарда от Бинген за цялата Католическа църква и официално я призна за светица, а на 7 октомври я провъзгласи за Доктор на Църквата на литургията, с което откри Синода за новата евангелизация. Тя е четвъртата жена сред 35 Доктори на Църквата. Освен нея за изключителен богословски принос са почетени Катерина Сиенска, Тереза Авилска, Тереза от Лизио.

Хилдегарда от Бинген е родена през 1098 г. (точният ден не е известен) като десето и последно дете в благородническото семейство на Хилдеберт и Мехтилд от Бермерсхайм. Живее във време на разцвет и пълнокръвен религиозен живот, в повратен момент от историята на Европа. Няма област от живота,

³ Аверинцев, С. *Поэзия Хильдегарды Бингенской (1098–1179)*, file:///C:/DOCUME~1/User/LOCALS~1/Temp/Rar\$EXa0.314/Averintsev_Poeziya_Hildegardy_Bingenskoy_1098-1179_RuLit_Net.html <16.12.2012

⁴ http://storico.radiovaticana.va/bul/storico/2010-09/420991_v.html <16.12.2012

незасегнатата от настъпилите дълбоки промени. Климатът се затопля, населението нараства, в селското стопанство навлизат нови техники, садят се лозя, развива се градската култура. Традиционните авторитети вече не се приемат безропотно, във вярата си хората се насочват към *Бога, станал човек*. В резултат отгелният човек получава нови възможности да управлява живота си, а жените да осъществяват своите религиозни потребности като отшелнички или ръководителки на духовни общности. Все повече жени избират монашеския живот, а много от традиционните манастири на Бенедиктинския орден стават двоици.

На 8 години Хилдегарда постъпва в манастир, поверена е на немного по-възрастната монахиня Юта, сестра на граф Фон Шпонхайм, ненагмината в аскезата. Когато е на 14 години, Хилдегарда и Юта отиват в женски скит под покровителството на мъжкия бенедиктински манастир Дизибоденберг. Хилдегарда е довереница и любима ученичка на Юта, която ѝ оказва голямо влияние. След смъртта ѝ през 1136 г. Хилдегарда я наследява като магистра. Възходът на Хилдегарда започва след 40-годишната ѝ възраст, когато за много жени през Средновековието животът вече клони към залез. През 1140 г. тя започва за описва своите видения, състояния, в които „душата се въздига“ и които, както уверява, преживява без посредничеството на петте сетива и екстаза. Житието на Хилдегарда, от което днес черпим сведения, е създадено още приживе, и съдържа части, която сама е написала. Там тя твърди, че още като дете е имала видения. „В третата си година видях толкова силна светлина, че душата ми потрепери, но понеже бях дете, не можех да говоря за това.“ Споделя, че до 15-ата си година много е видяла, за нещо е разказала, а слушателите ѝ се удивлявали. И тя самата се удивлявала, че докато се въздига дълбоко в душата си, винаги запазвала външното си зрение. Тези видения ѝ разкриват тълкувания на Свещената история, на Сътворението и псалмите. „И неочаквано започнах да провиждам и разбирам книгите, а именно Псалтира, Евангелията и други католически писания както от Ветхия, така и от Новия завет, без обаче да умея да тълкувам гумите от текста, нито да разделям сричките, нито да разпознавам падежите или времената...“⁵ В писмо до св. Бернар от Клерво тя твърди: „Виденията пленяват цялата ми същност: аз не гледам с очите на тялото, а всичко ми се явява в мистичен дух... То гори като пламък в гърдата и в душата ми и ме учи проникновено да разбирам текста“ (*Epistolarium pars prima I-XC: CCCM 91*). Мистичните видения подхранват най-известното ѝ съчинение, *Scivias*, завършено в 1151 г., а година по-рано тя е преодолела съпротивата на абата и е създала свой манастир в Рупертсберг. През 1154 г. Фридрих Барбароса поставя манастира под своя закрила и така Хилдегарда става отговорна само пред краля и папата. През 1165 г. тя основава манастир в Айбинген (днес район на Рюдесхайм), през 1814 г. секуларизацията слага край на манастира, но в началото на миналия век е възстановен и днес в него живеят 54 сестри бенедиктинки. Хилдегарда умира на 17 септември 1179 г. в манастира в Рупертсберг, разрушен по време на Тридесетгодишната война. Днес мощите ѝ се пазят в енорийската

⁵ Бояджиев, Ц. *Словесността през Средновековието и школата в Шартър*. – Известия на Хуманитарния департамент в МГУ „Св. Иван Рилски“. Т. I. 2001, с. 78.

църква в Айбинген.

И в трите си пророчески книги Хилдегарда от Бинген развива „човеколюбива теология“⁶, в която Бог не е строг създател, а е изпълнен със съчувствие. На много места в текстовете става ясно, че за нея мъжът и жената са равни пред Бога. Без да отхвърля смъртния грях, тя представя „оптимистичен образ на Бога, света и човека“⁷. Като представител на това модерно богословие тя е единствената жена; погрещат я редом до оспорвания Пиер Абелар. Хилдегарда обаче е вярна дъщеря на Църквата. Акцентирайки върху ролята си на пророчица, Хилдегарда се е наложила като богослов сред авангарда на своето време. Мистичният език легитимира теологичните и антропологичните ѝ възгледи.

В *Scivias* тя пише: „Ето, на четиридесет и третата година от земния ми път, като наблюдавах веднъж с боязън и трепет небето, видях голяма светлина, а глас прогърмя от висините и ми рече: „О немощни човеко, прах от прахта и кал от калта, разкажи и опиши онова, що видиш и чуеш. Но тъй като си плаха, за да говориш, и неучена, за да обясняваш, и необразована, за да пишеш, то разкажи го и го опиши не според човешката реч, не според разбираемото за людето, не според желаното от людето, а според видяното и чуто от теб там горе, в небесата, в чудните селения Божи... та тъй разкажи, човеко, онова, що видиш и чуеш, и напиши го не според себе си и не според друг някакъв човек, а според волята на оня, който знае, вижда и нарежда всичко в съкровенията си тайни“⁸.

Космическата метафизика на *Scivias* изобразява хода на човешката история от Стария завет до Апокалипсиса. Ако тази книга може да се нарече учение за вярата, то *Liber vitae meritorum* е учение за живеенето, учебник по етика. С оригинални образи и проникновено слово Хилдегарда разсъждава за доброто и злото, нравственото и безнравственото. Произведението е написано в традициите на популярните средновековни алегии по модела на *Психомехия* от християнския поет Пруденций (348–405), като образите отново имат теолого-космогоничен характер. Третото мистично произведение – *Liber divinorum operum* разглежда отношенията между Бога, творението и човека. Светът е творение на Бога, а човекът се явява микрокосмос, като в телесните си и духовни качества той олицетворява макрокосмоса. И трите произведения се отличават с еднаква структура от две части – описание на личните преживявания и тълкуване на видението.

Анализирайки поезията на Хилдегарда, Сергей Аверинцев обръща внимание на факта, че като жена тя не е имала възможност да изучава систематично латински. Наизустявала е латинския текст на псалмите и другите богослужебни текстове като всички монахини, но смисълът ѝ се прояснявал по-скоро с догадки и осенение. Затова когато започнала да пише, тя се обръща за помощ към познати духовници. Латинският език на Хилдегарда е удивителен феномен, про-

⁶ Вейс В. *Denn ich bin krank vor Liebe* (Защото съм болна от любов). 2009, Insel, Frankfurt, с. 17.

⁷ Пак там.

⁸ Бояджиев, Ц. *Словесността през Средновековието и школата в Шартър*. – *Известия на Хуманитарния департамент в ИГУ „Св. Иван Рилски“*. Т. I. 2001, с. 77.

гължава руският учен. Тя конструира несъществуващ свръхезик, изпреварил със столетия словотворческите експерименти на най-новото време.⁹

Монахинята създава и трудове по естествознание. Те не са строго мистични, но също подчертават сакраменталната структура на творението. Във *Физика* са описани 290 растения, 25 минерала, 153 животински вида, 8 метала и пр. с техните лечебни и нелечебни свойства. В духа на времето, когато науките се еманципират от теологията и започват да изследват законите на природата, тя описва природни явления – пътя на слънцето, сексуалността при рибите и хората и т.н.. В съчинението си *Causa et curae* Хилдегарда се обръща към човешкото тяло, неговите органи и функции, причините за болестите и третирането им. Въвежда понятието клинична симпатия – съчувствие, което лекарят дължи на своя болен. Според Хилдегарда *Viriditas* е основната жизнена сила, която обитава цялата природа, хората, животните, растенията и минералите и е в основата на лечението. Монотонните човешки дейности отслабват *Viriditas*, а престоят сред природата действа възстановяващо. Съветите на мистичката са доразвити през XX век, когато възгледите ѝ за лекуването на човека в неговата цялост; за флуидността на отношенията дух-душа-тяло, която нищо не бива да затруднява; за хармонията, предполагаща доброто здраве, се радват на голяма популярност. Доразвити са и наблюденията ѝ върху диетиката, т.е. какви храни подхранват тялото, без да го накърнят и без да пречат на неговите течности. Според Хилдегарда трябва да се ядат основни храни – например първи кълнове, за да се създава равновесие между психическото и душевния порив. Тя въвежда понятието „храни на радостта”, посочени ни от Светия Дух – на първо място е лимецът, забравената днес житна култура, следван от кестените, копърът, целината, гюлите. Лимецът присъства в нейния трактат *Физика*, описан като „великолепно зърно с топла, мазна природа, пълна със сила, по-сладко от другите кълнове”, на този, който го яде, му се придават качествена плът и кръв. Лимецът добавя веселост в духа на човека. Като „храни на тъгата” са изброени зелето, малините, кайсиите, лукът. Хилдегарда съветва да се избягва конското и свинското месо, да се яде пилешко и телешко, а сред напитките посочва благосклонно билковите чайове и кафето. През 1970 г. австрийският лекар Йозеф Херца издава книгата *Така лекува Бог*, посветена на медицината на св. Хилдегарда като нов метод на природолечение, и така предопределя бума на книгите със съвети за храненето и здравето и рецепти от кухнята на Хилдегарда. Нейното учение напълно отговаря на днешния стремеж



Страница от *Liber Divinorum Operum*.

⁹ Аверинцев, С. *Поэзия Хильдегарды Бингенской (1098–1179)*. file:///C:/DOCUME~1/User/LOCALS~1/Temp/Rar\$EXa0.314/Averintsev_Poeziya_Hildegardyi_Bingenskoj_1098-1179__RuLit_Net.html <16.12.2012

към цялост, към култура на живеенето в съзвучие с природата.

На Хилдегарда, която разбира своя талант като даден от Бога, се приписват над 70 песнопения и една музикална грама, твърде внушително наследство за XII век, когато повечето произведения са анонимни. Според Барбара Бойс



Сцени от живота на св. Хилдегарда, изрисувани в днешната манастирска църква

през Средновековието няма друг музикант с толкова много познания. Нейните секвенци, антифони и респонсории са събрани по-късно в цикъла *Symphonia harmoniae celestium revelationum*. Светицата композира и *Ordo virtutum*, първата духовна мистерия в Европа. Чрез своята музика, в сливането на светлината и звука тя се стреми към *unio mystica*, единението с Бога. В химните си Хилдегарда търси начин да събуди душевните и емоционалните сили на човека. Тя провижда хармоничния строеж на душата, отражение на могъщия Универсум, на хармонията на всички сфери. Затова всеки елемент има свой звук, един празвук от Божествения рег. И този празвук се пази дълбоко в човешката гуша, самата гуша е мелодията на този красив звук. В 13-ото видение от *Scivias* тя описва пеенето като част от космическата хармония. Чува „славно и прелестно, хармонично тържествено песнопение“ да възпява чудните дела на Бога. Пеенето според Хилдегарда трогва и най-коравите сърца, разнежва до сълзи и извиква Светия Дух. „Ликующите песнопения, прозвучали в единодушие, сговор и любов, водят хората към онова единодушие, което не познава раздори.“

Възроденият интерес към музиката на Хилдегарда се дължи на Барбара Торнтън, водещ специалист по средновековна музика, която заедно с Бенджамин Багби основава в Кьолн ансамбъла за средновековна музика „Секвенция“. Музиката на светицата вдъхновява много съвременни композитори: София Губайдулина съз-

дава през 1994 г. *Из виденията на Хилдегарда от Бинген*, произведение за контралт по текст на светицата, Петер Янсенс – *Зингшил в десет картини*, Алоис Албрехт – духовно произведение по текстове и музика на Хилдегарда, Лудгер Щюлмайер – творба за алт и орган, Волфганг Заузенг – за смесен хор и ударни. По повод на канонизацията през 2012 г. е проведен международен конкурс за композитори. Темата е творчеството на Хилдегарда, а целта – обмен между нейните мелодии и експерименталния език на съвременната музика.

Сценичните изкуства и киното също обичат пророчицата. Благодарение на нейните послания те прокарват актуални екологични и антивоенни теми. Берлинската авторка и актриса Надя Раухерт създава през 1998 г. монопиеса върху живота ѝ – *Лястовица през войната*, играна в много храмове в Германия и Франция. През 2010 г. писателят и режисьор Рюдигер Хайнс пише пиеса, като за основа използва произведенията на Хилдегарда; *Видение на любовта* има премиера в Бинген. По същото време в Германия излизат документален филм за светицата, запис на мюзикъл за нея, постановки върху нейни писма и видения... Ала най-значим е филмът на Маргарете фон Трота от 2009 г. *Видение – из живота на Хилдегарда от Бинген*. В главата роля е актрисата Барбара Зукова. Самата режисьорка, известна с филмите си за силните жени, оставили диря в историята, обяснява желанието си да пресъздаде живота на Хилдегарда¹⁰ с духовното си възпитание. Израснала в строго протестантска среда, Трота от дете изпитва влечение към Католическата църква и особено към изповедта, ритуалите, цветовете, тамяна, камбанния звън. По-късно преживява като просветление филма на Бергман *Седмият печат*.



Скулптура на светицата, дело на Карлхайнц Освалд (1998 г.) в Рюдесхайм

Видение, който все пак не успява да достигне нивото на Бергмановата мистерия, е създаден в реалистичен ключ, след продължително изследване на текстовете и писмата на монахинята, а и на епохата като история и бит. Героинята е представена как променя живота на своите посестрими в период на социални трансформации. Същевременно режисьорката е предпазлива в трактовката на образа на тази необикновена жена, тя гържи сметка за реалностите на времето и не изпада в крайности, макар понякога да ни изглежда другояче. Когато абатът решава Хилдегарда да бъде следващата магистра, тя се обръща към своите посестрими: „Наше право, дадено ни от Бога, е като жени, като монахини, сами да решаваме коя от нас ще бъде следващата магистра”. В женските манастири наистина е имало такава „демократична” организация, обяснява Фон Трота, цитирайки сестра Филипа от манастира „Св. Хилдегарда”, консултант

¹⁰ Horst, S. Interview mit Margarethe von Trotta, epd Film, file:///D:/lusi1/HIK/hildeg5.htm <16.12.2012

на филма. „Възможно е зрителите да го разчетат като право на жените от онова време, но не е така, ограничава се само до ситуацията в манастира”,¹¹ обяснява създателката на филма.

Зрителите получават най-обща представа за богословските възгледи на Хилдегарда за света като творение на Бога, в което човекът е център. Виденията ѝ, начинът, по който светлината пробива всекидневието, са госта пестеливо предадени, без бутафорни ефекти, което би трябвало поне на теория да засили чувството за чудото. Героинята е строга и прагматична монахиня, която умее да сключва сделки със светските и духовните водачи, в което мнозина критици виждат известна едностранчивост на образа. Скрупулозно са реконструирани облеклата, нравите, езикът и архитектурата на XII век. Изключително внимание е обърнато на визуалната графичност, повлияна от средновековните статуарни изображения – без заден план и пластичност.

Киноразказът проследява влизането на момичето в манастира, израстването ѝ под опеката на Юта фон Шпонхайм, нейните амбиции на лечителка, отношението ѝ към монаха Волмар, който ѝ помага в записването на виденията, и към по-младата сестра Рихардис фон Щаге – Хилдегарда я боготвори. Разгърнати са и конфликтите, предхождащи създаването на нейния манастир, както и църковно-политическите изгри, в които ѝ се налага да участва. За Маргарете фон Трота героичният женски портрет трябва да е противоречив, да излъчва сила, без да изоставя слабостта. Хилдегарда проявява ярост, когато ѝ отнемат младата сестра. „Тогава тя съвсем не се държи героично, толкова е разярена, че вече почти не можеш да я обичаш. Но точно така е било, открих го в писмата ѝ. За мен това беше невероятно вълнуващо, че живее почти като светица, обърната към другите, и неочаквано става толкова обсебваща и егоистична.”¹²

Но да се върнем към повода за този текст: канонизацията на Хилдегарда. Всяка година близо 150 000 души се стичат в манастира на св. Хилдегарда в Рюдесхайм на Рейн. Всяка година на 17 септември минава шествие с мощите ѝ, които се пазят в реликварий с формата на миниатюрна сграда в енорийската църква. „Нашето време се нуждае от примери като света Хилдегада.”, казва Клементия Килевалд, абатиса на манастира, цитирана от медиите.¹³ След смъртта на Хилдегарда през 1179 г. монахините правят постъпки тя да бъде канонизирана и обявена за Доктор на Църквата. Първото прошение на следващата абатиса го папата е от 1227 г. и е запазено в оригинал.

През 2010 г. в две беседи Бенедикт XVI говори за „света Хилдегарда”, когато култът към нея все още не е задължителен за Католическа църква и не е вписан в църковния календар. Тогава монахините си казали: „Или сега, или никога!”. Те написали писмо до папата, че е налице пропуск и че с помощта на Хилдегарда хората могат да намерят отговор на въпросите си за вярата. Реакцията на

¹¹ Пак там.

¹² Пак там.

¹³ Peter de Groot. *Wegweiserin für die Kirche*, http://www.domradio.de/nachrichten/2012-11-02/ihrer-grabeskirche-wird-die-neue-kirchenlehrerin-gefeiert_<16.12.2012

Ватикана не закъснява.

Днес с популярната мистичка се идентифицират противоположни църковни среди: консерваторите в Църквата виждат в нея смирената аскетична жена, друга е гледната точка на феминистки настроените кръгове. Ала тъкмо общият консенсус около св. Хилдегарда от Бинген е възможността на днешното време.

Да ягеш според Духа

Рецепта за „Бисквитите на радостта”

Сестра Мари-Лор, сп. *VIVES*

Необходими съставки за трийсетина бисквити: 90 г масло, 70 г кафява захар, 35 г мед, 2 яйчни жълтъка, 250 г брашно от лимец, 6 г индийско орехче, 6 г канела, 24 стръка карамфил.

Подгответе подправките: настържете на ренде индийското орехче, стрийте канелата и накълцайте на ситно стръковете карамфил в хаванче, като внимавайте да не останат цели парчета. Смесете в една купа подправките и брашното. Разтопете маслото на бавен огън в тенджерата, после добавете захарта и меда. Свалете тенджерата от огъня и добавете двата разбити жълтъка. Разбърквайте, докато се получи консистентна маса с еднакъв цвят. Изсипете съдържанието на тенджерата в купата при брашното с подправките, сетне разбърквайте, докато тестото не набухне до ръба на купата. Ако тестото продължава да лепне, добавете още малко брашно. Затоплете фурната до 180 градуса. С помощта на точилка разточете тестото с 3–4 милиметра дебелина. Изрежете го с помощта на формички и нарежете бисквитите върху тава, покрита с непромокаема хартия. Печете изрязаните фигурки 13 минути във фурната и ги извадете малко преди да са окончателно готови. Те ще са съвсем меки и ще се втвърдят, докато изстинат.



Д-р Вениамин Пеев е роден в гр. Русе (1950), където завършва Английската езикова гимназия „Гео Милев“ (1969). През 1978 г. завършва Богословския факултет на СУ „Св. Кл. Охридски“, а успоредно с него – и Държавния библиотекарски институт (София). Специализира библеистика в Лайпциг, ГДР (1989–90). Продължава специализацията си във Великобритания, където през 1994 г. защитава магистърска дисертация по херменевтика в Лондонския институт по теология, афилиран към университета „Брунел“. Връща се в България и преподава библейски езици и библеистика в частен богословски колеж до 1999 г. От 2000 г. подготвя докторска дисертация за софиолозиите на прот. С. Булгаков и свещ. П. Флоренски

под ръководството на митроп. г-р Калистос Уеър (Оксфорд) и проф. г.ф.н. К. Янакиев (София), която защитава с *cum laude* в НБУ (София). Понастоящем е редовен гимназиален преподавател по английски език и литература в гр. Перник, но чете лекции на задочни студенти във ВЕБИ (София) по съвременно богословие и история на философията. Главен редактор е на Годишника на ВЕБИ от 2009 г. Автор е на статии и монографии в областта на съвременното богословие и религиозната философия след Просвещението. Последните му публикации са монографиите: *Съвременни богословски системи (от Просвещението до наши дни)*. С.: Бъдеще и надежда, 2009; *Жан Калвин: философско-теологични аспекти на Реформацията*. В. Търново: Абагар, 2011. Под печат е книгата му *Християнство и философия*. В. Търново: Абагар.

Д-р Вениамин Пеев

УИЛЯМ СЕЙМУР – ПИОНЕРЪТ НА ХАРИЗМАТИЧНАТА ВЪЛНА В СЪВРЕМЕННОТО ХРИСТИЯНСТВО

(По случай 90-годишнината от смъртта му)

Афроамериканецът Уилям Джозеф Сеймур (1870–1922) е пионерът на едно религиозно раздвижване в САЩ в началото на ХХ в., оставило трайна следа в съвременното развитие на западното християнство в световен мащаб. Съвсем основателно *харизматичната вълна*, засегнала както протестантизма и англиканството, така и римокатолицизма – особено в латиноамериканските страни, се отбелязва като едно от стоте американски събития с най-продължителен ефект.¹ Харизматичната вълна в западното християнство², въпреки широкия

¹ Synan, V. & Ch. Fox, Jr. *William J. Seymour: Pioneer of the Azusa Street Revival*. Bridge Logos Foundation, 2012. 11. Авторите цитират американските списания *Life Magazine* и *USA Today*.

² Има статистически данни, че за принадлежност към харизматизма днес претендират повече от 600 милиона християни, при което харизматиците в Бразилия имат най-съществен дял.

спектър на противоречиви оценки за нея, се оказа едно от по-новите явления в църковната история с доста продължителен живот. И днес, в епохата на постмодернизма, старите харизматични формации продължават да устояват на новите предизвикателства, а редом до тях се появяват и нови, които сякаш показват необходимостта от „съживяване” на отделни части от богатото многообразие от доктрини и практики в западните религиозни общности. Една от най-внушителните изяви на съвременния харизматизъм, на които авторът е бил свидетел, е ежегодната „Алфа конференция”, провеждана в лондонската англиканска църква „Св. Троица” – Бромптън. На тази конференция, ползваща се с благословията на Кентърбърийския архиепископ и Ватикана, присъстват делегати от различни конфесии – англикани, римокатолици, протестанти, а напоследък към инициативата „Алфа” интерес проявяват и някои православни църкви. Този факт е свидетелство за търсенето на едно екзистенциално присъствие и действие на Св. Дух в живота и служението в гнешната Църква Христова.

В настоящата статия нашият интерес ще бъде насочен не толкова към специфичните харизматични нюанси на пневматологията, а към историческите обусловености за появата на харизматичната вълна именно в САЩ в началото на ХХ в. Ето защо скромният афроамериканец Уилям Сеймур, който се изявява като духовен водач, няма да бъде представен като „богопомазана личност” и „герой на вратата”, когото християнският Бог е предугаднал изначално, а като човек, който е продукт на своята конкретна историческа, социална и религиозна действителност. Такъв подход е наложителен, защото богословската наука не се поддава на конфесионални пристрастия и преувеличения, които често създават един полулегендарен образ на своите пионери.

Социални предпоставки за формирането на харизматичната идея

Историците на харизматичното движение (или движения), които пренебрегват социалния фактор, според нас не казват пълната истина. Така например в популярната сред българските евангелисти *История на евангелските петдесетни църкви в България (1920–1989)* авторът пастор Иван Зарев твърди, че харизматичната пневматология се корени в спорадични „изпълнения в Духа” през вековете, като цитира извадени от контекста им изказвания на различни църковни отци и реформаторски настроени християнски представители.³ Опитът на автора да постави харизматичната пневматология върху откъснати един от друг исторически случаи, които в повечето случаи са интерпретирани некоректно, е според мен неудачен, защото представлява изопачаване на фактите. От друга страна, изключването на конкретно-исторически, социални, политически и еклезиологични предпоставки за възникването на такъв тип пневматология принизява изводите до едно пропагандно ниво, което цели да издигне харизматичната пневматология като възглед, „запълващ” някаква „празнина” в традиционната християнска теология. Не на последно място обаче, в историческия очерк на пастор Зарев прави грастично впечатление *изключването* на личността и ролята

³ Зарев, Ив. *История на евангелските петдесетни църкви в България (1920-1989)*. С., 1993. с. 7-12.

на Уилям Сеймур, който е действителният пионер на харизматичното движение в САЩ и в световен мащаб. Това навежда на мисълта, че авторът или не е бил запознат с ролята на Сеймур, или пък е имал някакви субективни причини да замълчи за неговия принос. И в двата случая обаче богословската наука е оцетена.

Големият историк на харизматичното движение г-р Валтер Холенвегер изразява искрено съжаление, че „философските, политическите и социалните стремежи“ на пионерите на харизматичната вълна са били забравени.⁴ А това работи в ущърб на харизматичните представителства. Всяка тенденция, сякаш иска да ни подсказва Холенвегер, харизматизмът да бъде откъснат от своите социално-политически и философски корени, го обрича на самозатваряне и сектантска фосилизация. Затова историкът посочва като ярък пример двама от ранните предтечи на американския харизматизъм – Ейса Меън и Чарлс Фини (1792–1875), които вземат активно участие през XIX в. в борбите за освобождаване на черното население от статута на робство, за еманципация на жените и правото им на образование.⁵ Фини е един от първите протестантски водачи от евангелисткия край на спектъра, който насърчава жените да вземат индивидуално участие в публичните молитви.⁶ А Ейса Меън отчетливо изповядва пневматологичния възглед, че Св. Дух е екзистенциално необходим за съвременната му църква не „за да ни отведе на небето“ или „да се спасяват души“, а за да бъдат разрешени адекватно конкретни проблеми в политическата и социалната сфера.⁷ Именно тези два важни социалнополитически аспекта, свързани с ролята на жените и афроамериканците в тогавашното американско общество, ще видим приложени на дело в живота и проповедническата дейност на Уилям Сеймур.

Биографиите на Сеймур ни предоставят достоверен материал, който свидетелства за ясно очертана социална насоченост и активност в неговото семейство. Бащата, Саймън Сеймур, и майката, Филис Салаба, от щата Луизиана са наскоро освободени роби⁸ според Прокламацията на президента Абрахам Линкълн (1862). Но Саймън е активна личност, която не чака правителствените декрети, а бърза да направи необходимото сам да извоюва свободата си. Той се включва в редиците на 15-те хиляди афроамерикански доброволци в т.нар. „Африкански корпус“⁹ по време на Гражданската война, на които е обещано освобождаване от робството след войната.¹⁰ Сеймур-старши се бие за обединяването на Севера и Юга в продължение на 3 години. След приключването на войната Саймън и Филис

⁴ Hollenweger, W. *The Pentecostals*. SCM Press, 1972. 21.

⁵ Ibid.

⁶ NDT. 260.

⁷ Hollenweger, W., *op. cit.* 21.

⁸ Филис Салаба е бивша робиня на богатия плантатор Аделард Карлин, притежател на 2110 акра земя и 112 цветнокожи роби. За отбелязване е, че в списъците на притежаваните домашни животни на Карлин (коне, мулета, крави, волове, прасета) робите са включени в обозначението „и друг добитък“. Това показва тежкото и унижително положение на афроамериканците преди Прокламацията на Линкълн.

⁹ Преименуван по-късно в „Американската цветнокожа пехота“, прославил се с голяма храброст през Гражданската война.

¹⁰ Robeck, C. *The Azusa Street Mission and Revivals: The Birth of the Global Pentecostal Movement*. Nashville, 2006. 20; Franklin, J. *From Slavery to Freedom: A History of Negro Americans*. New York, 1974; 4th ed. 223 f. (Synan, V. & Ch. Fox, Jr., *op. cit.* 17).

получават възможност да създадат семейство и им се раждат 8 деца, от които Уилям е втори по ред.

Животът на бившите роби в Южните щати обаче почти не се променя към по-добро. Процесът на „реконструкцията“ на Юга (1865–77) въобще не засяга правата на афроамериканците. Те не получават достъп до добро образование, платена работа или право да гласуват, избирайки онези политици, които биха показали по-либерално отношение към тях. Изследователят Лингзи Арскот пише, че след Гражданската война се надига „чудовището на расовата сегрегация“, което е „близък на робството“¹¹. Водачът на афроамериканците през XX век Мартин Лутер Кинг-младши ще каже основателно, че 100 години след Прокламацията за освобождаването техният чек все още не е осребрен и социално-политическият им статус не се е подобрил.¹² Настъпил е дългият и мъчителен период на сегрегацията, през който законодателството и пропагандната машина на програсистки организации в САЩ ще загърбят клаузите на Прокламацията. Сегрегацията се установява с цялата си тежест и грозота не само в социално-политическата сфера, но и в християнските църкви. Тогава се формират трайно „черните“ църкви от всички конфесии със специфично „черно богословие“. Още по времето, когато израства Уилям Сеймур, пасторите на „черното“ богословие реинтерпретират фундаменталните християнски доктрини по начин, който е етнически обазрен. Нещо повече, налага се идеята, че за афроамериканския проповедник, учител или вярващ е дори задължително да гледа на християнството през „очилата“ на афроамериканския етнос и култура.¹³ Презумцията в случая е, че щом белите богослови в САЩ виждат гуховните категории през „очилата“ на своята политика, култура и дори убежденост в превъзходството си над други раси, то афроамериканците също трябва да подложат на прочит християнството „през свои очила“. По този начин се формира една специфична богословска система „на освобождението“, породена и обусловена от сегрегацията.



Уилям Сеймур

Тежкото икономическо и социално положение на афроамериканците в бившите робовладелски щати принуждава голяма част от тях да търсят късмета си на

¹¹ Arscott, L. A. *Black Theology*. – In: *Evangelical Review of Theology* 10:2 (April 1986). 138.

¹² King, M. L. *I Have a Dream* (28.08.1963). Тази прочута реч е произнесена в подножието на мемориала на президента Линкълн пред повече от 250 000 афроамериканци.

¹³ Този метод е обявен от Маркус (Мозая) Гарвей (1887–1940), на когото принадлежи известната фраза: „Макар че Бог няма цвят, все пак е човешко да видим всичко през нечи очила“ (Burkett, R. *Garveyism as a Religious Movement*. Metucher, 1978. 47).

север.¹⁴ В северните щати се преселват само в началото на XX в. повече от 1 милион потомци на освободените роби, които увеличават там афро-американското население с около 20 %. Цветнокожото население в градове като Ню Йорк, Чикаго, Детройт и Кливланд, което и до днес се отличава с харизматични предпочитания в християнската доктрина, формира свои общности в крайните квартали със специфичен бит и култура. Тази миграция, станала известна в новата история на САЩ с името „голямото преселение“, подсигурава многочислен етническа и социална прослойка за харизматичния формат на доктрината на Сеймур. Самият Уилям Сеймур се преселва през 1896 г. в Индианаполис, където успява да си намери работа като сервитьор в голям ресторант, а до 1899 г. работи в различни заведения на хотели.¹⁵ Така той добива представа от личен опит за социалната действителност в своята родина.

Религиозна специфика на афроамериканската общност през втората половина на XIX век

Разглеждането на този въпрос е особено необходимо, защото той хвърля правилна светлина върху спецификата на афроамериканския харизматизъм, чийто пионер е несъмнено Уилям Сеймур. Обичайна е тенденцията на повечето харизматични анализатори да гледат на дейността на Уилям Сеймур като на „изпълнение“ на библейските предсказания за „изливане на Св. Дух“ като „късен гъжг“ над християните в есхатологичен или по-точно – в милениалистичен смисъл. Но такава теза стои твърде далеч от историческата и социална реалност на това явление. Робското изго и презрението на белите господари създават предпоставки за формирането на една афроамериканска субкултура, в която важна роля играе и специфичната религиозност. Тя притежава всички характеристики на „черното богословие“, възникнало като социален бунт.

В южните части на щата Луизиана през втората половина на XIX в. силно влияние има римокатолицизмът. Това се дължи преди всичко на доминиращото присъствие на бели заселници от френски произход, дошли тук през XVIII в. Разбира се, католическият формат е наложен от робовладелците и на чернокожото население.¹⁶ Така семейството на Сеймур приема според установените порядки римокатолическата вяра.¹⁷ Малкият Уилям е кръстен в купела на католическата църква във Франклин като 4-месечно бебе на 4 септември 1870 г. Реално обаче католическата вяра и практики на чернокожото население в Луизиана са абсорбировали множество традиционни афро-американски вярвания и обичаи. Някои от тях произтичат от африканското езичество, което очевидно е оставило трайни следи в няколко поколения. Има сведения, че в областите, където израства Уилям

¹⁴ Synan, V. & Ch. Fox, Jr., *op. cit.* 28 f.

¹⁵ *Indianapolis City Directories, 1896-99*; вж. магистърската дисертация на методисткия богослов Чарлс Шъмуей (Shumway, Ch. "A Study of the Gift of Tongues" (Los Angeles, Univ. of Southern California, 1914. 173). Данните, които предоставя Шъмуей, са ценни, защото той лично е познавал Сеймур и по време на изследователската си работа е черпил сведения от първа ръка (Synan, V. & Ch. Fox, Jr., *op. cit.* 29 f.).

¹⁶ Кметът на Ню Орлеан Жан льо Моан Бианвий издава през 1724 г. известния *Le code noir* (Черен кодекс), според който белите господари са задължени да кръстят и обучат своите роби като римокатолици.

¹⁷ Robeck, C., *op. cit.* 23 f. (Synan, V. & Ch. Fox, Jr., *op. cit.* 19).

Сејмур, широко се практикуват различни форми на вуду, включващи анимистични страхове и суеверни заклинания и практики.¹⁸ Тези религиозно-традиционни предпоставки придават специфичен спиритуалистичен нюанс на римокатолическата вероизповед на цветнокожото население в Луизиана. Християнското мировъззрение тук включва възгледа не за Триединен Бог, а за един Божествен Дух, който може да извършва знамения и чудеса в ежедневието на афроамериканците. Общуването с този Дух е достъпно за всеки един от вярващите, а не само за свещеника, затова цветнокожият вярващ може да се „изпълни“ с присъствието на този Дух. Същевременно афро-американците в Луизиана вярват, че природата около тях е населена с невидими духове, които са особено опасни. Мнозина имат видения и се ръководят в живота си от тълкувания на сънища. Тези религиозни особености на афроамериканците в разглеждания период са добре изследвани в американската богословска наука и е нужно да се съобразяваме с тях при всеки анализ на зараждането на харизматичното движение в САЩ. Затова е по-коректно във връзка с името на Уилям Сејмур да се говори не изобщо за „появата“ на петдесетното движение в световен мащаб, а за зараждането на „черния пентекостализъм“ в специфичен субкултурен контекст.¹⁹ Това означава, че трябва да се отчитат социалните, психологическите и религиозните предпоставки за специфичната благовестителска дейност на Уилям Сејмур.

Религиозното пътешествие на Сејмур от щата Луизиана до ул. „Азуса“ № 312 в Лос Анджелис, където лумва огънят на „черния пентекостализъм“, е дълго и мъчително. По време на пребиваването си в Индианаполис той преживява опита от „обръщението“. Това се случва в една от местните общности на Методистката епископална църква.²⁰ Включването на Сејмур към тази методистка геноминация обаче има изключително важен социален мотив. Тя е съставена от смесени общности на бели и афроамериканци. Този факт дава основание да се предположи, че Сејмур от самото начало на своето преминаване от римокатолицизма към протестантизма показва нагласа за междурасово общуване в религиозната област. Тази хипотеза може да се аргументира и с обстоятелството, че в началото на своето проповедническо служение Сејмур е съпроводен от две бели сътруднички – Клара Лъм и Флорънс Крофорд. В последвалата му дейност става ясно, че Сејмур не поставя граници за „изпълването с Духа“ на расов принцип. Той социологизира харизматичното изпълнение на Йоилово пророчество: „И ето, след това ще изляе от Моя Дух върху всяка плът“ (Йоил 2:28; срв. Деян. на св. Апостоли 2:16-17). Следователно дейността на този пионер на „черния пентекостализъм“ в САЩ може да бъде определена като своеобразен бунт срещу тегнещата сегрегация в американското общество като цяло в края на XIX и началото на XX в. Даровете на Божия Дух не са предопределени за един етнос или една раса. Те имат напълно демократично предназначение.

¹⁸ *Ibid.*, 22 f.

¹⁹ От старогръцкото числително *пентекосте* = 50 (или празникът Петдесетница, когато вярващите в Ранноапостолската църква проговорили на „непознати езици“, Деяния на св. Апостоли, 2 гл.). Вж. Пеев, В. *Съвременни богословски системи*. С., 2009. 255-61.

²⁰ Shutway, Ch., *op. cit.* 173 (Synan, V. & Ch. Fox, Jr., *op. cit.* 30). Коя точно е била тази общност, обаче остава спорен въпрос.

Раздялата на Сеймур с Методистката епископална църква обаче е предизвикана от доктринални различия, които Сеймур не успява да преодолее. Неговата психологическа склонност към сънища и видения е причината да не се съгласи с методистката предпазливост към „специалните“, т.е. личните откровения свише. Религиозното наследство, което Сеймур носи в себе си, поддържа у него стремежа към индивидуални преживявания „в Духа“. Това е чуждо на уеслианската доктрина²¹ за единството и общността на Църквата, изявявани в методистката литургия и извънцърковна практика. От друга страна, Сеймур е презгърнал доктрината за премилениализма.²² Според тази доктрина, която на границата между двата века е била особено популярна сред по-непросветени в богословски смисъл протестантски общности, Христовото пришествие трябва да се очаква като видимо „изване в облаците“, след което ще настъпи „хилядагодишно царство“ на земята, управлявано от Христос. В края на XIX в. в САЩ се засилват хилястичните тенденции в християнските очаквания, които са характерни за протестантските общности с буквалистично тълкуване на свещените текстове.

В самото начало на новия XX в. Уилям Сеймур се премества в Синсинати, щата Охайо, където се свързва с известния тогава благовестител Мартин Уелс Кнап (1853–1901) от т.нар. „общности на светостта“ (англ. *Holiness Churches*). Това сътрудничество формира трайно богословската и социалната доктрина на Сеймур. Сеймур изкарва кратък богословски курс в току-що основаната от Кнап свободна семинария. Общностите от този тип били наричани още „светиите на вечерната светлина“. Богослуженията им били форма на свободно прекарване „в Духа“, при което вярващите преживявали често „изливането“ на „вечерна светлина“ върху себе си. Те пеели продължително време своите химни, ликували и понякога изпадали в транс. Богословската причина за това постоянно преживяване на духовна радост и щастие било буквалното прилагане към себе си на пророчеството на Йоил за „последните дни“. Следователно тези „светии“ интерпретирали края на XIX в. и по всяка вероятност – края на своите надежди за социална справедливост, като есхатологично събдяване на библейските пророчества. От особено значение обаче за Сеймур е социалното учение на Мартин Кнап за ценността на вярващите пред Божието лице независимо от расовата им принадлежност. Според Кнап, ако обществото насърчава делението на хората на „бели“ и „цветнокожи“, в Църквата можели да участват в радостта и благословията на Духа всички. Затова Сеймур започва през месец май 1906 г. самостоятелното си благовестителско служение на ул. „Азуса“ № 312 в Лос Анджелис пред смесено слушателство от бели и афроамериканци. За съжаление обаче, както свидетелства политическата реалност в САЩ през първото десетилетие на века, дори църковният идеализъм не успява да съхрани единството на представителите на двете раси. През 1908 г. белите представители на харизматичната общност, ръководена от Сеймур, се отделят и обособяват в отделна група.²³ Така се обра-

²¹ По името на Джон Уесли (1703–1791) – англикански духовник, който заедно с брат си Чарлз Уесли създава доктрината на методизма, известна също и като уеслианство.

²² *Ibid.*

²³ Burgess, S. M. and G. M. McGee(eds.). *Dictionary of Pentecostal and Charismatic Movements*. Zondervan Publ., 1990; 4th pr. 781.

зуват две разклонения на протестантските харизматици, изповядващи възгледа за повторната благословия чрез „изпълване с Духа”, на расов принцип – афроамериканци и бели. Групата от афроамериканци, водена от Сеймур, оцелява до 1923 г. и скоро след неговата смърт се разпада. Социалният и религиозен мотив на неговата харизматична изява обаче остава трайни следи. Днес само в САЩ са регистрирани повече от 200 различни харизматични геноминации, които в голямата си част са обособени на расов принцип и това е особено осезаемо в южните щати. Характерни за повечето геноминации са и определени субкултурни елементи, както и определена финансова политика. Доктриналните отлики не са толкова отчетливи колкото социалните аспекти. Една от най-големите „бели” харизматични геноминации в САЩ е „Асамблеите на Бога” (англ. *the Assemblies of God*), отличаваща се от останалите сродни групи със сравнително по-голямата си богословска и социална консервативност.²⁴ Съответно най-многобройната афроамериканска геноминация е Божията църква в Христос (англ. *the Church of God in Christ*), която обаче възниква независимо от дейността на Уилям Сеймур.²⁵

Екзистенциалният бунт на Уилям Сеймур срещу сегрегацията

Авторът на „История на евангелските петдесетни църкви в България” пастор Иван Зарев посочва Чарлс Фокс Парам (1873–1929) като един от най-влиятелните харизматични водачи в началото на ХХ в.²⁶ В панегиричен стил, без да предлага конкретни подробности, пастор Зарев определя Парам като факлоносец на „неугасим свещен петдесетен огън”, който разпалва и днес много вярващи сърца. Чарлс Парам от Топека, Канзас, действително е ключова фигура в зараждането на американския пентекостализъм. За разлика от Сеймур, който е лишен поради сегрегацията от систематично и задълбочено богословско образование, Парам е отлично образован човек и не случайно е смятан за един от бащите на „класическото петдесетно богословие”.²⁷ От 1905 г. той преподава в Богословското училище в Хюстън, където се осъществява знаменитата му среща с младия Сеймур²⁸. Последвалото общуване трябва да бъде разгледано на две нива: *богословско* и *социално*. Богословското ниво е безупречно. Уилям Сеймур приема пламенно изразения възглед на Парам, че повторната благословия на вярващия от Св. Дух трябва да има видимия белег на говоренето на езици.²⁹ Въпреки че самият Сеймур още не е изпитал това мистично преживяване, той вижда себе си готов да разпространява учението на Парам. На социално ниво обаче общуването между Парам и Сеймур е възпрепятствано от последствията на узаконената сегрегация. В някои щати се прилага твърде стриктно т.нар. „закон на Джим

²⁴ В близки взаимоотношения с тази харизматична организация се намира най-голямата евангелска общност у нас – Съюзът на евангелските петдесетни църкви (СЕПЦ).

²⁵ Burgess, S. M. and G. M. McGee (eds.), *op. cit.* 204 f.

²⁶ Зарев, Ив. Цит. съч. 11.

²⁷ Burgess, S. M. and G. V. McGee (eds.), *op. cit.* 660 f.

²⁸ Сеймур е препоръчан на Парам от цветнокожата пасторка Луси Фароу, която е бивша гувернантка на сем. Парам.

²⁹ Nelson, D. *For Such a Time as This*. 167 (Synan, V. & Ch. Fox, Jr., *op. cit.* 33).

Кроу”³⁰, според който бели граждани и афро-американци не могат да пътуват, да пазаруват или да се обучават заедно. Затова в богословското училище на Парам, където се обучават бели младежи като бъдещи пастори, на Сеймур не се разрешава да седи редом до тях. Единствената пречка за общуване между преподаватели и студенти е цветът на кожата! Затова младият Уилям е трябвало да седи в коридора извън учебната стая и да слуша пламенните слова на преподавателите през отворената врата. Така сегрегацията издига невидима преграда пред есхатологичното изпълнение на Йоилово пророчество, че Духът ще „се излее” над „всяка плът”.

С излизането си на публичната сцена обаче Уилям Сеймур проявява непоколебима решимост да пропагандира пълната свобода в Духа за всички, независимо от пола, расовата или социалната принадлежност. Когато приема поканата на афроамериканската пасторка Джулия Хъчинс през 1906 г. да изнесе поредица от слова в нейната църковна общност в Лос Анджелис, той пригава на социалната проблематика подчертано есхатологически нюанси. Сеймур говори за свят живот на цветнокожите вярващи, който се характеризира с Божията справедливост. Бог може да изцели всяка болка и страдание на момента, защото ако обществото нанася рани, Бог е обещал да ги лекува. Дошъл е моментът пророческите обещания да се изпълняват, защото е „последно време”. Младият Сеймур обявява близостта на Христовото пришествие и това създава особена психологическа атмосфера на откъсване от несправедливата социална реалност и „потопяне” в новата атмосфера на духовната радост и щастие. Така новата интерпретация на Деяния на св. апостоли 2:4, където се говори за „изпълване с Дух Светий” и „говорене на други езици”, намира благодатна почва в живота на слушателите му не само в пневматологичния, но и в социалния смисъл. Отначало благовестителските събрания на Сеймур се посещават от цветнокожи и бели, които стоят един до друг в молитвения дом въпреки разпоредбите в „закона на Джим Кроу”. Освен това в събранията участват с пророчества, разкази за видения и т.н. жени, на които обикновено не се разрешава да имат редовна публична изява. Следователно екзистенциалните изяви в събранията компенсират голяма степен невъзможността за свободни изяви в обществото. По този начин Сеймур създава един малък свят на убежище за онези представители на американското макрообщество, които се чувстват потиснати и нежелани там. В този малък свят намират отдушник за своите вътрешни терзания мъже и жени, бели и афроамериканци. Белият американец Франк Бартълман, който е свидетел на благовестителската дейност на Сеймур в Лос Анджелис, пише: „Цветовата” разграничителна линия бе оттамта”³¹. Може би за първи път в новата история на САЩ един цветнокож мъж поема кормилото на водач, за когото политическият формат на сегрегацията не може да постави никакви ограничения. Уилям Сеймур възвестява истинската свобода в духа, която е изпълнението на древните пророчества за една есхатологична епоха в религиозния и социалния смисъл.

³⁰ Чрез това законодателство, действащо между 1876 и 1965 г. в южните щати, се установява в юридически смисъл сегрегацията, разделяща обществото на расов принцип. Гражданските права на афроамериканците са възстановени юридически едва през 1964–5 г. вследствие на повишената активност на борците за граждански права.

³¹ Bartleman, F. *Azusa Street*. South Plainfield, NJ: Bridge Publ., 1980. 54.

Анатолий Владимирович Черняев е кандидат на философските науки, старши научен сътрудник в Института по философия при Руската академия на науките.

Анатолий Черняев

ФАЛШИВА „СИМФОНИЯ“

Руската православна църква създава само привидна консолидация на руското общество

Отношението на руснаците към вярата е аналогично на отношението им към държавата: липса на реална въвлеченост при показна демонстрация на привързаност.

Както показват резултатите от социологическото проучване, проведено от учените от аналитичния център „Юрий Левада“, съвременното руско общество е дезинтегрирано, в него практически са атрофирани хоризонталните връзки и гражданите нямат готовност за реални консолидирани действия и самоорганизация в името на общи интереси. Огромното мнозинство руснаци е съсредоточено върху решаването на личните си проблеми, равнодушно е към проблемите на своите съграждани и на обществото като цяло. Взаимното доверие и принципите на солидарност са до голяма степен изгубени. Въпреки познатите в миналото стереотипи за „душевността“ и „отзивчивостта“ на руснаците, за способността им за духовна сплотеност в противоположност на егоистичния индивидуализъм на гражданите на западните страни, днес руската картина е в поразителен контраст със ситуацията в развитите страни на Запад, където се съхраняват традиционно високи нива на социално взаимодействие.

Според американския футуролог Франсис Фукуяма съвременна Русия принадлежи към индивидуалистичните общества, които имат ниско ниво на „обществен капитал“ и в които са изключително слаби социалните позиции на доброволните обединения, в това число и на семействата, а най-стабилни и влиятелни са неформалните съобщества на... криминалните групировки. Закономерно следствие от тази социална болест е девалвацията на моралните ценности на всички равнища – от несправедливите съдилища и корумпираните чиновници до правовия и нравствен nihilism на широките слоеве на обществото. При подобна симптоматика става проблематично дори да се говори за обществото като такова, тъй като то е атомизирано и се намира на границата на разпада.

По ред причини този проблем стои днес пред Русия с особена острота, но той не е присъщ само на руското общество. „В епохата на модерността – отбелязва немският философ Юрген Хабермас – пазарите и административната власт изтикват от все по-голям брой жизнени сфери обществената солидарност, тоест координацията на действията съобразно ценности, норми и езикова употреба, ориентирани към взаимно разбиране. Поради това в интерес на конституционната държава е да постъпва внимателно с всички източници на културата, които допринасят за осъзнаването на нормите и солидарността на гражданите“. Сред тези „източници на културата“ Хабермас е готов да разглежда и религията: „Не трябва да изключваме това, че световните религии носят в себе си семантичен потенциал, способен да оказва вдъхновяващо въздействие върху обществото като цяло“.

Закъсалата секуларизация?

Процесът на секуларизация, на ограничаване на ролята на религията в обществото се е смятал за необратим чак до иранската революция през 1979 г., в хода на която е свален прозападният шахски режим и е установена ислямска република. Иранските събития навеждат на мисълта, че модернизацията по западен сценарий и съпътстващата я секуларизация не са единствената възможна посока на историческо развитие на човечеството. „Ислямът – пише тогава знаменитият френски философ Мишел Фуко, – който представлява не само религия, но и начин на живот, част от историята и цивилизацията, рискува да стане за стотици хиляди хора гигантско буре с барут. Започвайки от вчера, можем да очакваме революция във всяка мюсюлманска държава на базата на вековните традиции“. Всичко това пороги ентузиазъм у редица религиозни лидери и консервативни интелектуалци на Изток и на Запад, които повярваха във възможността за исторически реванш на обезкръвените от столетия секуларизъм традиционни религии. Така руският политолог Александър Дугин определя опита на ислямската революция като твърде актуален за днешна Русия. „Иранската революция е едно от най-великите събития на XX век... Ние едва сега пристъпваме към осмислянето на световноисторическото значение на ислямската революция, тъй като това е просто покана да я повторим в друг контекст, в други религии. На нас също ни е нужна наша религиозна православна революция, необходимо ни е да построим общество по православните закони“.

Поради историческата инертност на РПЦ залагането на тази институция в качеството ѝ на локомотив за консолидиране на руското общество около „традиционните духовни ценности“ е свързано с възраждането на елементите на средновековната „симфония“, предполагаща интегриране на Църквата и държавата и доминиране на православието в социално-културната сфера. Независимо от архаичността си тази концепция има своите преимущества от определена гледна точка и преди всичко своето удобство: фактически РПЦ се превръща в своеобразно министерство, отговорно за социалния климат и „единомислието“ в обществото. При това не е необходимо да се измисля нещо ново, тъй като вече има готова институция, притежаваща широка инфраструктура, комплекс от разработени идеи – и най-важното – традиции на политическа култура, съз-

Вучни с днешните интереси на върха.

За голяма част от руснаците архаичният сценарий за консолидация около Църквата е неприемлив, което е очевидно от рязкото активизиране през 2011–2012 г. на обществената критика към РПЦ, към нейния предстоятел и неговата политика. Разбира се, тази кампания не е иницирана от някакви „антиправославни“ или „антируски“ сили, както се опитва да представи това „пострагалата“ страна, а е провокирана от самата РПЦ, обявила кръстоносен поход на секуларизма и прибавила по този начин още един принцип на разделение в руското общество. Вместо към консолидация и солидаризация такава политика води до противоположни резултати. Към средата на 90-те години на XX век това бе прогнозирано от Вячеслав Полосин, написал на страниците на *Независимая газета* (30.01.97 г.): „Огържавяването на едната Църква-йерархия в една поликонфесионална страна реално застрашава превръщането на всички вярващи, ориентирани към други йерархии, на всички инаковярващи и всички невярващи в политическа опозиция на държавата. Да обедини цялата многоконфесионална нация може не религията, разделяща хората на привърженици на различни култове и светогледи, а единна културна и политическа традиция, ненахлуваща в личната свобода в рамките на общозадължителния закон“.

Философска рецепта

Същият този Юрген Хабермас предлага заслужаваща внимание концепция за консолидация на съвременното светогледно нееднородно общество на базата на граждански културно-политически традиции. Според философа принципите на конституционната демокрация, подразбиращи строго отделяне на Църквата от държавата и светогледен неутралитет на властта, са далеч от воинствания секуларизъм, особено сега. В същото време настъпилата постсекуларна епоха не означава отказ от принципа на светскостта: това не е крачка назад, а още една крачка напред по пътя на модерността, по който се преодоляват крайностите на секуларизма.

„Постметафизическото мислене“ на постсекуларното общество не разглежда религията само като някаква отживелица от миналото, съществуваща единствено като музеен експонат. То признава, че религията – една от историческите форми на рационалността, в крайна сметка е генетично свързана със съвременната наука, философия и култура и значи има право на глас в диалога с тях. Забележително е, че в качеството на пример Хабермас посочва концепцията за правата на човека, която представлява според него съвременен „превод“ на библейското учение за човека като образ и подобие на Бога. Интересно би било да съпоставим тази интерпретация с доктрината на РПЦ за правата на човека, която беше разработена под ръководството на тогавашния митрополит Кирил (Гундяев)¹ и утвърдена от Архидерейския събор през 2008 г. В този документ правата на човека са оценени като зловредно изобретение на Новото време, противоречащо на християнската антропология и най-вече призовано да служи

¹ На 27 януари 2009 г. Смоленският и Калининградски митрополит Кирил (чието светско име е Владимир Гундяев) е избран за патриарх на Москва и цяла Русия. – Б. пр.

за оправдане на греховните наклонности на хората. По този начин светският философ прокарва път за диалог между религиозния и секуларния дискурс, а идеологът на РПЦ, напротив, с всички средства ги противопоставя, провокирайки конфронтация между религиозната и светската част на обществото.

Според Хабермас в плуралистичното, но светогледно сегментирано общество нараства отчуждението, затова е недостатъчно просто да се гарантират условия за съвместно съществуване, необходим е активен диалог, процес на „взаимно обучение“ между различните светогледни групи и преди всичко между вярващи и секуларисти. В такъв случай обществото вече не би било просто формален граждански съюз, а именно консолидиран и сплотен социум, членовете на който се намират в духовно и интелектуално взаимодействие. „Без сплотяващите връзки на юридически незагължителната солидарност гражданите не възприемат себе си като равноправни участници в съвместната практика за формиране на обществено мнение и волеизявление, в която те признават един другиму основанията за своите политически позиции. Тази взаимност на очакванията на гражданите отличава либералното, интегрирано от Конституцията общество, от светогледно сегментирания социум.“

Декоративна духовност

Но всичко това е на теория, само идеал, очевидно неприложим в Русия, където се наблюдава стремеж на всяка цена да бъде реализирана „симфонията“ – или по-точно някакво нейно подобие или привидност. Удивително е, но очевидната утопичност и анахронизъм на подобен замисъл не смущават почти никого. По-голямата част от обществото възприема това като нещо загължително и неизбежно – впрочем обществото е свикнало да приема по този начин инициативите, идващи от върха. Въпросната инициатива идва едновременно от политическите и от духовните върхове и е трудно да се определи на кого точно принадлежи първенството: от една страна, властта се стреми да се оприе на Църквата като източник на легитимност, но в същото време авторитетът на самата Църква в голяма степен е гарантиран от подкрепата на властта. Наблюденията на социолозите сочат, че понастоящем лоялността към РПЦ се схваща от гражданите на Русия като маркер за политическа лоялност, като знак за принадлежност към добронамереното мнозинство. „Според разбирането на руснаците – казва Борис Дубцов – гържавността престава да се възприема негативно или с подозрение, ако е свързана с Православната църква и с образа на ръководителя. После започва да действа механизмът на присъединяване към мнозинството: не искам да се окажа извън народа, извън Русия, извън историята... Тоест тук става дума за митологемите на слабите хора, компенсирани съзнанието за това, че не притежават нито власт, нито отговорност – а такава е самосъзнанието на три четвърти от руснаците. Отношението към вярата е аналогично на отношението към гържавата: словесна демонстрация на привързаност – да, но реална активност – не.“

Най-тъжното е, че този декларативен, имитативен подход като че ли устройва всички: и Църквата, и властта, и уви, самото общество. Както е известно, за

Русия е характерно да има силна държава и слабо, пасивно общество. Разбира се, държавата предпочита гражданското общество и неговите институции, призвани да контролират държавната машина, да съществуват само условно и символично. Имайки предвид, че Църквата е един от палиативите на гражданското общество в Русия, никак не е за учудване, че нейното свещеночалие не е твърде загрижено за нивото на съзнателност и активност на своите енориаши. Та нали с активните и съзнателните е винаги трудно, къде по-лесно е да имаш работа с номинални, но формиращи добра статистика „мъртви души“, от които и основно се състоят прословутите 100 милиона „православни руснаци“. Използвайки езика на философията на фикционализма (философията „като че ли“²) можем да кажем, че тези милиони позиционират себе си, като че ли са православни, РПЦ действа така, като че ли е съвестта на нацията и пазител на нейния „цивилизационен код“, а властта – като че ли в лицето на РПЦ се опира на подкрепата на мощен обществен институт, гарантиращ духовната консолидация на руското общество. Но колкото и нови храмове да се строят по нареждане отгоре, колкото и от телевизионния екран да се демонстрират трогателни сцени за солидарността на властта, Църквата и обществото, социологическите изследвания продължават да отчитат нарастващите симптоми на заболяването на руското общество, съществуващо в състояние на хронична апатия и дезинтеграция.

В книгата си *Безгръбначна Испания* (1921) испанският философ Хосе Ортега-и-Гасет се опитва да осмисли социалнопсихологическата ситуация, в която се намира неговият народ през XX век („испанците затъняха, изгубиха чувството си за отговорност, престанаха да изпитват какъвто и да е ентузиазъм“). Този анализ е особено интересен за нас, тъй като по мнението на испанския философ в социалното развитие на Испания и Русия има типологично сходство и основният проблем на двете нации е свързан с диспропорциите между силата на политическите обединения и равнището на зрелост, развитие и самосъзнание на самите обединявани социални елементи. „Испания и Русия са двата полюса на великата европейска ос. При всичките различия между тях ги сближава това, че двете страни... винаги са изпитвали недостиг на изтъкнати личности... Ето откъде идват аморфността, неопределеността, закоравелия примитивизъм на руските хора“, пише философът. Според Ортега-и-Гасет бедата на Испания – а значи и на Русия – е обусловена от това, че за разлика от редица други европейски страни, тя така и не успя да се сдобие със силно общество, способно в лицето на своите най-издигнати представители да застави властта да служи на неговите интереси. Вместо това властта мисли само за своя интерес, при което „и монархията, и Църквата неизменно се стремят да представят своите интереси като автентично национални“, а инфантилното и късогледа испанско общество върви безгрижно към фашистката диктатура...

Може би в днешната постмодерна епоха, заличаваща границата между реалност и привидност, такъв виртуален, декоративен модел на обществена консолидация

² Основател на философията на фикционализма е Ханс Файхингер (1852–1933), автор на книгата *Философията като че ли*, в която аргументира основните трансцендентални структури като фикции, като измислени спомагателни средства, които улесняват познанието. – Б. пр.

е достатъчно добър според някои. Въпреки това е трудно да се освободим от мисълта, че това потьомкинско село³, издигнато днес в Русия, едва ли ще се окаже способно на нещо повече от това да сее илюзии, и то съвсем не безвредни. На някого може да се струва, че руското общество е намерило твърда опора в духовно-нравствените традиции на православие. Само че в действителност пред нас стои колос на глинени крака. Излишно е да казваме, че при първото сериозно изпитание той ще рухне, както вече се е случило през 1917 г. Но дори без подобни сътресения стабилността на социума, с готовност задоволяващ се със самозаблуди, е твърде проблематична. На такава почва са невъзможни каквито и да е конструктивни социално-съзидателни процеси. Както е невъзможно да се заситиш с въображаема храна, така няма как да разчиташ на нравствената принципност и социалната отговорност на хора, привикнали към имитацията на смисъл, ценности и авторитети. Ето защо гордостта им от тяхната „православност“ не пречи на повечето от тях да бъдат цинични и равнодушни към „ближния“, към съдбата на своя народ и страна и да възприемат позициите на нихилизма по въпросите за морала, правата, отношението към труда.

Изходът от тази загънена улица е само в радикалната „смяна на жалоните“, в изтрезняването от илюзиите, в съзнателното усвояване на смисъл и ценности, в реалната и всекидневна работа по формиране на истинска, а не на декоративна обществена солидарност, възможна днес в Русия единствено на основата на пълноценния и равноправен граждански диалог, а не на инсценирането на средновековни теории и практики.

Източник: *Независимая газета*, 17 октомври 2012 г.
Превод от руски: Димитрина Чернева

³ Популярният мит разказва, че в стремежа си да се представи добре пред Екатерина Велика по време на нейната обиколка в Южна Русия, нейният фаворит княз Григорий Потьомкин издигал по маршрута на императрицата декори на цветущи села. – Б. пр.

През ноември 2012 г. Общият събор на Църквата на Англия отхвърли с минимална разлика предложението жени да бъдат ръкопологани за епископи, след като от 1993 г. тази Църква допуска жени да бъдат ръкопологани за свещеници. В подкрепа на предложението активно се изказаха както настоящият Кентърбърийски архиепископ Роуън Уилямс, така и вече избраният за негов наследник Джъстин Уелби. Междувременно Църквата на Англия беше напусната от голяма част от най-активните членове на Високата църква – движение в англиканизма, близко до Католическата църква, които встъпиха в създания от Католическата църква персонален ординариат, поставяйки акцент върху необходимостта от съхраняване на апостолската приемственост. Решението на Събора предизвика множество реакции и дебати, в които имаха превес привържениците на ръкоположенията на жени за епископи. В този брой предлагаме мнението на един от по-умерените гласове в дискусиата – Сави Хенсман, коментатор по въпросите за отношенията между религия и политика, която следи проблемите в Англиканската църква. Тя е съавтор на книгата *Страх или свобода? Защо разделената църква има нужда от промяна?* Нейната статия беше публикувана на интернет страницата на изследователския център Ekklesia (<http://www.ekkleisia.co.uk>) на 27 ноември 2012 г.

Сави Хенсман

ЖЕНИТЕ ЕПИСКОПИ: КАК ДА ПРОДЪЛЖИМ НАПРЕД?

Опитът на Църквата на Англия да успокои малцинството, което се противопоставя на ръкополагането на жени за епископи, предизвика криза, без да успее да го удовлетвори. В отговор се чува различни предложения за разрешаването на проблема, някои от които могат само да задълбочат кризата. Преди да продължим напред, ще бъде полезно да се върнем към решението от 1993 г. и да се възгледаме в културата и структурата на Църквата на Англия.

Решението на Събора да отхвърли предложението за жените епископи

През ноември 2012 г. законодателното тяло на Църквата на Англия – Общият събор, не одобри решението, с което се разрешаваше ръкоположението на жени за епископи. Преди Общия събор предложението беше подкрепено от 42 от общо 44 диоцеза. Предложението беше подкрепено с необходимото мнозинство от 2/3 в Камарата на епископите и в Камарата на духовенството. Малко гласове не достигнаха то да получи нужното одобрение от 2/3 в Камарата на миряните. Резултатът от гласуването накара много хора в Църквата да се почувстват обидени и деморализирани, доколкото са убедени, че това накърнява възможностите на Църквата да вестителства сред по-широки части на обществото.

Предложеното решение включваше множество мерки, чиято цел беше да бъдат успокоени привържениците на тезата, че жените не могат и не трябва да бъдат ръкополагани. Енориите щяха да запазят правото си да решат дали да бъдат администрирани само от мъже духовници – от мъже викарии и мъже епископи, които да отслужват тайнствата дори в области, които влизат в диоцези, управлявани от жени епископи. Този избор щеше да бъде изцяло в компетенциите на съответните енории, които можеха да вземат решение в подкрепа на мъжкото духовенство.

Но така или иначе, предложението предвиждаше реално да бъде признато ръкоположението на жени, което вероятно беше и най-неприемливото за неговите опоненти. Взетото решение накара някои от привържениците на жените епископи, направили големи постъпки, да останат с чувството, че усилията им са били напразни. В същото време обществото започна да се опитва да вникне в същността на проблема.

Представете си, казват те, че един хирург започне работа в болница, в която целият медицински персонал се състои само от мъже, и че той продължи да защитава убеждението си, че само мъже могат да бъдат истински лекари дори когато персоналът на болницата започва да се променя. Какво ще се случи, ако вместо да бъде принуден да отстъпи, управата на болницата му разреши да работи само с лекари мъже и да обучава само мъже студенти, и дори да допусне новият началник на хирургическото отделение – жена, да му делегира част от своите правомощия, когато трябва да работи с мъжката част от отделението? Всички биха били учудени, ако въпреки това този хирург продължи да обвинява болницата, че не защита убежденията му, а управата на болницата даже се извини за причинената му тревога дори ако твърдението му се подкрепя от благодарни негови пациенти.

Това твърдение обаче не променя факта, че мнозина от опонентите на предложението наистина се чувстват предадени от Църквата. Това са предимно някои консервативни англо-католици или консервативни евангелисти, макар и сред англо-католиците, и сред евангелистите, да има активни привърженици на ръкополагането на жените. Някои аргументират опозицията си с това, че жените не могат да отслужват същински тайнствата като Светото причастие, както и че способността на мъжете да предават тези тайнства може да бъде отнета при определени обстоятелства (аргументът за „валидността на тайнствата“), докато други настояват, че според Библията само мъжете могат да бъдат глави на семейството и на църквите (аргументът за „главенството“).

Доктрината за мъжкото главенство, поддържана от някои консервативни евангелисти, има далечни последици за някои миряни, които търсят изява на вярата си, тъй като тя предполага подчиненото място на жените в дома и конгрегациите, а според някои това има отношение дори към поведението на жените на работното място.

Но има англичани, които настояват, че невъзможността жени да бъдат ръкополагани на всички йерархически нива противоречи на ключови библейски принципи от Преданието. Според тях решението на Събора на Църквата на Англия от-

преди две десетилетия, с което се разреши ръкополагането на мъже и жени в чина на дяконите и свещениците, е било израз на растящата загриженост сред активните членове на Църквата за силата на тези аргументи.

Настоящото решение на Общия събор да отхвърли предложението за ръкополагане на жени епископи предизвика смут не само в Църквата, но и в цялото общество. Това не е без значение, като се има предвид позицията на Църквата на Англия като официална църква, от която следват редица привилегии, включително и места в Камарата на лордовете. В отговор се чува множество силни мнения, включително и от парламента, както и призови да се вземат мерки.

Опасност да бъдат пренебрегнати основни принципи

Предложени бяха различни решения. Но някои от тях крият в себе си сериозни, макар и несъзнавани опасни тенденции.

Предложено беше например Парламентът да отмени привилегиите, с които Църквата на Англия се ползва по отношение на законодателството за равенството между половете – с други думи, решението за ръкополагане на жени за епископи да бъде наложено по законодателен път. Това обаче сериозно ще накърни свободата на религията и ще превърне Църквата от общност на вярващи в институционален придатък на държавата, което допълнително ще затрудни нейната мисия. Напълно е разбираемо, че има хора, които смятат, че една сексистка институция не трябва да се ползва със специални привилегии, поради което политиците имат пълното право да искат прекратяването на тази привилегия. Но движението в тази посока може да донесе само още проблеми. Вече и без това е налице тенденция Църквата на Англия да бъде твърде безкритична към държавата, макар кръщението да изисква верността към Бог да стои над лоялността към всяка земна власт (което е важно, ако например правителството нареди въоръжено нападение срещу беззащитни хора). Свободата на религията и изповеданието е основополагащо човешко право – вярата е твърде интимна област от човешкия живот, която не може да бъде подчинявана на земните власти. А това означава, че едно решение може да има същинска тежест само ако бъде подкрепено от самата общност на вярващите.

Държавата също няма интерес да влиза в тежки конфликти по въпроси, като например дали мюсюлманите, които си търсят нов имам, интервюират само мъже за този пост или как точно почитат своята Велика богиня феминистите уикани¹. Отмяната на привилегирания статут на общностите на вярващите по отношение на законодателството, което забранява дискриминация въз основа на пола или сексуалната ориентация, поне по отношение на Църквата на Англия със сигурност ще ограничи и свободата на действие. Намирането на някакъв компромис по този въпрос ще бъде само от полза. Защото има много хора, които подкрепят правото на жените да имат същите епископски права като мъжете, но същевременно подкрепят възможността да бъде осигурена пасторска грижа

¹ Уика – неопганистично религиозно движение, възникнало в Англия през първата половина на XX век, което включва и практикуването на магия. – Б. пр.

и за тези, според които духовенството трябва да се състои само от мъже. Ако епископите бъдат принудени да се гържат като обикновени мениджъри на високи позиции, сякаш са управители на обществения транспорт или на градската чистота, те ще трябва да се откажат от всички изключения от законите за равенство между половете по същия начин, по който от тях се очаква да изкоренят расизма. А това ще доведе само до ново напрежение и разделение.

Други предложения пък изпадат в другата крайност. Някои прогължават да таят надежда, че проблемът може да се реши чрез нови преговори между лидерите на Църквата на Англия и противниците на ръкополагането на жените, което вероятно включва готовност за допълнителни отстъпки. Разговорите наистина биха били полезни. Но важните въпроси трябва да бъдат дебатираны открито, тъй като те оказват влияние върху цялата Църква на Англия. Ако властта на жените епископи бъде ограничена, техните диоцези ще се окажат пренебрежнати, което допълнително да накърни християнския им облик. Ако бъде допуснато опонентите на това решение да се превърнат в църква (или църкви) в Църквата, като изградят паралелна система от епископи, това ще направи ненужна цялата епископска система, която е поддържала единството на Църквата на Англия от самото ѝ създаване въпреки големите богословски различия, което вече би било радикално скъсване с традицията. Ако подобни отстъпки бъдат поставени на масата на преговорите, ще трябва да бъде потърсено мнението на всички в англиканската общност, макар последното решение да си остава от компетенциите на Църквата на Англия. Съществуването на един диоцезен епископ в (географски ограничен) диоцез е ключов принцип на англиканизма по целия свят.

Друго предложение е миряните да нямат същата тежест при решаването на въпроси като тези, така че демокрацията в Църквата на Англия да бъде ограничена. Само че не трябва да се забравя, че е имало моменти, в които епископите и другите духовници са били значително по-голямо препятствие по пътя към постигане на равенство. В действителност може да се спори дали причината за сегашното гласуване с „не“ по този въпрос не е резултат от липсата на лидерство от страна на висшето духовенство през последните десетилетия. Ако архиепископите и епископите бяха обърнали по-голямо внимание на въпроса за пълноценното признание на жените епископи, резултатът най-вероятно щеше да бъде по-различен.

Но проблемът защо Камарата на миряните е толкова непредставителна по отношение на мирянското участие в Църквата на Англия е въпрос, на който трябва да бъде обърнато внимание. Включително и да бъде обсъдена възможността за преки избори. В момента миряните, които участват в енорийските избори, гласуват за мирянски представители в епархийския събор, които след това избират представителите в Общия събор (на практика мирянските представители в епархийския събор не подлежат на избор, тъй като често намирането на хора, които са готови да се нагърбят с тази отговорност, е трудна задача). В момента системата е такава, сякаш избирателите трябва да избират членове на парламента не пряко, а посредством общинските съветници.

Подкопаването на принципите за свобода на религията, за единство на всеки

диоцез под ръководството на един епископ и на принципа за мирското представителство може допълнително да нахърни положението в Църквата на Англия, без задължително да доведе до разрешаването на проблема с жените епископи.

Решенията на Събора и последиците от него

След като различните църкви, независимо дали Англиканската или другите, започнат да приемат, че в Христа делението по етнос или пол е премахнато (Гал. 3:28), жените получават същите права на служение като мъжете – поне така е на теория. Но на практика сексизмът и другите форми на дискриминация продължават да съществуват в някаква степен в Църквата и обществото дори когато те са формално отхвърлени.

Решението от 1993 г. въведе сложни правила, чиято цел беше да бъдат защитени противниците на ръкополагането на жени, включително и като допусна ограничена дискриминация. Имаше хора, които бяха убедени, че тези правила съдържат в себе си обещанието да не се признае валидността на ръкоположението на жените, както и че ще продължи ръкополагането на духовенство, което споделя такива възгледи. Налице е известно обръкване за реалните намерения на Събора по онова време.

„Общото впечатление, което придобивам от четенето на тогавашните дебати, е, че Камарата на епископите се е опитала да убеди членовете на Общия събор да бъдат възможно най-щедри към тези, които са били шокирани от решението от ноември 1992 г.², а в отговор членовете на Събора споделят своята неувереност във взетите от тях решения, но също изказват готовност за такива щедри отстъпки – пише Розалинд Ръдърфорд, след като се запознава с най-важните документи. – От въпросите, които остават без отговор, става ясно, че приетите решения не са били изследвани в детайли и не са били напълно ясни последиците от тях.”

Наистина Камарата на епископите заявява: „Тези, чиято съвест по някаква причина не може да приеме, че жените могат да бъдат ръкополагани за свещеници, ще продължат да се ползват със законно и признато положение в Църквата на Англия”. Но през 1993 г. Архиепископът на Кентърбъри изтъква, че Камарата на епископите се е водила от принципа да бъде „съхранено и подкрепено църковното единство ... във всеки диоцез под пастирските грижи на неговия епископ”, както и че Камарата „отхвърля концепцията, че участието на епископи и свещеници в ръкоположението на жени ще направи невалидни отслужваните от тях тайнства”.

Архиепископът на Йорк изразява надеждата си, че провинциалните епископски визитатори (които обгрижват енориите, отхвърлящи ръкоположенията на жените) няма да „се втурнат да служат ту тук, ту там и навсякъде... Надявам се те да бъдат по-скоро приятели и съветници на духовенството и енориите, за да могат да доведат техните проблеми до знанието на диоцезния епископ”. Целта на тези

² През ноември 1992 г. Общият събор на Църквата на Англия решава да възприеме практиката жени да бъдат ръкополагани за свещеници, а правилата за тяхното ръкополагане влизат в сила през 1993 г. – Б. пр.

епископски визитатори е „да вършат обичайната епископска работа и да бъдат част от диоцезния екип”. Тогава той също така заявява, че Решението на Събора е „много гъвкаво. ... Чуват се гласове, които казват: „Не знаем какво е бъдещето”. Но трябва да можем да живеем с тази несигурност. Затова и не трябва да правим конкретни предложения. Трябва да подходим с отгаденост, да бъдем уверени и да продължим напред с вярата, без да знаем какво ще ни донесе бъдещето”.

Поне някои от участниците в тогавашните дебати приемат решението на Събора като възможност да се даде на Църквата нужното време и пространство, които да покажат дали това решение е било движено от Св. Дух, или е дело на човеци, което ще се разруши (Деян. 5.33-39). „За мен водещият принцип е, че всички ние имаме нужда от време, за да разберем и проверим дали взетото решение е правилно”, казва тогава каноникът Джон Сентаму (сега Архиепископ на Йорк).

На практика се случи нещо много по-различно от това, което някои от ръководителите на Църквата тогава целяха, тъй като пропастта между опонентите на ръкоположението на жените и другата част от Църквата само се задълбочи. Един от провинциалните епископски визитатори (т.нар. летящи епископи), Андрю Бърнам³, след оттеглянето си като Епископ на Ебсфлиът обясни: „Споделях идеята, че нашата цел беше да бъдем диоцез – с епископ, свещеници, дякони, миряни. И затова, макар и да не бяхме същински диоцез, ние трябваше да се организираме като такъв ... Правихме всичко, сякаш щяхме да бъдем диоцез, което погразни много хора ... Но бяхме лишени от законови права да направим каквото и да било”.

Някои от опонентите промениха възгледите си, но повечето от тях започнаха да се възприемат като „църква в Църквата”. Възможно е някои от тях дори да са се почувствали по-недоволни, отколкото щяха да бъдат в система, която по-директно утвърждаваше равенството в служението между мъжете и жените, защото техните ръководители продължаваха да им обясняват, че към тях се отнасят лошо, въпреки че висшето църковно ръководство им симпатизира, което само задълбочаваше чувството им за пренебрежнатост. Как стана възможно това?

Богословски дефицит

Към средата на XX век в англиканизма господстваше идеята, че истината не е ясна, а нейното търсене може да бъде трудно, но все пак усилията в това отношение си струват. Ламбетската епископска конференция през 1958 г. призна, че „че ние сме в дълг към многобройните старателни учени, които, верни на Бога на истината, обогатиха и задълбочиха разбирането ни за Библията, не на последно място, като със своята интелектуалната честност се изправиха пред въпроси, повдигнати от модерното знание и модерната критика”. Утвърждавайки работата на учените, епископите призоваха християните „почтително да изучават всяко ново проявление на истината”.

³ Андрю Бърнам (р. 1948 г.) – един от най-известните противници на ръкоположението на жените, който до 2010 г. е епископ в Църквата на Англия, а на 15 януари 2011 г. е приет в създадения от Католическата църква персонален ординариат. – Б. пр.

Единството бе важно, но – както казва архиепископ Майкъл Рамзи през 1960 г., то не трябваше да бъде отделяно от истината и святостта. „Говорейки и мислейки за християнското единство, често и напълно коректно се позоваваме на молитвата на нашия Господ, предадена в седемнадесета глава от Евангелието на Йоан. Там е записано, че нашият Господ отправя молитва за единството на своите ученици. Но в същата глава се казва, макар и това да не е толкова често цитирано, че тогава нашият Господ се моли и за светостта на своите ученици, и особено за тяхното осветяване в истината, „Освети ги чрез Твоята истина; Твоето слово е истина” (Йоан. 17:17). Архиепископът подчертава: „Христовата молитва се изпълнява в Църквата, която е едновременно Тяло Христово, което се състои от крехки и грешни човешки същества. И така е било винаги. Веднъж придобила Христовата святост, Църквата е място, в което тази святост е изложена на конфликти”.

След това активно започва да се обсъжда проблемът за справедливостта – ключова библейска тема, разбрана като решителност за премахване на несправедливостите вътре и извън църквите. Така например през 1973 г. Англиканският консултативен съвет призова църквите членки „да осъзнаят призиванието на Църквата да вземе страната на потиснатите, да им вдъхне увереност да живеят живота си в свобода, дори с цената на някои жертви, като същевременно потърси силата на християнската любов, която може да донесе същинско освобождение на потиснатите”. През 1979 г. Съветът се обърна с призив църквите „старателно да оценят своите структури и начина им на работа, за да осигурят спазването на правата на човека от тях, стремейки се по този начин да превърнат Църквата в истински образ на справедливото Божие Царство и свидетел в днешния свят”.

Към края на XX и началото на XXI век Църквата на Англия започна обаче да подхожда по-внимателно към следването на истината и търсенето на справедливостта, ако това можеше да предизвика разногласия и предизвикателства. Частично вероятно това се дължеше на влиянието на постмодернизма, който поставяше под въпрос концепцията за съществуване на една обективна истина, както и вероятно беше реакция срещу атаките срещу привилегиите и властта. Растеше и чувствителността към мнението на тези, които бяха разтревожени от промените, вместо на тези, които бяха пренебрегвани заради определени страни от своята идентичност. Значение имаха и някои страни на политиките за идентичността, които акцентираха върху страданието на малцинствата и жените, без да покажат, че ключовият проблем е, че те всъщност са били лишени от конкретни неща.

Възможно е една жена свещеник да страда, защото работи сред мъже и се идентифицира с една пренебрегвана общност, или пък защото живее на място, в което Църквата е преследвана, но (подобно на един мъж свещеник в същата ситуация) за нея би било утешение, че се стреми да изживява Блаженствата (Мат. 5). Ако тя е израсла в расистко семейство, а след това е осъзнала, че почти всичко, което преди е приемала за даденост, е било погрешно, вероятно страданието, предизвикано от това просветление, би могло да бъде полезно за нейното емоционално и духовно израстване. Но ако тя страда, защото се опитва да се нагърби с определени отговорности заради Евангелието, което не ѝ бива разрешено единствено заради пола ѝ, това би направило нейните страдания още по-мъчителни.

С това не искам да кажа, че към емоциите на хората не трябва да се отнасяме със състрадание, независимо дали те са правилни или не. Но ако това означава да утешим едни хора за сметка на лишаването на други от справедливост, като по този начин бъде пренебрегнато страданието на много техни събратя, това означава, че се опираме на стереотипи, което принася повече вреда, отколкото полза. Фиаското на цялата сага с жените епископи стана възможно заради акцента върху „общото благо“, както и заради стремежа да се избегнат конфликтите, както отбелязва социологът на религията Линга Уухед.

„Г-жа Х е нещастна, а съвестта ѝ е тревожна” – факт, който може да бъде използван като извинение, когато акцентът пада върху общото благо. Тогава фактът, че г-жа Х може да бърка или да подкрепя несправедливост, се превръща във фактор с второстепенна важност.

Тук имаме паралелизъм на характерната англиканска етика, която издига на пиедестал любезността и търсенето на помирение, като забранява всяка гневливост. Може да сте тъжен, но никога нямате право да бъдете гневен. Това не е правилен подход към спора и търсенето на истината.

Това, отбелязва тя, е далеч от Христовото учение. „Не мислете, че дойдох да донеса мир на земята; не мир дойдох да донеса, а меч” (Мат. 10:34). Иисус ясно отхвърля насилието (мечът е метафора, а в последната си заповед Той казва на последователите си да се откажат от оръжията), но в определени случаи основният въпрос е не как да бъде избегнат конфликтът, а как да бъде преодолян.

Пренебрегването на този начин на мислене е свързано със замяната на богословския подход с чисто управленския, както отбелязва в анализа си за решението на Събора богословът Сара Коукли. Липсата на богословска последователност, като се има предвид допускането на жени за свещеници, но не и за епископи, според нея вреди на Църквата на Англия.

Най-опасният елемент в тази продължителна сага беше прикрит зад почти фарсова поредица от прагматични и политически компромиси, целящи „защитата” на консерваторите заради първичния им страх от властта на жените. Накратко, истинският въпрос е богословски и именно сегашната богословска амнезия и объркване пречат на Църквата да се обърне към същинския проблем.

В нашата „секуларна” култура Църквата на Англия, изглежда, е проникната от идеята, че богословските въпроси нямат особено значение, което може да е симптом за много по-дълбоко заболяване, отколкото настоящата криза. Младите хора се обръщат отново към Църквата в търсене на духовна и интелектуална храна, а се сблъскват с големи препятствия въпреки наличието на едно от най-обещаващите нови поколения млади свещеници и учени (мъже и жени).

Тази непоследователност е много по-различна от специфичната англиканска традиция на търсене на богословски баланс – стремежът да бъде съхранена и да бъде отгадено дължимото уважение както на католическата, така и на реформаторската традиция.

Как тогава може да бъде преодоляна тази непоследователност? Единственият начин е директният подход към нея, без допълнителни богословски замъглявания и или избягвания.

Позоваването на „светски административни модели на „лидерство“, „ефективност“, и „мисионерски резултат“ е напълно неадекватно, отбелязва Коукли. Без „обръщане към основополагащите теологически и философски въпроси ... никакво трайно решение на въпроса за жените епископи няма да може да бъде постигнато“.

Това не означава Църквата да не се учи от добрите управленски примери извън нея, дори и от светската област, а само – че подходът трябва да се основа върху принципите на организация на общността.

Обръщане към същинските въпроси

Въпросът за жените епископи е наистина остър, но няма бързи решения, които да не доведат до задълбочаването на проблема в дългосрочен план. Църквата на Англия обаче трябва бързо да започне да търси решение на този проблем, макар и това неизбежно да доведе до нови конфликти и спорове.

Стъпвайки върху Св. писание, Преданието, разума и опита, какво трябва да бъде призиванието на кръстените, както и на дяконите, свещениците и епископите? От каква власт се нуждаят епископите, за да подпомагат общността на вярващите в нейното израстване във вярата, надеждата и любовта, в нейното напредване към Царството небесно, в един свят, изпълнен с предразсъдъци, омраза, женомразтво и други форми на насилие?

Това са богословски въпроси, които трябва да бъдат обсъдени, а отговорите да бъдат формулирани по начин, достъпен и за непрофесионалните богослови. В противен случай компромисите, които ще бъдат направени, ще бъдат вредни не само за жените духовници, но и за цялата църковна тъкан. Изучаването на опита на другите деноминации, които се изправят пред подобни въпроси, може да бъде полезно, особено като се има предвид, че в бъдеще Църквата на Англия ще играе все по-активна икуменическа роля, основана на сътрудничеството на местно равнище. Във време, в което отчаянието изглежда привлекателно, са нужни молитви и постоянство, за да се продължи напред. Сякаш сме в ситуация, при която след дълго и изтощително пътуване, когато вече сме близо до целта, колата е излязла от пътя и е затънала в калта. Но дори тогава Бог може и твори чудеса.

Превод от английски: Момчил Методиев

ЗА СИЛАТА И СЛАВАТА НА ЦЪРКВАТА

Дискусия между отец Николай Нешков и проф. Калин Янакиев по повод романа на Греъм Грийн *Силата и славата*

Как във времена на изпитания, когато религиозното служение е обявено извън закона, оцелява вярата? Къде минава границата между достойнството на свещенството и недостойнството на отделния свещенослужител? Тези, а и множество други въпроси бяха повдигнати в рамките на клуб „Християнство и култура“ на 17 октомври 2012 г. по време на обсъждането на романа на Греъм Грийн *Силата и славата*, смятан за една от най-големите християнски творби на XX в. По-долу предлагаме основните акценти от дискусията.

Отец Николай Нешков: Този роман има една автентична историческа рамка. Какви са фактите? Президентът Кайес, наследник на прословутия генерал Обрегон, след 1920 г. вътвърдява линията спрямо Католическата църква, която в началото на мексиканската революция дори сътрудничи с правителството. Резултатът е, че от 4500 свещеници в цяло Мексико (което тогава има около 15 млн. жители) остават около 300. Като тези 300 свещеници са строго лицензирани от държавата. Паралел със Съветска Русия – там остават също толкова малко свещеници, като пак биват лицензирани. Ако някой не разбира какво означава това, ще поясня – ти можеш да бъдеш свещеник, но можеш да изпълняваш само тази част от твоите функции, която държавата ти позволява. Тоест ти можеш да присъстваш в расо на публично място, но не можеш да кръщаваш, не можеш да служиш Литургия, не можеш да проповядваш по никакъв начин. Това е лицензираният свещеник. От тук нататък следва грамата на хора като падре Хосе, героя на романа. Много необичаен е този падре Хосе, този „спиртосан свещеник“, както в края на книгата нарича сам себе си. Може това да е някаква мексиканска поговорка. Ала има такава категория свещеници – „спиртосани свещеници“. Тези, които обичат да слагат черни ръкавици, обичат да осветяват „богатски домове с малко тамян“. Вижте колко тънка метафора за това как да вложиш малко, за да получиш много от хората, които би трябвало да обичаш духовно. Накрая този свещеник упреква сам себе си. „Аз останах от гордост, не от праведност.“ И този вопъл, който присъства в цялата книга: „Моля ви, оставете ме на мира, не виждате ли, че нямам сили повече да бъда свещеник“. Но хората не го оставят. Някак вярата върви по петите му из горските пътеки, даже в селата, в които не го приемат, дори при греховния плод на неговата случайна връзка. Виждаме как този човек съзерцава своето дете с невероятна нежност. И накрая той стига до едно покъртително откритие: „Аз – казва той – би трябвало да изпитвам същото към целия свят, към моите чада, каквото

изпитвам спрямо това мое нещастно момиченце. Би трябвало сърцето ми да се къса от любов спрямо всички тях, но, Господи, на тях им трябва мъченик, не им трябва човек като мен.” И все пак той е наличната жертва – „спиртосаният свещеник”. Образът безспорно е сложен. Това, което го усложнява, е един чисто стилистичен авторов похват. Името му е спестено до самия край, ние не знаем името му. Той нарича себе си Монтес. Но това е фамилията на човек, който страда заради него, който е екзекутиран заради него в енорията. Свещеникът започва да носи името на този човек. Пред нас е свещеник без име и почти без свещеническа биография. Той е единственият свидетел на вратата в един мексикански щат, който „червените ризи” прочистват систематично къща по къща, село по село, в търсене на един свещеник. Виното е забранено със закон, за да не може да се служи Литургия. Книгите също, най-вече религиозните. Един странен лейтенант, другият основен герой в романа, непрекъснато разперва ръце пред селяните, които го гледат как идва да търси свещеници, като им казва: „Аз искам да ви дам всичко, не разбирате ли, този човек ви граби; аз ще ви дам всичко, само ми го предайте”. И в края на книгата виждаме как свещеникът се среща с неговото „всичко” и то се оказва нищо.

Мислех да кажа, че тази книга е невероятна, някак по инерция. Всъщност тя не е невероятна, тя е твърде вероятна, което я прави невероятна. Това е кривият път на правдата в този свят. Тя ни показва какво означава да бъдеш свидетел на нещо. Свидетел, който не може да избяга. По парадоксален начин Бог изправя пътеките на този спиртосан свещеник. Той се опитва да си отиде, а не може, просто не може. Тук има болна жена, която умира, там пък има дете, което се нуждае от неговата молитва, на друго място е плодът на неговата греховна връзка. Той просто не може да си отиде, макар че го последно подчертава: „аз останах от гордост, не знаех какво ми предстои по никакъв начин”. Падре Хосе не е герой на духа, аз бих го нарекъл по-скоро партизанин на духа. Той се гържи като такъв. През цялото време крие този дух, крие го свидливо, крие го със себе си. Може би е уместно да го сравним с други големи образи на свещеници в литературата. Но първо искам да отбележа, че тази книга показва нещо много важно, небивало до този момент. Това, че *дехуманизацията не означава дехристиянизацията*. В много случаи от човешката история ние ще видим това. Нека си припомним един друг прословут литературен образ на свещеник – селския свещеник на Жорж Бернанос. Има някаква парадоксална връзка между двамата герои. Бернаносовият свещеник е поразен от собствената си праведност по същия начин, по който този свещеник е поразен от собствения си грях. Онези свещеник е разпнат праведник от един грешен свят. А този е грешник, който присъства в един свят, разпнат от „червените ризи”. Нека си припомним и за свещениците на Шаламов, особено за неговия свещеник от разказа *Почивен ден*. Става дума за човек, който е забравил текста на литургията, за човек, който знае половината от своите молитви. За човек, който не знае кой ген е от седмицата. И въпреки това при него дехуманизацията не означава дехристиянизацията. Той отново е свидетел, отново е някак буден. Той буди този свят, дори бидейки „неспиртосан”, но при всяко положение е човек с почти унищожен разум. И дори в тази си битност тези свещеници успяват по някакъв начин отново да разрушат натруфеното църковно съзнание.

Има един велик момент в романа на Грийн, когато този свещеник изповядва една градска матрона, богата жена, очевидно самодоволна. Тя му казва нещо покъртително: „аз винаги съм обичала Бога”. Той я пита: „А пазили ли сте Го от себе си?”. Тя недоумява, разбира се, какво означава да пазя Бог от себе си. „Означава – казва свещеникът – да се отнасяш с Бога като с дете, с безпомощен човек, който трябва по някакъв начин да бъде запазен от тебе. Не му досаждай със своето самодоволство.”

Така този човек, излекуван от самодоволството, шества из въпросния щат. Книгата е много вълнуваща. Със сигурност нито една от страниците няма да ви остави вяли. Това е безспорният принос на Греъм Грийн в тази книга. Тя е написана на един гъх. И освен това в книгата има огромна автентичност, пред която човек може само да се смълчи. В тази книга човек може да види Евангелието, проповядвано в тишина. Както и всъщност то трябва да се проповядва. Ето защо отново ще кажа онова, с което започнах – това не е невероятна книга, това е една твърде, твърде вероятна книга.

Калин Янакиев: Героят на книгата е свидетелство за това, че и в епоха на гонение и на пълна унищоженост на църковния бит – на цялата сила, която Църквата е имала в света, когато всичко, абсолютно всичко ѝ е било отнето – тогава именно такъв човек като спиртосания свещеник може да бъде свидетелство, че Христос присъства.

За да придобиете все пак представа за какво се говори в тая книга, ще ви обърна внимание на невероятния парадокс, който се съдържа в самото ѝ заглавие. Книгата се казва *Силата и славата*. До този момент ние непрекъснато споменавахме някакъв спиртосан свещеник. Говорим очевидно за някаква мизерия. Говорим за гонение. Ако прочетете книгата, ще видите със сигурност, че макар романът да се казва *Силата и славата*, нито героят е силен и славен, нито даже Бог присъства като силен и славен в тази книга. Романът се казва *Силата и славата*, а героят, свещеникът, е абсолютно безсилен. Той няма силата на красноречието. Той е косноезичен човек. Няма силата на самообладанието. Той е облаган от страст, той обича да пие, той не може да не пие бренди. Много често изпада в този грях. Той не може и не успява да овладее страстите си, защото като католически свещеник не би трябвало да има дете, а има дете от случайна връзка. Той не успява да обърне нещата до самия край, когато, по общата типология на религиозния роман, ние очакваме да се случи нещо, когато той има среща с един престъпник, гонен от властите. Ние очакваме той да успее да се срещне с престъпника, който да се пречупи морално и да се изповяда. Но не става така. Престъпникът, солидарен с гонения свещеник, му казва: „Бръкни в джоба ми и извади пистолета или бягай оттук”. Свещеникът се оказва безсилен и в това отношение. Той е безславен и поради факта, че е „спиртосан свещеник”, когото хората викат, за да отслужи Литургия и да ги изповяда, но въпреки всичко през цялото време се отнасят с леко презрение към него. От една страна, го приемат, от друга страна, го прогонват. „Отивай си от нас, защото заради тебе ще бъдат разстреляни заложенници, защото този, който те гони, разстрелва по няколко заложенници от всяко село, ако не му предадат свеще-

ника.” Но хората не го предават.

Този свещеник не е нито силен, нито славен. Може би сам Бог чрез него проявява силата и славата Си. Но Сам Бог в този роман – и в това е най-големият парадокс – не изглежда в силата и славата Си. Всичко Му е отнето. Картините на порутените храмове са невероятни в книгата. Никъде няма нищо. Тук-там стърчи като гнил зъб някакъв остатък от църква. Никаква сила няма, на Бог всичко е отнето в тази страна. Няма ги храмовете, няма я църковната общност. Тя е сведена до особено примитивни селяни индианци, сред които от време на време идва спиритосаният свещеник. Няма даже църковна общност. Тоест Бог изглежда някак безсилен и безславен. И обратното обаче, защото ако силата е безсилна и славата е безславна, то силата на властта в този роман също е представена по някакъв особен начин, също като безсилна. Изобилстват в романа картини на пустота, на порутеност, на занемареност, на някакво невероятно униение в целия народ. Всичко се върши в името на този народ. В името на този народ се гони религията, а скръб и униение цари в страната. Безсилен е в края на краищата и самият лейтенант, защото той непрестанно гони свещеника, накрая го хваща, убива го, иска да даде всичко на този народ, като го освободи от религиозните илюзии. Но в края на краищата никому и нищо не успява да даде. Униенето, пустотата и мизерията в Мексико се умножават. Защо тогава романът носи названието *Силата и славата*? Лайтмотивът на този роман безспорно е: защото силата и славата е завършек на всяко молитвословие – „защото Твоя е силата и славата”, сиреч на Бога. Обаче и една друга мисъл влиза в особен контрапункт. Става дума за словата, които св. ап. Павел чува от самия Господ Иисус Христос: „защото силата Ми се в немощ напълно проявява” (2 Кор. 12:9). Аз бих предложил да се замислим върху тази мисъл, защото тя е лайтмотивът. Силата на Бога се в немощ напълно проявява. Безспорно е, че някаква сила тук има, има я в този пропит, горделив, безсилен, некрасноречив свещеник, който бяга, но не може да избяга от гонителите. В края на краищата той очевидно държи вратата в немощната си ръка. След неговата смърт, която не е описана, изведнъж от самото нищо, така да се каже, идва следващият свещеник и така завършва романът. Отваря едно момче вратата, някакъв човек идва и казва: аз съм свещеник. Тоест онзи, първият, напълно е изчезнал, но веднага след това от самото нищо идва следващият. Няма сила, а същевременно някаква сила действа. И ако трябва да направя паралел с друг роман, аз ще направя паралел с един роман на Солженицин – *В първия кръг*. Там има един невероятен епизод, в който Сталин в огромен монолог хвърля поглед към своята гържава и казва: „Всички противници победих, аз съм императорът на света, не виждам никаква сила около мен да противостои на моята сила”. Но в един момент му минава някаква мисъл през главата: „Ами ако там горе има нещо?”. Но много бързо отпъжда тая мисъл, защото си казва: „Най-вероятно Бог все пак няма, защото ако би го имало, твърде ленив би бил той. Никога не съм усещал някой да ме докосне, с лакът да ме побутне отгоре. Никога не съм усещал сила да се прояви отгоре спрямо моята сила”. Тоя особен атеистичен аргумент на Сталин от несъпротивлението на Бога, от една страна, е верен, защото в цялата тази огромна, превърната в пустош съветска страна никога не е противодействал на силата на Сталин. От друга страна, романът на Солженицин представлява история на

непрекъснато отнемане от десницата на тирана на разни хора, включително на много високопоставения международен чиновник Инокентий, който е карьерист, всичко си има, но изведнъж бавно и постепенно се отклонява и става дисидент. На силата противопоставят всякакви слаби герои в романа на Солженицин. Противопоставя една Агния, която самият Солженицин описва като най-обикновено съществуване – нито очарователна, нито красноречива, гаже, казва той, когато миглите и веждите ѝ притрепваха, имаш чувството, че е като някаква птица, която иска да отлети от моя свят. Някакви съществувания, които не са от този свят, противопоставят. Героите на романа стигат до някаква църква в далечната руска степ, абсолютно изкорубена отвътре. Изведнъж преживяват там потрес и отново се откачват от десницата на тирана. Слабостта действа. Слабостта има сила. В това се крие някакъв невероятен парадокс. Лесно е, когато Църквата притежава храмове, оргени, казаци, офицери, войски и какво ли не още. Но когато вече няма нищо, тогава обаче действа сам Бог. Никой друг освен Бог. И неговата сила не е сила, която действа срещу силата, а е някаква много особена сила – сила без материалност, ангелическа сила, безплътна сила, особена сила. За нея би следвало по някакъв начин да се замислим. Защо да се замислим? Защото, ако мнозина от нас са повярвали и са християни, то малцина са тези, които го имат наготово, от родовата си традиция. Повечето от нас са го извършили през живота си. И ако започнем да се питаме: „как това се случи?“, дали ще можем да си дадем конкретен отговор. Какво се случи, та повярвах? Какво? Някаква сила, нещо е подействало като удар. Биеше камбаната един ден, нещо ми направи впечатление, хукнах към църквата. И какво, после какво стана? Една вечер бях нещастен, за първи път реших косноезично да произнеса някаква молитва. Нещо стана ли тогава? Не, нищо особено не стана. След това посегнах, взех някаква книга, пречупих ли се тогава? Не, не, и тогава не. Кога стана? Кои ме обърна? Какво стана? Аз ли сам? От мен ли дойде? Каква сила е действала срещу огромната сила на целия атеистичен свят, в който ние сме живели? Би трябвало да го знаем?

Книгата *Силата и славата* е за това, че Църквата понякога може да бъде пренесена и закрепена от най-слабите. А това е много важно да се знае.

Архетипът на тези, най-слабите, са тъкмо жените мирноносици. Жените мирноносици са спасили, така да се каже, Църквата от нейната смърт още преди тя да се роди. Защото дайте си сметка, какво се е случило. Било е много пострашно, отколкото в Мексико. Вярвали са на Учителя, че Той ще освободи народа на Израил, че ще му възвърне световното господство. Той вършил чудеса, но най-накрая какво е станало? Хванали Го, бичували Го, извели Го пред народа подут и възпален като жива рана, разпнали Го. Целият народ викал, всички Му се подигравали. Учениците Му, даже първенецът, който казвал, че душата си за Него ще положи, се разбягали. Никой не останал. И най-накрая Той бил погребан. Край, смърт, всичко свършило. Всичко, всичко. Дайте си сметка какво означава това! От дистанцията на времето ние знаем – на третия ден Той Възкръсна! Знаем триумфа, знаем църквите, знаем храмовете, знаем всичко, което в света е набъбнало като християнска култура. В онзи миг обаче всичко е било абсолютно мъртво и безнадежно. Кои са останали? Жените мирноносици. Те тръгват,

гръзват да тръгнат към гробищата да отворят някакъв камък, който въобще не могат да помръднат, защото е огромен. Факт, който служи, представете си, на днешните хиперкритици, за да оспорват достоверността на Евангелието. Защото що за безумие е да тръгнат към гроба, като е ясно, че не могат да мръднат камъка. Да, тръгнали са, макар да не могат да мръднат камъка! Тогава следователно те са пренесли през тази пропаст Църквата. Те са преработили на този тип герои като спиритосания свещеник. И още на един тип, на един вечен образ. Аз особено се гразня, когато казват: „Църквата беше сведена и до ден днешен е сведена до църковните бабички”. Дълбок поклон тогава пред църковните бабички! Църковните бабички са онези вечни жени мирноносици, които в онази пустош, в онази религиозна пустош, когато е абсолютно очевидно, че никаква Църква вече няма да има и че науката напълно е победила религията, че комунизмът с неминуемост ще настъпи, за радост на някои и за мъка на други, тези църковни бабички продължаваха да ходят на църква при този погребан Христос. Това е тази сила, която при немощ напълно се проявява. Това е лайтмотивът на романа. Върху тази мисъл трябва да се замислим. Как е възможно силата да действа в немощ? Що за сила е тая Божия сила, която рядко действа като удар, която обикновено не побутва тирана с лакът по някакъв начин и въпреки всичко той, в края на краищата, губи? Как е възможно Църквата да бъде пренесена на плещите на този спиритосан свещеник? Защото така се случва обикновено. И това е най-силното свидетелство за силата и славата на Църквата.

Що за сила е това, се питам аз след прочитането на този роман, както и след четенето на Шаламов и на Солженицин? Мисля, че дори тези, които не са прочели книгата, разбират за какъв лайтмотив става дума и какво е посланието към нас. За силата и славата в пълната безсилност и безславие.

Отец Николай Нешков: Всъщност проблемът е, че остават само най-силните.

Сетих се за един интересен факт. Може би знаете, че почти в началото на руската революция една тричленна комисия осъжда Бог на смърт. Има такъв съдебен процес. Един от членовете на тази комисия – Лев Троцки, умира точно на мексиканска земя, екзекутиран от Сталин. Вижте колко интересно се получава. Неговата смърт също е някакво своеобразно свидетелство.

Иска ми се да отправя още едно предупреждение – нека не романтизираме образа на свещеника в тази книга. В някакъв случай. Той е слаб човек и има проблем с алкохола.

Първия път той е арестуван за притежание, познайте на какво – на алкохол. Защото и алкохолът е забранен. Да, всеки алкохол, всяка радост трябва да бъде изкоренена. Нещо добре познато от съветската революция. Единственото позволено нещо е една невероятно гадна безалкохолна напитка, наречена сиграл. Нашият спиритосан свещеник заради своето бренди попада в затвора и там среща невероятни хора, без да получи някакъв укор от никого. Дори ми се струва, че там невидимо присъства един съименник на автора на романа – Жюлиен Грийн. Спомням си една извадка от дневника на Жюлиен Грийн, в която той казва:

„Никога не бих се изповядал при женен свещеник”. Никога, казва той, а какво ли би казал за свещеник с дете?

Сецам се и за една друга фраза – от кореспонденцията на Е. М. Чоран с един много добър доминикански проповедник – отец Молиние. В този цитат се казваше: „Бог да пази вярата ни от апологетите”. Аз пък бих задал въпроса: а защо не я пази от неудачниците? Бог винаги абдикира от това да пази вярата си от неудачниците. А често, много често, тъкмо те я носят. Нека си припомним житието на св. Бонифаций, на християнския православен мъченик св. Бонифаций. Неговата памет се чества на 21 декември и той до ден днешен е закрилник на хора, които имат проблеми с алкохола. Почти до последния момент този човек е бил перманентно пиан, но е осъден на смърт заради опит да съхрани мощи на убити християнски мъченици. Ако го бяхме видели преди да умре мъченически, какво ли бихме си помислили? Че е поредният неудачник, който има претенциите да носи някаква вяра, макар че той не е имал такива претенции. Но се оказва, че този мъченик не може да бъде забравен по никакъв начин. Както не могат да бъдат забравени и жените мироносици.

Свети Силуан Атонски казва на едно място, че по християнски не може да се живее, по християнски може само да се умре. И очевидно слабите хора знаят тази тайна много по-добре от всеки друг. Ако искате да видите гледката на героично умиращ човек, то в *Уикипедия* може да намерите снимките на духовник, разстрелян от „червените ризи” в Мексико, очевидно правени с пропагандна цел. Ще видите човек, разперил ръце, който гледа право в очите своите палачи.

Нищо подобно обаче не виждаме при свещеника от романа. Той почти по детски пита: много ли ще боли, пита през цялото време колко ще боли. Един от последните му въпроси към лейтенанта е следният: „Вие сте разстрелвали много хора, кажете ми много дълго ли продължава?”. „Само секунда, казва лейтенантът, не се безпокой.” И тогава нагря Хосе пита пак по детски: „А колко ли трае една такава секунда?”. Тъй че този свещеник не може да бъде по никакъв начин романтизиран, а и Грийн не прави абсолютно никакви опити за това. И аз съм удивен от буквално математическата безпощадност на Греъм Грийн. Има някаква математическа безпощадност в замисъла, защото нито за секунда той не отстъпва от червената нишка на своя роман. Тази нишка не може да бъде характеризирана с една дума, както и романът не може да бъде наречен просто роман на вярата. Червената нишка е точно слабостта, която в Господнята молитва е наречена „силата и славата”. Но нека пак да се върнем към Жюлиен Грийн и към друга негова мисъл, която аз признавам за дълбинно християнска: „Всеки път, когато казваме Господнята молитва, би трябвало да умираме от радост”. Въпросът е: дали когато казваме „силата и славата”, бихме умирали от радост?

Калин Янакиев: Искам да кажа няколко думи и за образа на лейтенанта в романа. Това е образът на един атеист, какъвто вече не се среща в наши дни. Това е героичният атеист, който живее с отчаяното прозрение: няма Бог. Космосът е пуст, Вселената е абсолютно пуста и ние трябва да престанем с илюзиите. Трябва да живеем така, както се живее в абсолютна пустота. Трябва да живеем,

осмелявайки се да потърсим щастието си в абсолютната пустота. Такива хора даже са герои, защото те ни казват – ако няма Бог, ако Вселената е пустота, то и моралът е някаква своеобразна пустота и той трябва да бъде отречен, за да можем да живеем както се полага в пустота. И това не е чиста и проста злост. Това е трагедия, трагедията на особеното Богоотрицание, защото тези хора отричат морала с една героическа емфаза, някак нагмозвайки го. Да, няма да бъде морален не защото съм зъл, а защото този човек е пуснат в един абсурден свят, свят, в който няма никакъв смисъл, няма никакъв център на смисъла, няма никакви пантократори, никакъв промислител, нищо не бива да ни спира. Трябва, така да се каже, да се изправим достойно, да направим някакъв жест и никои не бива да ни казва: не правете това, защото то е зло. Трябва да посмеем, трябва да посегнем. Такъв е лейтенантът. Той е от типа на героите на Достоевски: ако няма Бог, всичко е позволено. Само че тук има още една крачка: и понеже е позволено, ще го направя непременно и никои да не смее да ме съди, че съм неморален. В името на какво трябва да бъде морален, като няма нищо, пустота е... Ето поради тази причина, бедни деца, грабете награбеното. Люде, убивайте богатите и им вземете всичко. Станете и вие богати, направете всичко, каквото искате. Борете се за своето щастие. Борете се за своята радост. Никои да не ви спира, пред нищо не се спирайте, онези, които ви спират, са лъжци. Те ви казват, че има някой, който ви спира. Че има някакво добро, което ви спира. Няма нищо прочее, братя и сестри. Леко жречески е този образ на лейтенанта, той е нещо като антисвещеник. Аз ви възвестявам, че няма нищо, поради тази причина осмелете се.

Няма го вече, слава Богу, този вид атеисти. Това е видът на отчаяния богоборец. Винаги съм изпитвал много особено чувство към такъв вид богоборци. Защото, при целия си трагизъм, те сами себе си опровергават. С неутешима и неутолима страст воюват срещу Някого, за когото са убедени, че не съществува. Не можеш да влагаш такава страст към Някого, който не съществува. Самата им страст към несъществуващия Бог – а той в тяхното съзнание е изписан с главна буква: Несъществуващият Бог – е свидетелство, че Той съществува. Смазва ги със своето съществуване. Непрекъснато ги тормози със своето несъществуване, с което свидетелства, че съществува. Такава травма е извадеността на Бога от света, че Той се превръща в нещо свършено различно за тях, неутешимо, страшно нещо, което ги ангажира. Съвременният атеист обаче не е такъв. Съвременният атеист по-скоро не се замисля, по-скоро смята, че няма нищо друго, защото не можем да го усетим, защото не можем да го видим. Тези групи атеисти обаче съзнават цялата сила и слава на Бога, обявяват Го за несъществуващ, Него, ведно със силата и славата Му, и толкова упорито воюват с Него, че оставаш с впечатление, че Той все пак съществува и за тях. От нямането на Бог винаги се отваря невероятна празнота. Такава празнота, от която нахлува целият този страх на лейтенанта. Няма Бог, следователно убивайте, вършете революция, прекрачвайте всички граници, осмелявайте се, действайте така, сякаш този свят е без Бог. Това е една много особена апологетика. Греъм Грийн много обича диалога между такъв тип атеист и християнина. И то го такава степен, че понякога имам усещането, че придава твърде голямо благородство и твърде голяма дълбочина на определени марксистки мислители, с които спорят

неговите християни. Те никога не са били чак толкова дълбоки, колкото неговите герои. По-скоро, така да се каже, малко си ги доизмисля.

Отец Николай Нешков: И все пак у този лейтенант има нещо неустойимо, твърдя аз. И това е най-вече неговото все по-набъбващо подозрение за свършека на смисъла на неговия живот. Сега, като убием този, какво ще правим после? Добре, той ще бъде убит, а после, после какво? Той съществува в някаква съвсем безжалостна среда. Разказват, че когато всички действия на Френската революция не постигнали желанния ефект, един от дейците на революцията тръгнал сред народа да пита какво да направят още: „Сменихме календара, сменихме вярата, сменихме институциите, всичко, което направиха християните, ние подменихме с друго, какво още искате?“. А един човек му казва: „Ако успеете да бъдете различни и да възкръснете след три гена, тогава ще успеете. Преди това – не“. Така че съгласен съм, Грeъм Грийн обича остротата и това понякога го подвежда, но в случая като че ли има някаква необикновена мяра у този лейтенант. Да, тук мярата е намерена и си заслужава наистина, абсолютно необходим стожер на романа е този лейтенант. Обърнете внимание в самия край на романа на последния диалог на свещеника с лейтенанта. Абсолютно забележителен диалог.

Калин Янакиев: Лейтенантът не е някакъв мистик с обратен знак, той непрекъснато иска да даде. Той непрестанно зове на бунт: караха ви да се въздържате от злото, караха ви да бъдете предпазливи към своите ближни, да спазвате определени норми, а всъщност няма нищо, всъщност има пустота. Поради тази причина, казва лейтенантът, гледайки вас, нещастниците, които аз обичам, искам да ви възвестя онова, която следва от тази пустота: не се въздържайте, не спазвайте никакви норми, не изпитвайте повече чувство за вина. Не се спирайте пред нищо. Той не казва точно тези думи, но аз ги довършвам по някакъв начин. Призивът е: престъпете, осмелете се да престъпите! Никои не може да ви спре, няма го Този, Които ви спира. Затова казвам, че в образа на лейтенанта се съдържа отчаяно героичен антиитеизъм. Той е интересен типаж. Дълбоко подозирам, че е деришат на самото християнско мислене. В смисъл, че е породен от самата диалектика на християнското съзнание. В чист вид такъв тип няма. В действителност винаги има лек намек за посредственост, който отличава реалните антиитеисти от този литературен тип антиитеизъм. Антиитеистите на Достоевски са по-величествени, отколкото своите реални последователи в болшевишка Русия. Допускам, че тук има някакъв антипод, деришат на самото християнско мислене. Но това е сложен въпрос. И все пак има нещо особено в това казване: ако няма Бог, всичко е позволено. Това е нещо, с което и християнинът би трябвало да се съгласи, защото би могъл да го промисли. Но да оставим на мира героите на не-вярата и да се утешим с този парадокс за силата и славата, която в немощ се напълно проявява. Защото не е вярно наистина, че светът трябва да се превърне в пустош, за да се проявят силата и славата. Силата и славата на Бога се проявяват винаги в немощ. Там е работата, че всичко наше е немощ. И от тази наша немощ се проявява тази сила, която трябва ни изпълва с радост. И въобще не е вярно, че трябва да ни сполети нов болшевизъм или нова „мексиканщина“, за да се види как силата Му се в немощ проявява. Тя се проявява и в нашата немощ. Нашата немощ не е като онази, не е така ужасна,

разбира се, но е немощ. Немощ е, ако щете, нашето собствено самодоволство. Немощ е и това осмеляване да говорим за неща, без да имаме необходимия опит. Немощ е, защото всички знаем тези истини, а не можем да ги живеем. Всичко това е немощ. Немощ е, че светът е толкова дълбоко нехристиянски в днешно време, а същевременно никой не може да изкорени християнството. Поради тая причина Негова е силата и славата и до ден днешен. И винаги ще е така. И трябва просто да вярваме, че Неговата благодат ни води така, както води онзи свещеник. Ние сме като магаре, което се е запънало, но все пак бива водено. Всички ние биваме водени като магарета от силата и славата. Затова казваме и признаваме, че Негова е силата и славата, а не е наша.

Лимасолският митрополит Атанасий е роден в Лимасол през 1959 г. Завършил е Богословския факултет в Солун, а след това става монах в Новия скит на Света гора. Там е ръкоположен за презвитер, а една година след това получава благословението да бъде духовен изповедник на братята. От 1987 г. се присъединява към братството на Ватопедския манастир и е избран за негов предстоятел и представител в Св. кинотис на Света гора. По молба на Кипърския архиепископ Хризостом бъдещият митр. Атанасий се връща в родината си, където основава монашеско братство в Пафос, а от 1999 г. е избран за митрополит на родния си град. Лимасолският митр. Атанасий е един от най-популярните проповедници в Гърция и Кипър. Отличителна черта на неговите проповеди е, че те съществуват почти изключително в аудио формат и се разпространяват по интернет. Книгите с неговите слова са изключение – неотдавна излезе на гръцки език *Свидетелство за стареца Порфирий*, отново въз основа на неговите проповеди. С благословията на митр. Атанасий неговите проповеди се превеждат на български език и се публикуват в портала „Двери на православието“. Любопитно е, че чрез своя български превод този забележителен гръцки проповедник станал познат на руския читател (където вече излезе и неговата книга), както и в Македония, Сърбия и гр. страни.



Лимасолски митрополит Атанасий

РАЖДАНЕТО НА ХРИСТОС В НАШИЯ ЖИВОТ

Около нас вече можем да забележим духа на Рождество Христово. Всичко наоколо е украсено, атмосферата ни увлича и всички ние се приближаваме, включително и чрез поста, до този голям празник. В църквите вече пеем рождественските катавасии „Христос се ражда – славете Го! Христос слиза от небесата – посрещнете Го!“ и кондака „Днес Дева ражда Свръхестественния и земята погнася пещера на Непристъпния...“. Както и друг път сме казвали, тези църковни празници не са само възможност да си спомним за някои събития от живота на Христос и светците, не са просто исторически преглед на нещо случило се в миналото, но много повече са спирки на духовния живот, възможности и време на благодат. Защото Отците са го казали и личният опит го потвърждава, че през дните на Господските и Богородични празници, както и при честването на светците, в Църквата присъства особена благодат и всички ние живеем и сме причастни

на това благодатно присъствие. Всичките ни дела – постът, бденията, милостинята, всичките ни усилия в крайна сметка имат една цел – нашето участие в благодатта, която се явява на големите Господски и Богородични празници. Велико е събитието на въплъщението на Бог Слово, когато Христос – Логосът и Синът Божи, стана човек заради нас, за да станем ние чрез Христос богове по благодат. Христос се въчовечи, за да се обожествим ние, както казват светците на Църквата. За това велико събитие Църквата ни подготвя чрез духовното си ръководство, чрез аскетичния си опит, за да даде онази свобода на сърцето ни, която ще ни позволи да се обърнем към Христос и да възхвалим Господа с цялата сила на нашето същество. Този църковен празник е толкова голям, толкова силно присъства в живота ни, че е невъзможно да бъде подминат, той подчинява на себе си всичко. Потвърдено е от живота на Църквата, че всеки път, когато заставаме пред Бога или когато по какъвто и да е повод се намираме в Божието присъствие, това наше стоене през Бога има две отличителни черти: доставя ни радост, защото виждаме голямата благост на Бога, която ни трогва, изпълва сърцето ни с благодарност, защото всеки един от нас според мярката на своето състояние може да почувства този голям дар на Бога, но в същото време нашето стоене пред Господ Иисус Христос представлява за нас съг. И особено през тези святи празнични дни всяко евангелско слово на Господа, всеки момент от живота на Господа съди човека, съди го спасително, не за да го осъди, а го съди, за да го спаси. Така ние се изправяме пред празника на Рождеството на нашия Спасител, за да усетим огромната любов на Бога към нас и за да се изпълни сърцето ни с благодарност за всички огромни блага, които ни е дарил, но от друга страна, това, което принася практическа полза за нашето духовно състояние, е възможността да осъдим себе си. Защото, както казва апостол Павел, който съди себе си, не бива съден от Господа. По този начин големият Господски празник, в който всички участваме, ни призовава да застанем пред своето „аз“ и да осъдим себе си. Знаем, че Господ нищо не е направил случайно, но всичко има смисъл. Той е напътствал човешката история до най-малката подробност, защото е пожелал да се роди точно в онова време, на онова място, с всички онези подробности, които днес познаваме, празнувайки Неговото раждане. Фактът, че биваме съдени от празника на Рождество Христово, може да бъде видян в живота на нашите светии. Виждаме, че всеки път, когато светците са имали проблем, независимо от какъв вид, те съизмервали себе си с живота на Христос, за да отсъдят дали онова, което правят в момента, отговаря на събитията от живота на Христос. Понеже искаме да вярваме, че християнин е този, който се опитва според възможностите на човешката си природа да подражава на Господа. А онова, на което не може да подражава, го допълва с покаянието, смиреннието, скръбта, които извършват духовното дело в него.

През тези свети дни, когато нашата Църква с толкова много химни прославя Бога за Неговото велико снизхождение към хората и с толкова богословска дълбочина разкрива неговите значения, виждаме как старците, благочестивите хора, действително се изправят пред събитието на Христовото Рождество като подсъдими. Спомням си, че един път, когато старецът Ефрем Катанакиотис се бе върнал от Светите земи, ние очаквахме да ни разкаже как се е впечатлил от Голгота, от Разпятието, от всички Господни страдания, но онова, което го

бе развълнувало, бе Рождественската пещера във Витлеем. Защото бе изправил себе си пред Рождественското събитие и ни каза:

– Докато бях в килията си Катунския, си мислех, че с малкото нещо, които правех като аскет, все пак представлявах нещо. Но когато видях къде се е родил Христос, замлъкнах, защото Той ми затвори устата. След като Той се бе родил в пещера, повече не можех да си помисля, че върша нещо, живеейки в пустинята. Той, Който нямаше подслон и къде да положи главата Си, извърши най-значимото събитие в историята на човечеството, Въплъщението, при пълна тишина, нищета, смирение, незабележимост, без никои да разбере, че в онази нощ Бог е станал човек. Никои освен няколкото бедни пастири и тримата персийски мъдреци. Следователно, ако ние искаме да преценим себе си, може да правим това всеки път, когато животът ни отправя своите претенции, проблеми, тревоги, като поглеждаме към Христос и преценяваме доколко това, което вършим и към което се стремим, прилича на онова, което направи Христос при Своето раждане. По този начин може да преценим и целия си живот. Спомнете си разказите, за които сте чели в патериците. Когато монасите се намирали под властта на някоя страст – злопаметност, отмъстителност или злоба, която е върховната от всички страсти, какво правели отците? Те не се събирали на съд, за да изобличат брата с логически аргументи и да му обяснят в какво се състои неговата страст, но един прост разказ на събития от живота на Христос бил достатъчен, за да убеди тези хора, че онова, което правят, не съответства на живота им като християни. Това преживяваме всеки път, когато в нас действат човешките закони и човешката логика изисква своята светска справедливост, светско възмездие, изисква с хиляди аргументи хиляди неща и не можеш да отговориш логично, защото нейните аргументи са много повече и са по-силни. Още повече че имат и подкрепата на нашите човешки слабости. Тогава е достатъчно да изправиш себе си пред Христос, пред факта на Христовия живот и да се попиташ дали това, което правиш, искаш и към което се стремиш – е в съзвучие с това, което е правил Христос. Проучи ги, изследвай ги и ако видиш, че твоите желания са подобни на Христовите, то можеш да продължиш. Повечето пъти обаче нашата съвест ни осъжда и не ни разрешава да продължим, но ни смирява чрез нищетата на човешкото несъвършенство и слабост. От момента, в който Бог стана човек и ангелите пееха „На земята мир, между човеците благоволение ” – песен, която стана химн по целия свят, а още повече днес, когато мирът оскъдня и затова е толкова скъп, мнозина мислим, че става дума за това да няма войни и раздори по земята. В този момент обаче Христос казва и нещо друго: „Не мир дойдох да донеса, а меч”. Какво става тук? Нима е възможно ангелите да казват едно, а Христос друго?! За какъв мир иде реч? Мирът, който на Рождество дойде в света, е самият Христос, който, ставайки Човек заради нас, стана вече достъпен за нашата любов, вече ни показа, че връзката ни с Бога не е теоретична. Не можеш да обичаш една идея. Защото ти можеш да обичаш една идея, но идеята не може да те обича. Ти може да си ревностен привърженик на някоя теория, но никога няма да усетиш, че тази система те обича. В Църквата нямаме нищо общо с каквито и да било теории и идеологии. Словото Божие не стана идеология, нито философия, но стана плът, човек, именно за да можем да Го обикнем. И когато Го обикнем, когато направим това движение, тогава

ще разберем, че Той ни е обикнал преди нас по един неопишуем начин. Когато сме си мислели, че ще се подвизаваме за Неговата любов, още щом направим първото движение, усещаме колко голяма е Неговата любов към нас и че Той ни е предварил. Тази тайна се случва в Църквата. Затова Христос, като мира на света, е обект на любов, а не обект на вярата, защото и вярата трябва да бъде надмогната, както и надеждата, за да останем в любовта. За това говори и апостолът: че накрая ще отпаднат и вярата, и надеждата и ще остане само любовта, защото тя единствена е онтологично събитие, при което човек чувства, че действително е съединен с Бога. По този път са минали всички, които са Го обикнали от времената на Неговото раждане, та до днес.

В дните непосредствено след Рождество ще честваме и един голям светец на Църквата – първомъченика Стефан, който, бидейки първомяк на Църквата, се удостоил да стане и нейният първи мъченик. Когато бил изправен пред съда на евреите, осъден на смърт и отведен към своето лобно място, по пътя той бил замерян с камъни, а лицето му светело като на ангел. Представете си какво ли е да бъдеш с вързани ръце и крака, замерян с камъни до своята смърт... Не просто смърт, но и колко мъчителна смърт. И при все това Стефан, изпълнен със Светия Дух, се моли. И за кого? Не за себе си, както и Христос не се молеше на Кръста за Себе Си, а за света. Така и първият мъченик Стефан остави последния си гръх с молитва за тези, които го убиваха с камъни, и с гумите: „Прости им, те не знаят какво вършат”. Неговият ум наистина е бил насочен към единственото желание Бог да не зачита на братята му по плът греха на убиството. По този начин животът на Стефан докрай се уподоби на Христовия и той наистина стана съвършен Негов ученик не само в своето мъченичество, но най-вече защото в момента на смъртта неговите сърце и ум бяха изпълнени с любов към онези, които искаха смъртта му.

В утренията чухме за още един мъченик с ужасяваща смърт – св. Маврикий, който живял по време на гоненията през III век. Като не искал да предаде любовта на Христос, той бил изправен пред градоначалника, който довел при него малкия му син и го убил пред очите на баща му. Но не стигало и това, та отредил мъчителна смърт за Маврикий и останалите мъченици, като ги намазали с мед и ги оставили в продължение на десет дни да умрат от мъчителните нападения на пчели и други насекоми...

Ще каже някой, че от деня, в който Христос дойде на света и донесе мира, от тогава милиони мъченици дадоха живота си за вярата си в Христос. Защо? Защото наистина са обикнали Христос, защото са вкусили голямата Му любов, защото Неговият живот е заговорил в сърцата им. Те не можели дори да си представят, че могат да направят нещо различно, защото с дълбините на сърцето си усещали колко голяма е любовта на Христос към тях, Който ги е възлюбил, преди те да обикнат Него. Затова светците не гледали на църковните празници като на паметни събития – в Църквата не честваме такива, а като на моменти на съд, когато могат да поставят себе си до яслите във Витлеемската пещера, до Христовата нищета, безмълвие и смирение, безкористност, а от другата страна поставяли и съдели себе си. По този начин съдът над тях вече се бил

състоял и за тях Христос не бил вече съдия, а вечен живот, защото съдели себе си и чрез скръбта на този съд стигали до любовта към Господа. Така и ние, ако оставим Бог да ни съди в този живот, ако поставяме себе си пред факта на Христовия живот, няма да бъдем съдени в последния ден, когато ще застанем пред Бога, защото този наш съд вече ще се е случил за наше спасение. Защото не можем да следваме Христос тук на земята, без да имаме нещо общо с Него. Господ ясно ни го казва чрез опита на апостолите и на всички светии: не е възможно Светият Дух да бъде в нас, а ние да нямаме плодове на Духа. И за да не оправдаваме себе си, ни го казва недвусмислено: „Братя, плодът на Духа е любов, радост, мир, дълготърпение, благодат, милосърдие, вяра, кротост, въздържание. Против такива няма закон” (Гал. 5:22). Това е плодът на Духа. Взemi сега този списък, който свидетелства за присъствието на Светия Дух у нас, и изследвай себе си. Ако в себе си откриваме вместо любов омраза, вместо радост – униние, вместо милосърдие – отмъстителност, вместо дълготърпение – нетърпеливост и т.н., тогава да не се мъчим с излишни въпроси какви сме. Дървото се познава по плодовете му. И ние можем да разберем къде се намираме, ако изследваме себе си. Този съд е необходим, той е спасителен. Ако святите Рождественски дни действат за нас като съд в живота ни, тогава може наистина да кажем, че тези празници са спасителни, защото ни дават и повод за духовна борба чрез покаянието, смирението и промяната в живота, но едновременно ни дават и повод да изследваме с много любов Божията милост, след като почувстваме, че сме народ, който стои в мрак. Къде ще запалиш Своята светлина, Боже, освен сред тези, които стоят в мрак? Когато осъзная, че съм в мрак, тогава ще позная светлината. Когато обаче мисля греха, мрака за светлина, тогава наистина пребивавам в дълбок мрак и никога няма да се удостоя да позная Истинската Светлина, която осветява всички. Моля се тези празнични дни да станат за нас спасителни, като ни отведат до Бога, който чрез събитията от Своя живот ни научи, че връзката ни с Него не може да е теоретична, но е жива връзка, която дава конкретни плодове. Желая ви Бог да бъде винаги близо до вас и да ни дава радостта на Своего присъствие. Амин.

Превод от гръцки: Златина Каравълчева

АТАНАС АТАНАСОВ

Роден в 1964 г. Завършва специалност живопис в курса на проф. Светлин Русев в НХА, София през 1991 г. Член е на СБХ от 1997 г. Работи в областта на живописа, рисунката, стенописа и илюстрацията.

Индивидуални изложби:

Галерия „Арт – 36”, София; Галерия „Арена”, София; Галерия „Тракия”, Пловдив; Галерия „Буларт”, Варна; Музей Боянска църква; Галерия „Неси”, Бургас; Галерия „Трак Арт”, Пловдив; Празници на изкуствата „Аполония”, Созопол; Национални есенни изложби, Пловдив, Галерия София Прес; Галерия Парк, Пловдив; Галерия Пролет, Бургас; Галерия Грита, София

Колективни изложби:

Международен конкурс за миниатюра - Галерия „Дел Белло”, Торонто, Канада; Български икони и живопис – Тулуза, Алби, Кастр, Франция; Международно триенале на живописа – София; Международен конкурс за акварел – Зинаида Ги, Италия; Международен симпозиум за изобразителни изкуства – о. Самотраки, Гърция; Нова креватна живопис (съвместно с Пламен Тодоров и Красимир Добрев, куратор Руен Руенов) – галерия „Арт – 36” и галерия „Ромфея”, Пловдив; Национална изложба (Поетична реалност) – „Шипка 6”; Национална изложба „Портрет” – „Шипка 6”, София; Галерия „Куатропани”, Швейцария (съвместна със Станимир Желев и Валентина Бъчварова); Национална изложба „Приятели на морето”, Бургас; Биенале на малките форми, Плевен; 10x5x3 (куратор Петър Змиичаров), Шипка 6; Национална изложба „Изкуството на българската книга”; Национална изложба „Левски и времето”, Пазарджик.; Награди за съвременно българско изкуство на М-Тел 2008 Пловдив; Представителна изложба „Съвременна българска живопис 2010 Кобург, Германия; Изложба „Ерос и Трюфел“ Кастелло деи Буска, Манго, Италия, (куратор Джордано Берти) 2011; Изложба „Дакелът в съвременното българско изобразително изкуство” (куратор Елена Панайотова) 2012

Награди:

III-та награда за живопис от Международен конкурс за Миниатюра – галерия „Дел Белло”, Торонто, Канада – 1990 г.;

Диплом за цялостно представяне от III биенале на малките форми, Плевен – 2006 г.;

Наградата на галерия „Станислав Доспевски” от националната изложба „Левски и времето” – 2007 г.;

Наградата за живопис от биенале за съвременно българско изобразително изкуство „Приятели на морето” Бургас 2008;

Първа награда от конкурса „Българката на 21 век” 2008-СБХ и Красная линия

От 1994 година работи за издателство „Lo Scarabeo”; От 2003 година работи за издателство „Кубеа” и издателство „Simply Read Books

От 2008 година е хоноруван преподавател по рисуване в Националната Хуго-

жествена Академия

2009-2010 реализира по поръчка на Министерство на културата на Република Македония - портрет на руския император Николай II; портрети на турските султани Абдул Азис и Абдул Меджид; композицията „Кървавия шпалир на Голи Оток“ за Историческия музей в Скопие

2011 Специализация в Сите гез Артс – Париж

2011 редовен асистент по рисуване в Националната Художествена Академия

2011–2012 проектира и изпълнява стенописите на купола на новопостроената църква в с. Порои